

“Vatan ne Türkiye’dir Türklere, ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan.”
Mehmet Ziya GÖKALP

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

TURAN-SAM(TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezinin) Uluslararası Bilimsel Mevsimlik Dergisi Hakemli bir Dergidir.

YIL: 2012 CİLT: 4 SAYI: 16 Sonbahar – 2012 Basım Tarihi: 13 Aralık, 2012
ISSN: 1308-8041 (BASILI) // e-ISSN: 1309-4033 (DİJİTAL)

İmtiyaz Sahibi: Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAIL

Genel Yayın Yönetmeni: Prof. Dr. Ata ATUN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Mustafa Nuri SUNGUR

Editörler: Cihan KÜÇÜKYILDIZ

Gökhan GÖKÇEK

Kader ÖZLEM

Tasarım: Ali ÇAĞLAYAN

Lokman GÜNYELİ

Grafiker: Fahrettin AKSOY

Baskı: "AYBİL" Dijital Baskı Çözümleri

Telefon : 0332. 350 21 71 - Faks: 0332. 223 14 25

Abonelik Bilgileri: Yıllık Abonelik ücreti: 200 TL,

KKTC ve Yurtdışı için \$250 USD

Banka Hesap Bilgileri: Banka Adı: Halk Bankası (Kars Şubesi)

TL Hesabı IBAN: TR280001200948000001009204

USD Hesabı IBAN: TR1700012009480000023000660

EURO Hesabı IBAN: TR1500012009480000035000275

PTT, Posta Çeki Hesap Numarası: Elnur Hasan MİKAIL - 5808040(TL)

Web Site : <http://www.turansam.org/>

E Posta : emikail@turansam.org

Telefon - Belgegeçer : +90 (474) 223 2815 // +90 (531) 812 1361

İletişim Adres : Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Merkez Kampüs, 36100, KARS, TÜRKİYE CUMHURİYETİ

“Vatan ne Türkiye’dir Türklere, ne Türkistan;
Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan.”
Mehmet Ziya GÖKALP

Uluslararası Bilimsel Hakemli Mevsimlik Dergi

Bilim Kurulu : Ordinaryüs Prof. Dr. Bekir NEBİYEY, AZERBAJCAN
Ordinaryüs Prof. Dr. Ermentay SULTANMURAT, KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Akif MUSAYEV, AZERBAJCAN
Prof. Dr. Ata ATUN, KKTC
Prof. Dr. Aygün ATTAR, TÜRKİYE
Prof. Dr. Cemil HASANLI, AZERBAJCAN
Prof. Dr. Cihan DURA, TÜRKİYE
Prof. Dr. Emin KURU, TÜRKİYE
Prof. Dr. Fatih KIRIŞÇIOĞLU, TÜRKİYE
Prof. Dr. Hacı Duran, TÜRKİYE
Prof. Dr. Kadir GÖKDEMİR, TÜRKİYE
Prof. Dr. Mahire QULIYEVA, AZERBAJCAN
Prof. Dr. Mehmet ERDAŞ, ALMANYA
Prof. Dr. Mehmet GÜNAY, TÜRKİYE
Prof. Dr. Minire GARAYEVA, AZERBAJCAN
Prof. Dr. Muharrem KASIMLI, AZERBAJCAN
Prof. Dr. Muhsin HALİS, TÜRKİYE
Prof. Dr. Musa QASIMLI, AZERBAJCAN
Prof. Dr. Nadir MEMMEDLİ, AZERBAJCAN
Prof. Dr. Nurullah AYDIN, TÜRKİYE
Prof. Dr. Salih ŞİMŞEK, TÜRKİYE
Prof. Dr. Şüreddin MEMMEDLİ, BORÇALI(GÜRCİSTAN)
Prof. Dr. Teymur KERİMLİ, AZERBAJCAN
Prof. Dr. Ufuk TAVKUL, TÜRKİYE
Prof. Dr. Vaqif ARZUMANLI, AZERBAJCAN
Doç. Dr. Abbas KARAĞAÇLI, TÜRKİYE
Doç. Dr. Albina GARİFULLİNA, TATARİSTAN(RUSYA)
Doç. Dr. Ali KAFKASYALI, TÜRKİYE
Doç. Dr. Dilaram HAMRAEVA, ÖZBEKİSTAN
Doç. Dr. Cemalettin CAMCI, TÜRKİYE
Doç. Dr. Elman ALIYEV, GÜRCİSTAN
Doç. Dr. Harun DEMİRKAYA, TÜRKİYE
Doç. Dr. Feyzan Göher VURAL, TÜRKİYE
Doç. Dr. Kamile GÜLUM, TÜRKİYE
Doç. Dr. Mehmet KARAGÜL, TÜRKİYE
Doç. Dr. M. Murat HATİPOĞLU, TÜRKİYE
Doç. Dr. Mustafa SEVER, TÜRKİYE
Doç. Dr. Ramazan BIÇER, TÜRKİYE
Doç. Dr. Sait YILMAZ, TÜRKİYE
Doç. Dr. Süleyman DOĞAN, TÜRKİYE
Doç. Dr. Toğrul İSMAYIL, AZERBAJCAN
Doç. Dr. Türkan ERDOĞAN, TÜRKİYE
Doç. Dr. Ülker MAHMUDOVA, AZERBAJCAN
Yrd. Doç. Dr. Ahmet AYTAÇ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Çağatay BENHÜR, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Dursun KÖSE, TAYVAN
Yrd. Doç. Dr. Ender GÖKDEMİR, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Fethi Ahmet YÜKSEL, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Hikmet KORAS, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. İbrahim USTA, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Kamile Bahar AYDIN, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Kasım TATLILIOĞLU, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Kemal KOÇAK, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Serkan TAFLIOĞLU, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Meşkure YILMAZ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Muharrem YILDIZ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Osman Gazi AKSOY, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Refet RAMİZ, KKTC
Yrd. Doç. Dr. Ugur GÜVENÇ, TÜRKİYE
Yrd. Doç. Dr. Yaşar TAŞKAYA, ÖZBEKİSTAN
Yrd. Doç. Dr. Zülfüye İSMAYIL, NAHÇIVAN/AZERBAJCAN

www.turansam.org

İÇİNDEKİLER

- (1)
TURKEY'S IDEOLOGICAL APPARATUSES AND GLOBALIZATION
Assoc. Prof. Dr. Caner TASLAMAN5
- (2)
ÂŞIK ŞENLİK'İN ŞİİRLERİNDE GÜZEL TİPİ
Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN
Bağdagül BULUT20
- (3)
MODERN TÜRK TARİHÇİLİĞİNDE TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLUŞU
Yrd. Doç. Dr. M. Serkan TAFLIOĞLU31
- (4)
YEREL YÖNETİMLER REFORMU FEDERAL DEVLETE GİDİŞ Mİ?
Cesurhan TAŞ43
- (5)
MODERN İPEK YOLUNDA BAKÜ-TİFLİS-KARS KESİNTİSİZ DEMİRYOLU HATTI PROJESİ
Cihan KÜÇÜKYILDIZ59
- (6)
МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЖЕЛУДКА И ДВЕНАДЦАТИПЕРСТНОЙ КИШКИ, ПОСЛЕ УШИВАНИЯ МЕТОДОМ "АУТОБИОЛОГИЧЕСКОЙ ПЛОМБИРОВКИ" ПОВРЕЖДЕНИЙ ИХ СЛИЗИСТОЙ И МЫШЕЧНОЙ ОБОЛОЧКИ.
ДОК. МЕД. НАУК Д. Х. АЛИЕВ,
ДОК. МЕД. НАУК Ф. Д. ДЖЕЙРАНЛЫ,
ДОК. МЕД. НАУК Н. М. МАМПОРИЯ,
ДОК. МЕД. НАУК АКАДЕМИК О. С. ЧАХУНАШВИЛИ65
- (7)
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KONYA'DA FUTBOL
Yrd. Doç. Dr. Çağatay BENHÜR
Nurgün DURSUN 71
- KİTAP TANITIMLARI ve REKLAMLAR 84**

(1)

TURKEY'S IDEOLOGICAL APPARATUSES AND GLOBALIZATION

Assoc. Prof. Dr. Caner TASLAMAN

Assoc. Prof. Dr., Philosophy, Yıldız Teknik University

ÖZET

Burada savunulacak argüman kısaca şöyledir: Küreselleşmenin ve elektronik medyanın -özellikle özel televizyonları ve interneti kastediyorum- etkisinin sonucunda Türk devletinin merkezinin Türk toplumunu kontrol kabiliyeti azalmıştır. Artık devlet, ideolojik aygıtları vasıtasıyla topluma aktarılan bilgiyi eskisi gibi kontrol edememekte ve önceden olduğu gibi toplumun kültürünün ve bireylerin kimliklerinin şekillenmesinde belirleyici olamamaktadır. En etkili ideolojik aygıt olan eğitim kurumlarını ve bunlara ilaveten Diyanet İşleri'ni ele alarak; bunların, devletin ideolojisini empoze etmekteki rolünün nasıl azaldığını göstermeye çalışacağım. Elektronik medyanın yaygınlaşmasının önemli bir rolü olduğu bu süreç, merkezin kurucu ideolojisi olan Kemalizm tarafından bastırılmış olan İslami aktörlerin, kurumların ve cemaatlerin bağımsızlıklarının ve güçlerinin artmasındaki ana sebeplerden biridir. Bu süreçte güçlerini arttıran İslami çevreler, merkezde belirleyici olmaya başladı. Çevredeki ideolojik çeşitlilik merkeze de yansımaya başladı ve bunun sonucunda Kemalizm'in merkezdeki gücünde azalma yaşandı. Ayrıca, küreselleşmenin önemli bir unsuru olan elektronik medya aracılığıyla taşınan bilgi ve kültür İslami çevreleri de dönüştürmekte; bu süreç bir yandan İslami çevreler için avantajlar oluştururken diğer yandan bu çevreler için yepyeni problemlere sebep olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'deki İslam, Küreselleşme, İdeolojik Aygıtlar, Althusser, Elektronik Medya.

ABSTRACT

The argument that will be presented here is briefly as follows: the effects of globalization and of the wider use of electronic media – by which I mean especially private television networks and the internet – have led to a decrease in the state centre's control over Turkish society. The state is no longer able to control the information conveyed to society via its ideological apparatuses and no longer enjoys the influence on culture and on forming identities it once possessed. By examining the most important ideological apparatus, that is the state's educational apparatus, and its Department of Religious Affairs, I will try to show how their role in inculcating the state's founding ideology has been diminished. This process, in which the wider use of electronic media plays a significant role, constitutes one of the main reasons behind the increase in the independence and power of the actors, institutions and communities in Islamic circles that were repressed within the framework of Kemalism, the founding ideology of the center. With this increase in power, Islamic circles also began to exert influence on the center, with a resulting dissipation of the ideological differences between the center and the periphery. The ideological diversity of the periphery began to reflect onto the center, with a resulting decrease in Kemalism's

power over it. On the other hand, the information and culture transmitted via electronic media, a significant element of globalization, is also paving the way for the transformation of Islamic circles; on the one hand it is providing advantages for Islamic circles and on the other it is bringing about brand new problems.

Keywords: Islam in Turkey, Globalization, Ideological Apparatuses, Althusser, Electronic Media.

Islam in present day Turkey has a non-homogenous structure that has emerged from a multitude of reasons as a result of dynamics arising from globalisation, complex causal processes, a distinctive history, and decisions and actions by actors influential at micro-levels. Understanding this structure is practically like solving a large puzzle; if you exclude any of the dynamics, the big picture you obtain will not be complete. I am aware that it is very difficult to form an understanding that embraces the whole picture; by stating that both micro enlightenments and macro approaches are necessary and that we are face-to-face with a non-homogenous structure, I actually admit that understanding the whole picture constitutes a superhuman effort. In the following pages, I will try to focus on a part of this puzzle, which, I believe has an outstanding importance in the whole picture. What I will focus on in particular are the changes that have arisen in Islam in Turkey from the wider use of electronic media, an important element of globalization. Globalisation is a process that presents political and cultural, as well as economic aspects. The globalisation of knowledge and culture is what stands out the most in terms of the issues that I will highlight in this article.

THE REPUBLIC OF TURKEY AND ITS IDEOLOGICAL APPARATUSES: EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND THE DEPARTMENT OF RELIGIOUS AFFAIRS

It was the French philosopher Louis Althusser (1918-1990) who introduced the term “the ideological state apparatuses” into social sciences.¹ It is impossible for a state to shape and guide its individuals as it wishes through its repressive apparatus only, that is to say through its police force, its courts and its prisons. This is where the ideology and the state’s ideological apparatuses, which inculcate that ideology, come to the aid of the state. Although there has been an increase in the influence of these tools in the modern era, the importance of inculcating an ideology was understood a long time ago. When Plato stated that in order to be shaped on demand, children need to be educated with “beautiful lies,” he actually highlighted the influence of the inculcation of an ideology in the rule of the masses.²

¹ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, 3rd Ed., Trans: Alp Tümertekin, İstanbul, İthaki, 2003.

² Platon, **Devlet**, 6th Ed., Trans: Selahattin Eyüboğlu and M. Ali Cimcoz, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1988, 3rd Book, p 77-107; Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, p. 87.

In the modern era, as in the rest of the world, in Turkey, too, schools have been the most important tools in the spreading of the state ideology.³ I would like to emphasise that in the period when I claim that there was a decrease in the influence of the ideological state apparatuses, there was actually an increase in these tools in terms of the number of institutions and of personnel. In the following part of this article I will endeavour to show that in spite of this, the importance of these tools has diminished. From the foundation of the Republic to the present day, there has been a linear increase in the number of educational institutions and of students at all levels, from primary schools to universities.⁴ But the increase in urbanisation between the Republic's formation in 1923 and 1950 remained under 1%. In 1950, 75% of the country's population still lived in rural areas.⁵ After 1950, there was a linear and rapid increase in urbanisation and the rate of people living in rural areas dropped to approximately 20%.⁶ Urbanisation results in more frequent encounters with the ideological state apparatuses and in being shaped by these to a greater degree. As a result of the increase in urbanisation, the state was able to reach out to wider masses through its ideological apparatuses.⁷

The Department of Religious Affairs is another ideological apparatus of the state that is of importance from the point of view of our subject. The Republican centre demonstrated different approaches to religious institutions: these different approaches may be summarised as suppression of these institutions' power, oversight of their power and their usage as ideological apparatuses. Ideological apparatuses from the previous period which could counter the newly established ideology, such as the Caliphate, were abolished and institutions that had the potential to mobilise the masses against the ideology of the new state – against the new centre – were thus destroyed. How mosques should be kept under control constituted a point of concern; the worry that mosques would fall under the control of religious groups never abated. Through a law passed in 1931, the administration of mosques and prayer rooms and the appointment of staff were transferred to the Department of Religious Foundations. With another law passed in 1950, the administration of mosques and prayer rooms and the appointment of staff were next transferred to the Department of Religious Affairs.⁸ In the period up to the 1940s, the tendency to suppress or take under control the power of mosques and imams was stronger than the tendency to use them as ideological apparatus. Another indicator of the above tendency is the fact that in 1927, when the population had reached 13.6 million, the mosque staff affiliated with the Department

³ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, p. 176-177.

⁴ TÜİK “Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri”, (online) http://www.tuik.gov.tr/YayinListe.do?method=YayinListe&tb_id=63&ust_id=11, 10.07.2010; Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1982'ye**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1991, p. 225-229.

⁵ Hüseyin Bal, **Kent Sosyolojisi**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2006, p. 27.

⁶ TÜİK “Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi: 2010 Yılı Sonuçları”, (online) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=8428>

⁷ Present day rural areas have also undergone significant changes; there has been an important increase in the rate of influence of the rural population through globalisation and in their educational institution attendance rate.

⁸ Mehmet Görmez, “Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri ve Uygulama”, **Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi**, Ed. İlyas Çelebi, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2007, p. 489-490.

of Religious Affairs numbered 5,668, while in 1950, when the population had increased tremendously and had reached 20.9 million, the number of mosque staff dropped to 4,503.⁹ An increase was later seen in the number of staff affiliated to the Department of Religious Affairs and this number is now over 80,000.¹⁰ The number of mosques, which is around 80,000 in present day Turkey, was 42,744 in 1971 and 47,645 in 1981, but by 1991 this number had risen to 66,674 and by 2001 it reached 75,369.¹¹ The law affords the management of all mosques and prayer rooms to the Department of Religious Affairs, but because of staff shortage the said Department is only able to assign personnel to 70 % of the mosques. Despite this, it is evident that the control of 70 % of all mosques, almost all of those in big cities, constitutes a significant power. And the management of religious education activities in more than 7,000 Quran courses is also another indicator of the effectiveness of the Department of Religious Affairs.¹²

THE INCREASE IN THE INFLUENCE OF ELECTRONIC MEDIA

Both the increase in the number of schools and the data I have provided concerning the Department of Religious Affairs seem to present a picture that opposes my argument that there has been a decrease in the influence of these ideological state apparatuses. In spite of these data, I insist that these and other ideological apparatuses of the state have lost some of their importance. I believe that, in conjunction with other factors that developed within the process of globalisation, the increase in the influence of electronic media on culture and forming identities, and the dissemination of information of these media rank among the major reasons for this phenomenon. The liberalisation of private radios and televisions, and spreading of internet from the 1990s onwards constitute special important turning points.

My focus point here consists of the changes that have resulted in Islamic circles as a result of the change in the power of the Republican centre to exercise its influence via its ideological apparatuses. The consequence of mass communication for Turkey was the decrease in the state's ability to change and shape society and Islamic circles, via its ideological apparatuses. There are two major reasons for this:

1- Global culture – and especially neo-liberal values, which are of great importance in terms of our subject – are changing society via the media and independently from the ideological state apparatuses. The media's increasing

⁹ For the change in number of staff of the Department of Religious Affairs between 1927 and 1950, see: Mehmet Görmez, "Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri ve Uygulama", p 110. For the change in the population between 1927 and 1950, see: Hüseyin Bal, **Kent Sosyolojisi**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2006, p. 77.

¹⁰ "Diyanet İşleri Başkanlığı "Personel Sayısı", (online) http://www.diyamet.gov.tr/turkish/tanitim/istatistiksel_tablolar/1_personel/1_1_personel_sayisi.xls, 25 July 2010.

¹¹ Ruşen Çakır, İrfan Bozan, **Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün Mü?**, İstanbul, TESEV Yayınları, 2005, p. 73; Diyanet İşleri Başkanlığı, "Cami Sayısı", (online) http://www.diyamet.gov.tr/turkish/tanitim/istatistiksel_tablolar/2_cami/2_1_cami_sayisi.xls, 3 April 2010.

¹² 4,200 of these Quran courses are in provinces and counties, 1,382 in towns and 2,343 in villages: (online) http://www.diyamet.gov.tr/turkish/tanitim/istatistiksel_tablolar/3_Kuran_kursu/3_1_yerlesim_yerine_gore_Kuran_kursu_sayisi.xls, 15 July 2010.

role in transmitting information and world views is therefore stealing the role from ideological state apparatuses.

2- Islamic circles are spreading an alternative ideology via the media corporations they are establishing.

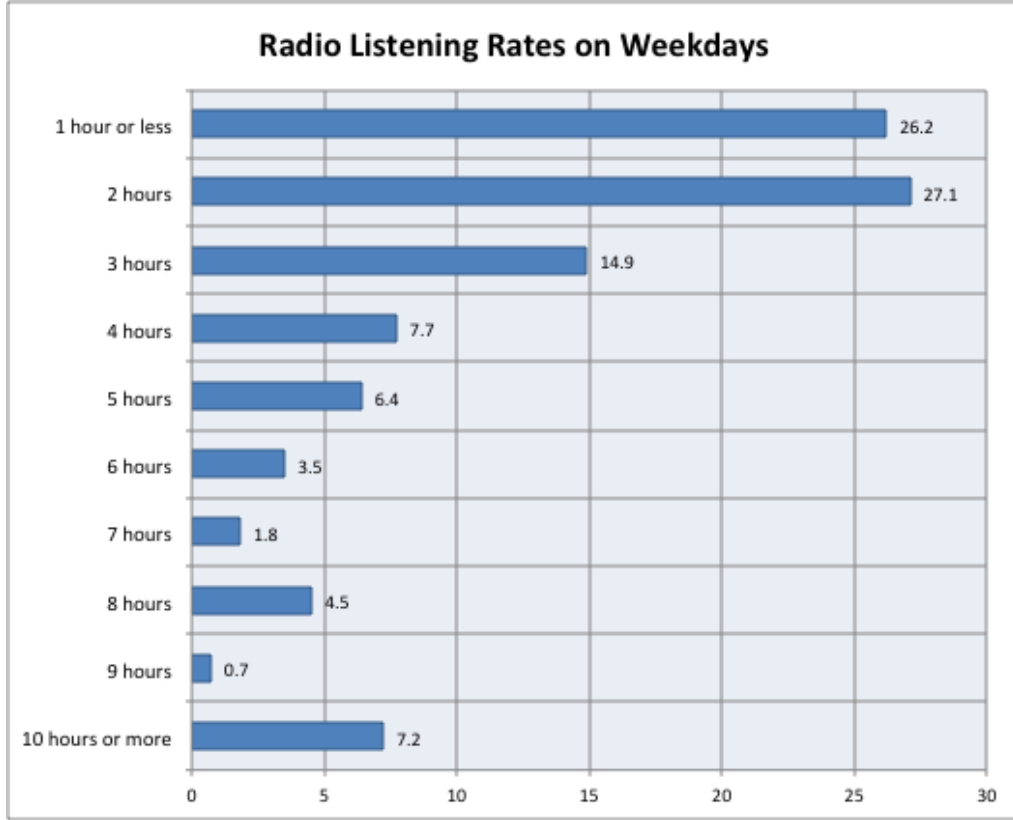
While the family and religious ideological apparatus used to be of higher priority in the shaping of individual identities, as pointed out by Althusser, over time, the educational ideological state apparatus has come to replace the religious ideological state apparatus and family.¹³ The increase in the media's influence has resulted in a decrease in the capacity of educational institutions in Turkey – as well as of religious ideological apparatus, Department of Religious Affairs – to shape individuals. Moreover, as pointed out by Herbert Marcuse, it is difficult to compete with the media and its rising importance, and thus it has also resulted in a decrease in the family's influence on individuals. According to Marcuse, the family as a factor of socialisation has lost its previous importance, while mass communication has risen.¹⁴

Although radios are not as important as televisions or as the internet, when we look at listening rates for radios, we see that the influence of radio broadcasts on society cannot be underestimated. In a survey conducted by the Radio and Television Supreme Council (Radyo Televizyon Üst Kurulu – RTÜK), 59.4 percent of respondents stated that they listened to the radio.¹⁵ The amount of radio broadcasts that radio listeners listen to is 3.41 hours during the week and 3.27 hours during the weekend.

¹³ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, p. 176-177.

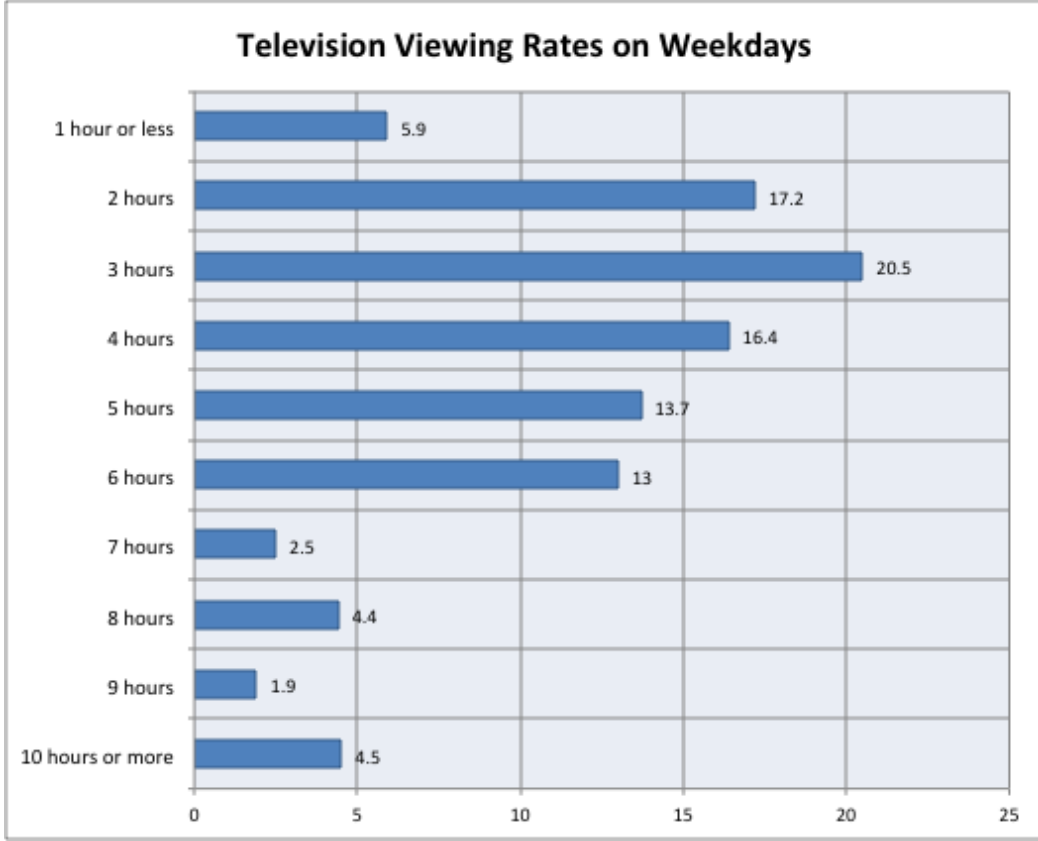
¹⁴ Douglas Kellner, "Kültür Endüstrileri", Trans. and Comp.: Erol Mutlu, **Kitle İletişim Kuramları**, Ankara, Ütopya Kitabevi, 2005, p. 238.

¹⁵ The study conducted by RTÜK covered 4,376 people; 2,600 said that they listened to the radio and 1,776 said that they did not: RTÜK, "Radyo Dinleme Eğilimleri Araştırması-2", Ankara, 2009, (online) http://www.rtuk.org.tr/upload/File/Radyo2_DinlemeEgilimleri10sub2010.pdf. 17.06.2010, p. 25.

Establishing the number of viewing hours for televisions in Turkey will indicate why the state's educational apparatus have become less important in the dissemination of information and in the creation of individual identities and world views, and also why I am emphasising that television is a factor that should be paid great attention to in the process of transmitting information and culture. According to a study that was conducted by RTÜK and that is one of the most significant in this area, per capita television viewing hours average 4.3 hours on weekdays. On weekends this figure reaches 4.6 hours.¹⁶

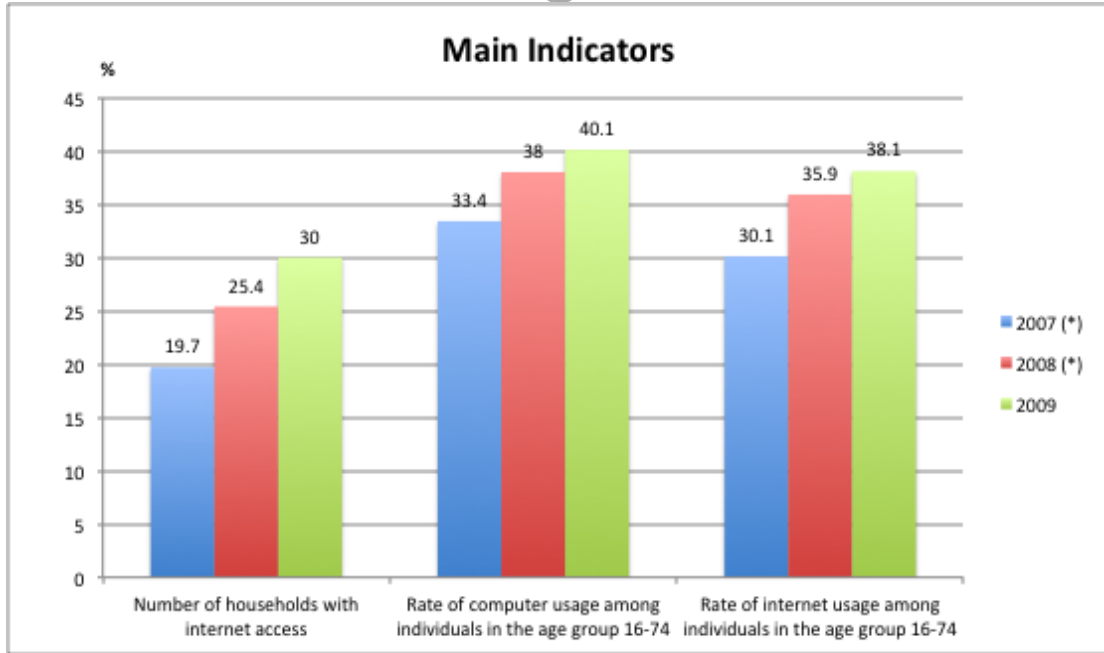
¹⁶ RTÜK, "Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2", Ankara, February 2009, (online) http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/DosyaIndir.aspx?icerik_id=0ff756b8-292d-4269-9dbc-2bbfe6782cf0, 17.06.2010, p. 51.

The introduction of the internet in Turkey occurred much more rapidly than many other technologies, such as televisions, for example. Starting with the 1990s, internet spread rapidly during that decade and the 2000s. While in 1995 the number of daily internet users was around 10-15,000,¹⁷ this figure presently exceeds 20 million.¹⁸

¹⁷ Peter Wolcott, Seymour Goodman, "The Internet in Turkey and Pakistan", Stanford, Center for International Security and Cooperation, 2000, (online) <http://iis-db.stanford.edu/pubs/11911/turpakinternet.pdf>, p. 28.

¹⁸ TÜİK, "2009 Yılı Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması Sonuçları", T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu, Haber Bülteni, No: 147, (online) <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=4104>, 18 August 2009.

(*) Results for the years 2007 and 2008 have been revised in line with population projections.

Social networking websites are also drawing great interest in Turkey. As of 1 July 2010, 22,552,540 Turks are users of Facebook, the most famous of these websites. Turkey occupies fourth place after the U.S.A., the United Kingdom and Indonesia.¹⁹ (Facebook has reported that in average users spend 55 minutes on Facebook.)²⁰ According to internet statistics conducted by Comscore in 2009, Turkey occupies 7th place in Europe in terms of internet users. What is of greater interest is that with an average of 32 hours internet usage and 3044 pages viewed, internet users in Turkey spend the highest time on the internet in the whole of Europe. According to Comscore, there are approximately 17 million individual user of the internet in Turkey, but when mass usage as is the case with internet cafes, and internet usage via mobile phones are taken into account, this number exceeds 26 million and is increasing every day.²¹

THE RISE OF “THE INDIVIDUAL AGAINST THE STATE” AND OF “DEMOCRACY AGAINST SECULARISM” DURING GLOBALISATION

When paradoxes arose between “the state and the individual” and between “secularisation and democracy” in the early Republican period, preferences were made for the state and for secularisation and the policies adopted were “for the people

¹⁹ Nickburcher, “Facebook Usage Statistics by Country”, 2 July 2010, (online) <http://www.nickburcher.com/2009/12/facebook-usage-statistics-by-country.html>. 09.07.2010

²⁰ Facebook “Average User Figures”, (online) <http://www.facebook.com/press/info.php?statistics>, 12.07.2010.

²¹ Comscore “Turkey Has 7th Largest and Most Engaged Online Audience in Europe”, 27 May 2009, (online) http://www.comscore.com/Press_Events/Press_Releases/2009/5/Turkey_has_Seventh_Largest_Online_Audience_in_Europe, 20.08.2010.

in spite of the people.”²² In the West, modernisation, democratisation and secularisation have generally developed as parallel processes and many philosophers have even theorised the process of modernisation as a universal, single-type model. However, in many Islamic countries - including Turkey - the Islamic world view that is inherent in popular culture was repressed via anti-democratic means and the environments brought about by democracy resulted in the strengthening of the religious aspects that are inherent in popular culture. (This is also important in that it reveals the error of universal and single-type modernisation theories.)

In Turkey the process of globalisation resulted in both a spread of global culture and of neo-liberal ideology, which is an important element of global culture. Although the governments led by Turgut Özal and the EU process constituted important factors in the spread of this culture, the role of the media in the dissemination of the new culture in the privacy of homes, through entertainment and without openly declaring that it is teaching something, should not be overlooked. The spread of this new culture has helped the opposite side in the above paradoxes – “individuals against the state” and “democracy against secularisation” – to gain strength. The influence of the new climate arising from the culture and the neo-liberal ideology that spread via globalisation should be taken into consideration when we consider that the process of 28 February – 1997 – resulted in a “stumble,” rather than in the “sledgehammer like impact” of the military coups of 1960 and 1980.

THE DECREASE OF IMPORTANCE OF THE EDUCATIONAL IDEOLOGICAL STATE APPARATUS

Because of the factors such as uninterrupted increase in urbanization and improvements of infrastructure all around Turkey; electronic media became easily reachable and started to be used widely. These have thus become mass communication tools listened to/viewed by wide masses. Social and infrastructure changes in society have made these tools increasingly instrumental in the education, enlightenment and entertainment of society. During this time mass communication was privatised and transformed into a tool that presents a wider variety of programmes. As pointed out by McLuhan, nowadays mass communication tools constitute classrooms without walls, thus threatening classroom education; the amount of information transmitted through these communication tools has exceeded that transmitted through schools.²³ And while radios, televisions and the internet gained importance, there has also been a parallel decrease in the power of those apparatuses that had previously been influential in shaping individuals, in particularly the family and of educational institutions which had represented the state’s most important ideological apparatus. The loss in the influencing power of the state’s ideological apparatuses should definitely be taken into consideration when analysing Turkey’s Islamic circles.

When this important change in mass communication tools merged with other factors, even though educational institutions, the most important ideological apparatus of the state, increased in number, there was a decrease in their power to promote the

²² Regarding these paradoxes see: Caner Taslaman, *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de İslam*, İstanbul, İstanbul Yayınevi, 2011, p. 133-137.

²³ Marshall McLuhan, “Classroom without Walls”, *Explorations in Communication*, 4th Ed., Ed. Edmund Carpenter, Marshall McLuhan, Boston, Beacon Press, 1968, p. 1-3.

founding ideology of Kemalism. Other factors that I believe to have been influential next to the media are as follows:

1- Different ideologies, including the Islamic world view, began to be represented within the state centre. The representation of different ideologies in the centre prevents the use of the educational ideological state apparatus to promote the founding Kemalist ideology, as was the case before.

2- There has been an increase in Turkey's face-to-face contact with many parts of the world and especially with the West. The numbers of academics and students going abroad and especially to EU countries and to the US are also on the rise. This increase in contact with foreign countries results in an encounter with a "Western understanding that has not been filtered by Kemalism" and introduces a critical perspective regarding Turkey's official history and founding ideology into educational institutions and especially universities. Phenomena of this kind are among the reasons that prevent educational institutions from spreading the founding ideology as planned.

3- Islamic circles, which have acquired freedom and strength since the 1980s, have dampened the state's power to spread its ideology both by "attaining a position" in the state's ideological apparatuses and by forming their own educational institutions.

All of the above, as well as the influence of the media, are an indication of why after the 1980s the state's educational institutions were not as influential as before in shaping individuals according founding ideology of the Republic, despite the fact that there was an increase in both their numbers and the number of students. This process is of great importance in the analysis of Islamic circles because it resulted in a decrease of the influencing power of the educational apparatus, the most important ideological apparatus of the Republic's secularisation project.

On the other hand, factors such as the encounter to a major degree with the media and with Western education institutions, that reduce the importance of the above tools, have also created new problems for Islamic circles because of their Westernising, secularising and transforming powers, in a new fashion which are not repressive as before, yet which even seem to be more influential than the preceding tools.

THE DECREASE OF THE IMPORTANCE OF THE DEPARTMENT OF RELIGIOUS AFFAIRS

In order to understand phenomena related to Islam in Turkey it is important to understand the influence of the Department of Religious Affairs and its role in transmitting the state ideology to the people. But in spite of the numerous staff and the means at the disposal of this Department, I claim that the Department of Religious Affairs has lost some of its importance as an ideological apparatus. There are several reasons why the new climate brought about by radios, televisions and the internet has resulted in a decrease of importance for the Department of Religious Affairs, despite the fact that this department is still influential:

1- Hundreds of radio and dozens of television stations belonging to Islamic circles transmit religious information through national and local broadcasts. For example, 39.3% of people who watch religious programmes on

television watch the Gülen Community's Samanyolu TV and 23.1% watch Kanal 7.²⁴ The influencing power of the media tools that enter homes has resulted in a significant decrease in the Department of Religious Affairs' role in transmitting religious information.

2- Besides the broadcasting corporations owned by religious communities, intellectuals from Islamic circles are exercising their influence independently from the Department of Religious Affairs and especially through televisions. Although this department were even reluctant about the religious programmes broadcast by the state-run Turkish Radio and Television (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu – TRT) before the establishment of private television stations, its role in transmitting religious information has now greatly decreased.²⁵ Prime Minister Tayyip Erdoğan's asking the Department of Religious Affairs to “save us from media preachers” is an indication of the discomfort felt with the transmission of religious information through media that is not under the control of the said department.²⁶

3- The number of people who are reached via the ever increasing influence of the media and the length of time within which people are reached is much higher than the number of people attending mosques and the length of time spent in mosques. (Many people perform their prayers at home because of the belief that other than Friday prayers all prayers can be performed at home.) According to a research study conducted in 1996 by the Department of Religious Affairs, midday prayers are performed in mosques by 9.3%, night prayers by 8.6% and Friday prayers, performed once a week and most frequently in mosques, by 39.5% of the population (over 90% of this rate consists of men).²⁷ If we take into consideration that midday and night prayers last less than half an hour and Friday prayers last between half an hour and one hour; and we compare this period of time with the four hours per day in average that wide masses spend watching television, we can see how brief this time actually is.

4- The amount of time that people spend with staff from the Department of Religious Affairs in mosques and the amount of information transmitted in Turkish is extremely limited. The major source of information is the sermon given on Fridays, a talk that lasts about 15 minutes (and part of which is in Arabic). Sermons are also given in Turkish for people who come early to Friday prayers and to the tarawih prayer during Ramadan, but these sermons, that are not sent out by the Department of Religious Affairs, and therefore do not have the same aim as those sent by this department, and that are not addressed to masses that are as numerous as those of Friday prayers, are not that efficient in transmitting the state ideology. Previously, when most people were not literate and influential tools like the electronic media did not

²⁴ RTÜK, “Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması -2”, p. 108.

²⁵ Tayyar Altıkulaç expressed his unease on this subject in a newspaper interview held in 1989: İsmail Kara, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam**, 2nd Ed., Istanbul, Dergah Yayınları, 2001, p. 74.

²⁶ **Sabah Newspaper**, “Demokratik Açılımı En İyi Vaizler Anlatır”, 4 March 2010.

²⁷ Ruşen Çakır, İrfan Bozan, **Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün Mü?**, p. 73-74.

exist, sermons were more important as tools of verbal influence. But once people entered the media's influence sphere, literacy increased and both religious and non-religious information began to be read from books and from internet, and listened to through media; sermons lost their importance as tools of verbal influence on society.

5- Both the Department of Religious Affairs and the Foundation of Religious Affairs have websites.²⁸ Although these are important websites and do attract followers, they can be considered insignificant next to the thousands of religious websites and Facebook pages set up by religious communities and individuals.

In earlier times the Department of Religious Affairs prepared reports against Islamic groups like the Nurcu movement.²⁹ After the 1980s, long term single party governments like ANAP and AKP developed a significant base within Islamic circles; because of their base and their ideologies, these parties did not enlist the Department of Religious Affairs to act against influential Islamic communities. In addition to the support afforded by the attitudes of these parties, the independence of religious communities was also bolstered by the increase in liberal tendencies seen after the 1980s and the fact that other minority parties also did not want not to antagonize these communities, which constituted significant voter potential. As a result, the representation of different ideologies in the centre and a decrease in the tendency to keep civil society under control has resulted/is resulting in the fact that the Department of Religious Affairs is not being used to promote the founding ideology, in the same degree, as it used to.

Some aspects of the Department of Religious Affairs, since the beginning of the Republic, have not undergone any changes. The department is used first of all to prevent movements that may attempt to change the regime via a top-down revolution, and secondly to integrate society via a Durkheimian role. The department can be said to be a successful ideological tool in terms of the realisation of these objectives. On the other hand, if we consider that secularising individual lives and reducing the number of religious references constitutes a significant element of the state's founding ideology, the Department of Religious Affairs cannot be said to serve this purpose. As is the case with other monotheistic religions, the message of Islam shapes individuals' existential world view in line with an ontological and epistemological understanding where religion is above all other world views/philosophies of all kinds. This world view is by nature antithetical to an ideology that aims for the reduction of religious references. It is clear that an institution that states its views on the basis of religious sources, conducts Quran courses, and organises prayers is diametrically opposed to an ideology that aims for the secularisation of society. What we can infer from this state of affairs is that the principles of the founding ideology are based on a hierarchical structure. The ideological principle of top priority – and related to laicism – for the state centre has always been to prevent the state from falling under the control of religion. This has been accomplished by policies such as passing laws that are not based on religious references and using the Department of Religious Affairs to serve

²⁸ The most important websites are as follows: www.diyanet.gov.tr, www.diyanetvakfi.org.tr, www.diyanetvakfi.gov.tr, www.isam.ogr.tr.

²⁹ İsmail Kara, *Cumhuriyet Türkiye'si'nde Bir Mesele Olarak İslam*, p. 152-161.

this principle. On the other hand, the activity carried out by this institution also aims for the continuation, perpetuation and increase of religious references in people's lives; this means that the secular principle of the founding ideology has been/is being sacrificed.³⁰

In short the Department of Religious Affairs is an institution that aims for the Islamisation of the people while it serves the prevention of the Islamisation of the state; while it contributes to the Islamisation of the people, through its interpretations of Islam it also plays an important role in the prevention of "revolutionary Islamic" interpretations similar to the understanding of Seyyid Kutub. But because of previously mentioned circumstances arising from globalisation there has been a decrease in the importance of this apparatus as well as the educational apparatus of the state. In spite of the relative reduction in its activity, I would however like to emphasise that the Department of Religious Affairs continues to be an important actor in Turkish Islam.

THE NEW ENVIRONMENT FORMED BY THE MEDIA AND ISLAMIC COMMUNITY

As pointed out by Baudrillard, the media have disrupted power relations.³¹ I have already mentioned that Islamic circles in Turkey have benefited from the disruption of power relations by the media. On the other hand, some people are concerned that the change caused by the media has spoiled the purity of Islamic identities. In an article written upon such a concern, it is reported that a woman listener of a radio belonging to an Islamic community began her letter with a verse from the Quran, then asked for a love poem, and finally signed off with the pseudonym "Barbie in a chador."³²

McLuhan has drawn attention in particular to television's enormous ability to influence people unconsciously, by atrophying their minds.³³ The criticism of media in contemporary philosophy is a continuation of a criticism that can be dated back to Plato and that draws attention to the deceptive potential of art;³⁴ while in Ancient Greece the "deception of art" was exercised mostly through poetry and tragedies, nowadays it takes place via the films, series and sitcoms watched on TV. On the other hand, again as pointed out by Plato, it is possible to use art to educate people in a "positive sense," but the meaning of "positive" and "correct" varies from ideology to ideology.

A new phenomenon has arisen related to the privatisation and spread of televisions and the invention and spread of the internet: on the one hand Islamic circles have gained independence from the influencing power of the founding ideology which is considered as the "other," but on the other hand it has encountered new "others." To this end, it has become incredibly easy to encounter "the other in

³⁰ Here I have used the word "laicism" to refer to the excision of any references to religion from the state mechanism, while I have used the term "secularisation" to refer to the distancing of religious references from the daily life of the individual.

³¹ Steven Best, Douglas Kellner, **Postmodern Teori**, Trans. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998, p. 154.

³² Murat Ural, "Bir Toplumsal Röntgen: Radyo", **Haksöz Dergisi**, No: 73, April 1997.

³³ Marshall McLuhan, Bruce R. Powers, **The Global Village**, New York, Oxford University Press, 1989, p. 63-64.

³⁴ Platon, **Devlet**, 10th Book, p 281.-306.

respect to Islam,” that is to say New Age religions such as Scientology, Satanism, atheism, porn publications of all kinds and attacks/criticisms directed at Islam. The difficulty of supervising the internet and the ease with which information can be loaded onto the internet at a very low price, if not for free, have transformed the internet into an environment with all kinds of content. With the internet phenomenon, it has become very difficult – if not impossible – for the state centre to control information as a means of keeping citizens under control and for Islamic groups to control information as a means of keeping followers under control.

We can easily say that before the 1990s the majority of Turkish citizens – especially those in rural areas – knew very little, if not anything at all, about Satanism, New Age religions, or even atheism. But nowadays, because of the ever-growing prevalence of private television stations and the internet within homes, even people living in rural areas are able to find the most detailed information on all views that are considered the “other” by Islam simply by pressing a few buttons. I believe that the inevitability of such encounters will increase the importance of the “philosophy of religion,” which is a field of rational questioning of religion, and one of the Islamic fundamental sciences, “kalam,” which has the mission of responding to non-Islamic views on the basis of rationality.

On the other hand, it is difficult for religious orders, the majority of which traditionally emphasised segregation and isolation and embraced mysticism, to continue to influence a large part of society unless they undergo a significant transformation. In fact, some influential Islamic groups like the Süleymanlılar and the İskender Paşa have chosen to continue their traditional orders, yet they have changed to a great degree in respect to representatives of their tradition from a century ago. Because Nursi didn’t choose proceeding a traditional order structure, and promoted the reckoning with opposing views in his books that can be included in the “kalam” field – which he prefers to refer as “tafsir,” or commentaries on the Quran – the Nurcu movement has gained an important advantage in this era where investigating and coming to terms with “the other” views have been rendered inevitable, especially because of the media and the internet. The Gülen community, which follows in Nursi’s footsteps, has pursued a strategic understanding that prefers the coming to terms with opposing views to segregation, has used such books – written by Fethullah Gülen – as *Asrın Getirdiği Tereddütler* (Reservations Arising from Our Era),³⁵ and has directed the media and other institutions it controls for this inevitable reckoning. I believe that this is one of the main reasons why the Gülen community has outpaced other Islamic groups in terms of educational institutions, media corporations and number of followers; this community has pursued the Nursi school of thought which has preferred reckoning rather than segregation and it has developed this understanding via the work it conducts, as well as the institutions it founds and guides.³⁶

Private television networks and the internet have not only brought about a decrease in the importance of the ideological state apparatuses and resulted in Islamic circles gaining freedom, they have also become a source of new problems for Islamic

³⁵ Fethullah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler 1-4*, Izmir, Nil Yayınları, 1998.

³⁶ Whether the answers provided in this reckoning are successful or not is a subject of philosophical and theological debate and remains outside the scope of this study which focuses on socio-political results.

circles and they have created new possibilities for the views of Islamic circles to spread and for the strengthening of ties between members of Islamic groups. Almost all Islamic groups have formed their own websites and are endeavouring to reach out to their target groups.³⁷ As it is so easy to create a website and open accounts in famous social network sites such as Facebook, not only Islamic groups but also individuals from Islamic circles are able to load information related to Islam onto the internet by themselves or together with other people and to therefore use the internet to discuss Islamic subjects and to persuade people. The internet thus makes it possible for individuals from Islamic circles to become influential without receiving any support from communities with many followers or without having a lot of money at their disposal. This kind of phenomena also causes strengthening of individualism within Islamic communities which is a threat for authority of Islamic groups.

It is very difficult to predict what kind of a future awaits Islamic circles as a result of the communication technology and of many phenomena related to globalisation, which has brought about both new issues and new opportunities for these circles, but I can easily say that socio-political analyses that do not take into consideration the important role that this new state of affairs will play in the future of Turkey and of Islamic circles in Turkey will be inadequate and unfruitful.

BIBLIOGRAPHY

Althusser. Louis, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, 3rd Ed., Trans: Alp Tümertekin, İstanbul, İthaki, 2003.

Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi Başlangıçtan 1982'ye**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1991.

Bal, Hüseyin, **Kent Sosyolojisi**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2006.

Best, Steven, Douglas Kellner, **Postmodern Teori**, Trans. Mehmet Küçük, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1998.

Çakır, Ruşen, İrfan Bozan, **Sivil, Şeffaf ve Demokratik Bir Diyanet İşleri Başkanlığı Mümkün Mü?**, İstanbul, TESEV Yayınları, 2005.

www.comscore.com

www.diyaret.gov.tr

Douglas, Kellner, "Kültür Endüstrileri", Trans. and Comp.: Erol Mutlu, **Kitle İletişim Kuramları**, Ankara, Ütopya Kitabevi, 2005.

www.facebook.com

Görmez, Mehmet, "Türk Hukuk Mevzuatında Dini Kurumların Yeri ve Uygulama", **Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi**, Ed. İlyas Çelebi, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2007.

Gülen, Fethullah, **Asrın Getirdiği Tereddütler 1-4**, İzmir, Nil Yayınları, 1998.

³⁷ As examples to thousands of websites in this field I can cite the websites of the İskender Paşa Community (www.iskenderpasa.com) of the Süleyman Movement (www.tunahan.org) and of the Gülen Community (tr.fgulen.com). These are the most effective three Islamic groups of which the Gülen community is the distinctly leading one.

Kara, İsmail, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam**, 2nd Ed., Istanbul, Dergah Yayınları, 2001.

McLuhan, Marshall, "Classroom without Walls", **Explorations in Communication**, 4th Ed., Ed. Edmund Carpenter, Marshall McLuhan, Boston, Beacon Press, 1968.

McLuhan, Marshall, Bruce R. Powers, **The Global Village**, New York, Oxford University Press, 1989.

www.nickburcher.com

Platon, **Devlet**, 6th Ed., Trans: Selahattin Eyüboğlu and M. Ali Cimcoz, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1988.

www.rtuk.org.tr

Sabah Newspaper, "Demokratik Açılımı En İyi Vaizler Anlatır", 4 March 2010.

Taslaman, Caner, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de İslam**, İstanbul, İstanbul yayınevi, 2011.

www.tuik.gov.tr

Ural, Murat, "Bir Toplumsal Röntgen: Radyo", **Haksöz Dergisi**, No: 73, April 1997.

Wolcott, Peter, Seymour Goodman, "The Internet in Turkey and Pakistan", Stanford, Center for International Security and Cooperation, (online) <http://iis-db.stanford.edu/pubs/11911/turkpakinternet.pdf>, 2000.

(2)

ÂŞIK ŞENLİK'İN ŞİİRLERİNDE GÜZEL TİPİ³⁸

Yrd. Doç. Dr. Cengiz GÖKŞEN³⁹

Bağdagül BULUT⁴⁰

ÖZET

Âşık Şenlik, 19. yüzyılın ikinci yarısında, Kars ve çevresinin sosyal ve siyasal yönden en çalkantılı dönemlerinden birinde yaşamıştır. Bu durum, onun birçok şiirine yansımıştır. Hatta Şenlik'in halk arasında sevilip sayılmasını, şöhret bulmasını daha çok bu tür şiirleri sağlamıştır denilebilir. Ancak her âşık gibi o da sevmiş; sevdiği veya sevdiği üzerine çeşitli şiirler yazmıştır. "Gönül kimi severse güzel odur" atasözü hükmüne Şenlik'in sevdiği aynı zamanda gönlünün güzelleridir.

Türk şiirinde en çok işlenen konu sevgilidir. Sevgilinin temel özelliği seven kişi tarafından güzel kabul edilmesidir. Güzellik algısı, kişiden kişiye, dönemden döneme değişir. Âşık şiirinde karşılaştığımız güzellerin de belli özellikleri göze çarpar. Hemen herkes tarafından kabul gören bir güzel tipi olmakla birlikte, âşıkların da kendilerince beğendikleri güzeller vardır. Bu bağlamda, Şenlik'in de kendine mahsus bir güzel algısı ve güzellere karşı bir duruşu, bir bakışı bulunmaktadır. Şenlik'in güzel tipi Hürü'dür. Şenlik'in şiirlerinde güzel tipi denince Hürü'nün özellikleri karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, şiirlerinde yaptığı güzel tasvirlerinden hareketle Âşık Şenlik'in güzel tipi ve bu güzelin özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Âşık Şenlik, güzel tipi, âşık şiiri

(BEAUTIFUL TYPE IN MINSTREL ŞENLİK'S POEMS)

ABSTRACT

Minstrel Şenlik had lived in the second half of the 19th century, social and political aspects of Kars and the surrounding area has experienced one of the most caotic periods. This situation is reflected in many of his poetry. Even it is said that such of his poems has provided him being counted to be famous and loved among the people, However, such as every minstrel, he had loved and wrote many poems on the ones who had loved. According to the saying "Those we love are always beautiful", his loved ones are also pretties of his heart .

In Turkish poetry, the subject matter is the most beloved. The main feature of the beloved one is considered beautiful by people who love her. Beauty perception, varies from person to person and period to period. Some certain features of beauties which we have seen in minstrel poems stand out in his poems too. In the poems there has been beautiful types accepted by everyone, but there are beauties who are favourite of the minstrels of their own. In this context, Şenlik has his own peception of

³⁸ 26 Mart 2012 tarihinde Kars'ta yapılan Âşık Şenlik Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

³⁹ Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

⁴⁰ Kars Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

beauty and his point of view against the beautiful ones. Şenlik's beautiful type is Hürü. In the poems of Şenlik we can find Hürü's features as beautiful type. In this study, it had been examined of Şenlik's "beautiful type" and characteristics of her in the source of his descriptions of "beautiful" in his poems.

Keywords: Minstrel (Âşık) Şenlik, beautiful type, minstrel poem

Giriş

19. yüzyılın ikinci yarısında Çıldır'ın Suhara köyünde yaşayan Âşık Şenlik, yalnız yaşadığı bölgede değil, çevre ülkelerde de tanınan büyük bir âşıktır. Asıl adı Hasan olan âşığın doğum tarihi konusunda netlik olmamakla birlikte⁴¹ eldeki kaynaklardan hareketle 1850'de doğduğu tahmin edilmektedir (Alptekin-Coşkun 2006: 60-61). Âşık Şenlik, Türkiye dışında, Azerbaycan, İran, Gürcistan ve Ermenistan'da da tanınan ve bilinen bir âşıktır. Yalnızca kendi döneminde değil daha sonraki dönemlerde de birçok âşığa örnek olmuş (Kaya 2000: 143-154), özellikle dili ve üslubu bakımından örnek alınmıştır. Şenlik, Revan'da bir düğünde toy babalığı yaptığı sırada mat ettiği âşıklarca zehir içirilerek öldürülmüştür (Alptekin-Coşkun 2006: 76-80).

Şiirin temel konularından biri sevgilidir. 19. yüzyılın ikinci yarısında, Kars ve çevresinin sosyal ve siyasal yönlerden en çalkantılı dönemlerden birinde yaşamış olan Âşık Şenlik'in şiirlerinde bile sevgili vazgeçilmez unsurlardan biridir. Sevgi ve sevgili Şenlik için o kadar gerekli ve ihtiyaçtır ki sevgili kucaklamayanın, sarmayanın dünyadan haberi yoktur.

Hey ağalar gelin size söylüyem

Ürüşan gönlümün intirazı var

Et yiyib at binif dilber gucmuyan

Ne biler dünyadan ne haberi var (Alptekin-Coşkun 2006: 182)

"Âşık" denilen kişiler, bu adı, genellikle bir güzele tutkuyla bağlanmalarından, varlarını yoklarını uğruna feda edecek derecede sevip onunla ilgili türküler, şiirler söylemelerinden, bir başka deyişle, sevdaları yüzünden söyledikleri şiirler ve türkülerle beraber adlarının dile düşmesinden alırlar. Bu adı almada en tipik davranış, rüya sonrası âşık olmadır. Rüyasında bade içirilen, seveceği kız veya erkek kendisine gösterilen âşık adayı uyandıktan ve kendisine geldikten sonra şiir söylemeye ve saz çalmaya başlar ve âşık olur. Böylece düz kişilikten sanatçı kişiliğe geçmiş olur (Günay 1999: 89-96).

Güzel, fiziksel ve ruhsal çeşitli özellikleriyle âşığı kendine bağlar. Âşık olan kişi meftun olduğu güzele, bir başka deyişle sevgiliye kavuşma umuduyla onun peşinden koşar durur. Ona yalvarır, yakarır, sitem eder; kendini görmesini, yaptığı cilvelere, işvelere bir son vermesini ister. Bıkmadan, usanmadan ona olan aşkını, tutkusunu çeşitli vesilelerle değişik biçimlerde dile getirir. Aşka düşen âşığın

⁴¹ Kars şehir merkezinde bulunan ve arası yaklaşık iki yüz metre olan anıtların üzerindeki doğum tarihleri bile birbirinden farklıdır. Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü önünde bulunan anıtta doğum tarihi 1850, Sekseninci Yıl Cumhuriyet Anaokulu yanındaki anıtta ise 1853'tür. Araştırmacıların verdiği bilgiler de birbirinden farklıdır. Günay (1999: 108), Aslan (2001: 26), Sakaoğlu (1989: 192) ve Memmedli Qarapapaq (2000: 114)'a göre 1850, Alptekin-Sakaoğlu (2006: 114)'na göre 1854; Kırzioğlu (2000: 161)'na 1853'tür.

psikolojisi bozulur. Halini hatırlayan soranlara, sevgilisinin, yani âşık olduğu güzelin ruhsal ve fiziksel özelliklerini, yaptığı nazları, cevr ü cefasını, çektiği sıkıntıları anlatır durur. Bu bağlamda, âşıkların şiirlerinde en çok işlenen konu sevgili, dolayısıyla “güzel”dir denilebilir.

Tip nedir ve Türk şiirinde güzel tipi

Tip, burada kastedilen mana çerçevesinde, Türkçe Sözlük’te, aynı cinsten bütün varlıkların veya nesnelerin temel özelliklerini büyük ölçüde kendinde toplayan örnek (Türkçe Sözlük 1988, C.II, 1477); Akalın’ın Edebiyat Terimleri Sözlüğü’nde, roman, hikâye ve tiyatro türlerinde, bir özelliği, bütün öbür yönlerini örtecek kadar keskin olan kahraman (1984: 284); Karataş’ın Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü’nde ise hikâye ve romanlardaki kimi kahramanların, ayırt edici vasıflarıyla toplumsal bellekte yaşayanları şeklinde tanımlanır (2007: 485). Tanpınar’a göre ise hayatı umumi vasıflarıyla bize benzeyen, fakat ferdiyetinin hususi çizgileriyle bizden ayrılan şahıstır. Kahramandan farklı olan tip, öykü, roman, tiyatro ve destan gibi eserlerde, eserin niteliğini belirleyen, temellendiren ana unsurlardan biridir (Karataş 2007: 485). Kaplan’a göre ise tip, bir olaya bağlı olarak teşekkül eden edebi eserlerde, eserin bel kemiğini oluşturan, önemli olay, duygu ve düşüncelerin kendisine bağlandığı, bazı eserlerde basit, bazılarında karmaşık bir kişiliğe sahip olan, eski çağlardaki destan ve mesnevilerden bu yana edebi eserlerde genellikle karakteri aynı kalan kişilerdir. Toplumsal yapının ihtiyaçlarına göre ortaya çıkan tipler, sosyal bakımdan manalı olup muayyen bir devirde toplumun inandığı temel kıymetleri temsil ederler (Kaplan 1996: 5). Âşık şiirinde de fiziksel ve ruhsal yönden belli vasıfları olan ve hemen herkes tarafından güzel olarak nitelendirilen kişiler vardır. Bu kişilerin sahip oldukları hususiyetler Kaya tarafından tek tek tespit edilmiştir (2007: 646-657). Bu bağlamda, bu kişiler âşık şiirinin güzel tipi olarak kabul edilmektedir

Âşık şiirinde güzel, her yönüyle tasvir edilmeye çalışılır. Bunu, her âşık kendi ifade kabiliyetince yapar/yapmıştır. Âşıklar, bir güzeli tariflerken hiçbir unsuru atlamadan sevgililerini anlatmaya çalışırlar. Bunu yaparken hayvan, bitki ve insanlara ait, herkes tarafından üstünlük olarak kabul edilen çeşitli özellik veya öğeleri teşbih, istiare, mecaz, telmih, icaz, kinaye gibi sanatlar vasıtasıyla sevgilileri için kullanırlar. Ancak aslına bakılacak olunursa hepsinin tarif ettiği güzel tipinin benzer özelliklere sahip olduğu görülür.

Sevgili ve güzel, Türk halk edebiyatında, özellikle türkü ve halk hikâyeleri gibi türlerde, birçok sözlü ürünün ortaya çıkmasına kaynaklık etmiştir. Her güzel sevgili olmasa da her sevgili sevenince güzeldir. Güzel, seveninde tarifi pek de mümkün olmayan hoş duygular uyandırır. Bu nedendir ki âşık güzeli öve öve bitiremez, yere göğe sığdıramaz. O, ancak âşığın gönlüne sığar. Şairin dediği gibi, “Hüsn odur ki seyrederken ihtiyar elden gider.” Durum böyle olunca da güzel konusunda birçok tanım yapılmıştır.

Güzel, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük’te, göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı; İyi, hoş...(2005: 818) şeklinde tanımlanmıştır.

Halk şiirinde, güzel ve güzellik üzerinde durulan temel öğedir. Buradaki güzel ve güzellikten maksat, güzel olan her şey, eşya, hayvan, memleket, hal, tutum, davranış vs’dir. Ancak âşık şiirinin temel unsuru olan sevgili de vardır. Öyle ki âşık

edebiyatında güzel ve güzelin özelliklerini aktaran müstakil bir tür, “güzelleme” ortaya çıkmıştır. Güzelleme, halk şiiri geleneğinde en çok örnek verilen tür olduğu gibi, aynı zamanda en çok sevilen türdür. Konu hakkında Yardımcı şöyle demektedir:

Türk halk şiirinde koşmanın güzeli öven türüne verilen ad olup; bir kimseyi, bir güzeli, bir atı, bir yeri, herhangi bir tabiat parçasını övmek amacıyla söylenen şiirlere denir. Kısacası sevdâ ve güzellikler üzerine yazılan şiirlerdir. Aşk, âşık şiirinde en çok işlenen konudur. Âşık sevdalı kişidir. Halk şairi, saz şairi gibi adların yanında bir adının da âşık olması bundandır. O, bir güzele tutkundur ya da gelenek onu ille de bir güzele tutkun görmek istemekte, buna değer biçmektedir. Çoğu âşıklar saz çalıp şiir söylemeye bile bir güzelin sevdasına düştükten, rüyada onun elinden “Âşık badesi” içtikten sonra başlar. Bu çok defa yaşayan bir güzel olmayıp bir güzellik ideali ya da hayal edilen güzeldir. Bu güzelin bütün güzellikleri mükemmel ve abartılıdır. (Yardımcı 2002: 350).

Kaya’ya göre de şairin gönül verdiği yahut hayalinden geçen güzel, üstün vasıflara sahiptir. Perilerden, hurilerden hülâsa güzellerin güzelinden daha da güzeldir. Güzelliğiyle cihanı aydınlatır. Sevgilinin güzelliği hususunda, her ne kadar; Aşam ben nasıl edim / Saz getir fasıl edim Pek de güzel değilsin / Gönüldür nasıl edim manisinde olduğu gibi, daha gerçekçi yaklaşımlar varsa da sevgili, güzeller kervanı içinde yer alır, güzeller içinde gizli durur (Kaya 2007: 646).

Kaya, Halk ve Divan şiirinde sevgilinin güzelliğini daha çok saç, yüz, yanak, göz, kaş, dudak, kirpik, gerdan-gabgab, boy, bel, kâkül-perçem-turre, göğüs, ben, el-kol-avuç-parmak, diş, beden-ten-endam, hatt, alın, ayak, ağız, söz gibi organ ve unsurların sağladığını belirterek, bunların Türk şiirinde nasıl kullanıldıklarını tek tek göstermiştir (Kaya 2007: 646-657).

Âşık Şenlik’in şiirlerindeki güzel tipi

Âşıklık geleneğinde kişi, genellikle bade içme sırasında bir güzele âşık olur ve bundan sonra sürekli o güzelin peşinde koşar. Hangi güzeli tarif etse aslında kendisinin gördüğü veya öyle kurguladığı güzelin özelliklerini söyler. Bu bağlamda âşıklar, ideallerindeki güzele yakın özelliklere sahip kişileri güzel olarak adlandırır, onların peşine düşer, ona kavuşamamanın ıstırapıyla yataklara düşebilir, yurdunu, yuvasını, anasını, babasını terk edip, malını mülkünü, servetini kaybedip perişan olabilir. Doğu Anadolu bölgesinin en büyük âşığı olan Âşık Şenlik (Sakaoğlu 1989: 192) de rüyasında kendisine gösterilen güzele (Hürü) âşık olur. Hürü, Şenlik’in güzel tipinin ete kemiğe bürünmüş halidir. Belki de bu yüzden Şenlik’in şiirlerindeki güzelin fiziksel özellikleri neredeyse hiç değişmemektedir. Bunun yanında dörtlüklerde dile getirilen sevgili tavrı, tipik bir güzelin davranış biçimidir.

Aşağıda ilk dörtlüğü verilen şiirdeki güzel de vefasızdır, acımasızdır, çamçırak taşı gibi gittiği yeri aydınlatıp gider, hüner ehlidir, zülûflerinin cilvesi tavus kuşunun cilvelerinden daha fazladır; âşığın gönlüne sürekli temrenli mızraklar saplar. Ancak bütün bunlara rağmen kırklar âleminde bade içtikten sonra içine düşen ateş sönmemektedir. Ateşin kendisini yakması durumunda ise işitenlerin sevgilisini kınayacağını belirterek sevgiliden yüz vermesini ister.

Gel senen vefadar olah gezme kenar sevdiğim

Gameti çamçırak daşı gaddi fenar sevdiğim

Her hışımın kar etti cana gazabın yıhtı meni

Dürrü yekta kemandarsan ehl-i hüner sevdiğim (Alptekin-Coşkun 2006: 117).

Şenlik'in sevdiği güzel olan Hürü allar içinde başka birine gelin gitmektedir.

Yürüyen birçok kişinin ortasında, at üstündeki gelinlikli Hürü, Şenlik'in gözüne han gibi, hakan gibi haşmetli görünür. Hattı zatında güzeller, sevgililer sultandır, şahtır, padişahdır. Âşıklar ise kuldur, köledir. Âşıkların fermanı sultanların elindedir. Bu durumda, kölenin padişaha bir şey önermesi, padişahın bir şey istemesi, dilemesi mümkün değildir. Onun kaderine razı olmaktan başka yapacağı bir şey yoktur. Sevgilisinin başka birine gelin gittiğini görünce duyduğu acıyı dile getirirken bile gönlünün sultanına bir şey diyememekte, sadece güzelliğinden bahsetmektedir:

Bir alay esger yanında

Diyesen handı bu gelen

Rütbesi vezir donunda

Hükm-i sultanı bu gelen (Alptekin-Coşkun 2006: 271).

Şenlik'in şiirlerindeki güzel kusursuz ve can alıcıdır. Aşağıdaki "yar" redifli şiirinde önce sevgilinin de kendisi gibi aşk oduna yanmasını ve halini hatırlı sormasını ister. Ancak yüzünü görünce gözleri kamaşır ve güneş doğdu zanneder. Bu sırada sevgilinin yan bakışıyla vücudunun her yerini ateş kaplar. Yana yana küle dönse, gönlü kırık ve aşk ateşi içinde yanıyor olsa bile gece gündüz sevgilisini bekleyeceğini, umudunu yitirmeyeceğini belirtir. Sevgilinin yaptığı zulme aldırılmaz, onu han, kendisini de daima sevgilinin emirlerine amade baş köle olarak görür.

Âşık irahim gıllık aşk oduna yansan yar

Soruşup vaf-ı halimi cevabımı gansan yar

Beygafil gördüm üzünü kamaşdı didem

Bu ziyada kamer olmaz öyle bildim günsen yar

....

Sefil Şenlik aşk ucundan daima serbendendir

Dil hasda gönül şikeste âşk ataşı candadır

Emrine bend olmuşam ikdidarım sendedir

Her zaman ki zülümkarsan benim için hansan yar (Alptekin-Coşkun 2006: 128).

Güzellerin en çok dikkat çeken unsurlarından biri gözüdür. Âşıkların güzel tariflerinde de göz, kaş ve kirpiğin ayrı bir yeri vardır. Sevgilinin bakışlarına, kaşına, gözüne, kirpiğine birçok fonksiyon yüklenir. Aşağıdaki dördlükte, Şenlik, sevgilinin kirpiklerini oka, kaşlarını yaya benzetmiştir. Sevgilinin bakışlarıyla attığı ve âşığın gönlüne saplanan oklar âşığın vücudunu baştan ayağa ateşe salmış, başını döndürmüştür.

Dost elinnen yazılıpdı ahd ü peymandı gelen

Kıpriyhleri tığ-ı müjgan gaşı kemandı gelen

Bu gönül derviş misallı seyhat eder âlemi

Vücudu nara belendi sere dumandı gelen (Alptekin-Coşkun 2006: 119).

Âşıklar, sevgiliden istediği ilgiyi göremediği zaman dertlenirler. Bu hâleti ruhiye içinde sevgiliye yalvarırlar. Bunu yaparken tabii olarak onların çeşitli özelliklerini sayarlar. Şenlik, aşağıda ilk dördlüğü verilen "eyle" redifli şiirinin

tamamında sevgilinin bazı özelliklerini ve aşkıdan düştüğü durumu anlatarak sevgiliden merhamet dilemektedir.

Sonam meni saldın gam efkârına

Serimi sevdadan feragat eyle

Gözüm yolda galdı can intizarda

Bir teselli cavap malumat eyle (Alptekin-Coşkun 2006: 137).

Kendisini istemeyip başkasına gelin giden sevgilisinin zalimliğinden bahsederken bile gül yüzlü, deste boylu, tavus kuşu gibi gösterişliliğini söylemeden edememiştir. Şenlik'in güzeli alaycıdır ve âşığm ona olan duygularını alay konusu edip küçümsemektedir.

Menim sevdiceğim deste boyludu

Bizden üz çevirdi girah köylüdü

Tavus tamaşalı sona muyludu

İndi de garaza gelermiş mene

Şeyda bülbül görmeh istemez harı

Gurban etmiş idim devleti varı

Utanmaz sıkılmaz o zalım Hürü

Söyleyif Köğas⁴², da gülermiş mene (Alptekin-Coşkun 2006: 140).

Sevgililerin genel özelliklerinden biri, âşıkların kanına girmek, onları öldürmektir. Şenlik'in sevgilisi de diğerlerinden farklı değildir. Yaptıklarıyla Şenlik'in sinisini delik deşik etmiştir. Sevgilinin aşkı, her zaman âşığm gönlüne ateş bırakır, onu yakar kavurur. Âşık ise gönlünün ateşini söndürmesi için sevgiliden medet umar. Bu durumda sevgilinin gezdiği yerlere yüzünü sürerek belki yaranabileceğini düşünür.

Sefil Şenlik oda salıf özünü

Söndürsene yüreğimin közünü

Yar gezen yerlere sürsem yüzümü

Belki maşukuna yarana gönül (Alptekin-Coşkun 2006: 162).

Sevgililerin en çok benzetildikleri varlıklardan biri melektir. Özellikle yüz güzelliği ve iyilikleri bakımından çoğu zaman meleğe benzetilirler. Şenlik de aşağıdaki dörtlükte sevgilisinin melek yüzlü, tavus cilveli, ibrişim saçlı ve ela gözlü olduğunu, aklını başından alıp kendisini deli ettiğini belirtmektedir.

Hürüyi gilmandı meleh simalı

Tavusdan cilveli ebrüsum teli

Ahlımı itirif olmuşam deli

Ela gözlü nazlı yara ağlaram (Alptekin-Coşkun 2006: 164).

Âşıklar, sevgililerine ait özellikleri sayarken bazen bir, bazen birkaç, bazen de baştan ayağa bütün güzelliklerini dile getirmeye çalışırlar. Örneğin bir şiirde sadece bakışının güzelliği ve etkileyiciliği, bir başka şiirde gözü ve yüzünün güzellikleri, diğer bir şiirde ise saç, göz, yüz, boy, bos, yürüyüş gibi birçok güzellik unsuru birden işlenir. Şenlik, aşağıda iki dörtlüğü verilen "Bahdavar" redifli şiirde, sevgilisinin sadece bir değil, baştan ayağa bütün güzel yönlerini dile getirmiş, övmüştür.

Seher tamaşalı başı yığnağlı

Çar etrafı galmagallı bahtavar

Gatı yay müjganını gizli sevdalı

⁴² Hürü'nün köyünün adı.

Goyumlu gardaşlı elli bahdavar

....

Şenlik de mayıldı o bedir üze

Derdim elli iken yetirdin yüze

Sinen beyaz mermer leblerin meze

Al yanağı kızıl güllü bahdavar (Alptekin-Coşkun 2006: 180).

Âşıklar, bazen sevgilinin vücut hatlarının güzelliklerinden bazen de sevgiliye ait güzellik unsurlarının âşık üzerindeki etkisinden ve sevgilinin güzelliğini âşığa karşı kullanışından bahseder. Şenlik, aşağıda ilk dördlüğü verilen “eler” redifli şiirde sevgilisinin bazı özellikleri yanında, bazı güzellik unsurlarını âşığa karşı nasıl kullandığını da belirtmektedir.

Kekliş yerişlinin her nezakati

Ecel seyhatına seli rast eler

Tığ-ı niza zer gaşların heyeti

Ganlı cidaların cana gast eler (Alptekin-Coşkun 2006: 186).

İki dördlüğü verilen aşağıdaki şiir de sevgilinin âşığa karşı tavrını anlatan şiirlerden biridir. Sevgili, âşığın aklını başından alıp, yüreğine ateş bırakmaya gelmektedir. Âşığın yanması için sevgilinin yüzünü görmesine gerek yoktur, onun nezaketi ve edası da gönlünde büyük yangınlar çıkarmaya yetmektedir. Sevgilinin kaşları keman, yay, kirpiği mızraktır. Sevgili bu silahlarını kullanarak âşığı vuracaktır. Âşık, pervane gibi, hem aşktan yanıp tutuşmakta hem de yanacağını bile bile ateşe daha fazla yaklaşmaktadır. Bu durumu seyreden sevgili ise onun duygularına karşılık vermediği gibi, bir de alay etmektedir.

Sende ki var bu nezaket bu eda

Özünü görmedim yanaram oda

Kaşları kemandı kirpiği cida

Tuşlayıf sineme vurmağa geler

Sergender Şenlik’ em gam hanasıyam

Yanaram oduna pervanasıyam

Eşidip ki aşgın divanasıyam

Söyledif başıma gülmeye geler (Alptekin-Coşkun 2006: 187).

Sevgililerin özelliklerinden biri de yakıcılığı ve can alıcılığıdır. Aşağıdaki ilk dördlük, âşığı pervaneye dönüştüren bir tasvirdir. Sevgilinin yüzü ay, sinesi mermer, dudakları ve ağzı alevdir. Yani sevgiliye kavuşmak isteyen biri, kendini bile bile ateşe atacaktır. Kaşları hilaldir. Yüzünün güzelliğini ise anlatmaya kelimeler yetmez. On dört bölük, üç yüz altmış tel olan zülflerinin her biri bir tarafa düşmüştür.

Şemama lebleri fel fi’li fincan

Mermer sine billur bulah alır can

O gandef dihanın hayat-ı mercan

Heşim-i hal bedir üze düşüfdü

Şenlik der gaşların hilalı sünbül

Mahıtab veçhini vasf edemez dil

On dört bölüh zülfün üç yüz altmış tel

Her birisi bir pervaza düşüfdü (Alptekin-Coşkun 2006: 200).

Şenlik, Zübeyde redifli şiirinde, hem kendinin hem de bir nevi âşık şiirinin güzel tipinin amentüsünü söyler. Zübeyde'nin gözlerinden başlayarak, göz, dudak, yanak, ses, nefes, tırnak, parmak, giyim-kuşam yakıştırma, ince bel, baş, ince vücut, yuvarlak göğüs, beyaz sine, kirpik, yürüyüş, uzun saç, kara kaş, siyah kirpik, taralı kâküller, beceriklilik (halı dokuma) gibi, bir güzelde aranan bütün unsurları tek tek sayar. (Alptekin-Coşkun 2006: 267-269).

Şenlik, sadece divan, koşma ve semailerinde değil tecnislerinde, muhammeslerinde ve sicillemelerinde de sevgilinin güzelliğinden bahsetmiştir. Aşağıdaki tecniste ela gözlü, sarhoş bakışlı, zülüflerini bir yana taramış olan sevgili, âşığın yüreğine ateş düşürmüş, aklını başından almış, Mecnun eylemiştir.

Ala gözlüm meni Mecnun eyledin
Humarranif serhoş bahma bir yana
Men ezzinem bir yana
Dara zülfün bir yana
Od saldın üreğime başına
Gorkurah ki alışa bir yana
Eğer bend olmasam zülfün teline

Baş götürrem bu ülkeden bir yana (Alptekin-Coşkun 2006: 276).

Bir başka tecniste tasvir edilen sevgili ise güneşten daha parlaktır. Âşık, onu bin güneze bile değişmemektedir. (Alptekin-Coşkun 2006: 278).

Şenlik, ilk ve son bendi aşağıda verilen “kırmızı” redifli muhammese aşk yüzünden başına gelenleri ve sevgilisinin özelliklerini saymakla başlar. İlk bent sonunda karşımıza kara vicdanlı bir sevgili ve kara talihli bir âşık çıkar. İkinci bentte sevgilinin fiziksel özellikleri, sinesinin beyazlığı, dilinin tatlılığı/avcılığı, nefesinin kokusunun güzelliği, dişlerinin inciliği, yüzünün parlaklığı ve bakışlarının etkileyiciliği üzerinde durulmuştur. Üçüncü bentte bu güzelliğin âşığı düşürdüğü hal anlatılmış ve her tarafı sarıya kestirmiştir. Dördüncü bentte yine sevgilinin güzellikleri dile getirilerek yeşil bir renk etrafı kaplamıştır.

Bu şiirde âşık ve maşuğun durumu alegorik biçimde renklerle anlatılmıştır. Birinci bentte âşığın durumu ve sevgilinin ilgisizliği siyah renkle, ikinci bentte sevgilinin güzelliği beyaz renkle, üçüncü bentte âşığın çaresizliği ve kendini her gün biraz daha yiyip bitirmesi sarı renkle, dördüncü bentte sevgilinin hayat doluluğu ve âşığı hayata bağlayıcılığı yeşil renkle ifade edilmiştir. Her bendin sonunun kırmızıya bağlanması ise her halükârda âşığın ateşler içinde yandığını göstermektedir

Aşk ucunnan abdal oldum gezerem yolu siyah
Sevdiğim galbi garadır fıkır-i hayalı siyah
Hak mene müyesser edif talih iğbalı siyah
Gönlüm isder elim yetmez ibrişim teli siyah
Hasretim gonca dehana can intizar kırmızı

Gene tavus nezaketli pervazı pirim yeşil
İnci mercan yakut zümrüt lal-ı gevherim yeşil
Süsen sünbül mor menevşe gül nakışlarım yeşil
Anberim suhru al halameneviş nurim yeşil

Kul Şenlik vâsf-ı hal eyler söz muhtesar kırmızı (Alptekin-Coşkun 2006: 282-283).

Aşağıda ilk bendi verilen “kimidir” redifli sicillemeye de yukarıda belirtilen Zübeyde redifli şiir gibi, tam manasıyla Şenlik’in güzel tipinin hususiyetlerini ihtiva eder.

Bir güzele müptelayım hıfzı pünhan sır kimidir
Döşü enli beden nazih ağ sinesi kar kimidir
Memeler felfili fincan lebler büste nar kimidir
Dudahlar nergis yaprağı dişler inci dür kimidir
Ağ yüzünde dane ballar yagutu ahmer kimidir
Gaşları galeni nakısı ay kabağı nur kimidir
Siyah perçem ser çığa tel zülüfler şahmar kimidir
Süsen sümbül mor menevşe aynı bezaslan kimidir
Açılıf gonca gülleri faslı nevbahar kimidir (Alptekin-Coşkun 2006: 287-288).

Buraya kadar şiirlerinden örnekler verilerek ortaya konulmaya çalışılan Şenlik’in şiirlerindeki güzel tipi, fiziksel ve ruhsal özellikleri itibariyle iki kategoride değerlendirilebilir.

Âşık Şenlik’in şiirlerindeki güzellerin fiziksel özellikleri

Şenlik, şiirlerinde tasvir ettiği güzellerde en çok yüze ait unsurlardan bahsetmiştir. Güzellerin yüzü, meleğe, aya, güneşe, yanakları ise al kızıl güle, elmaya ve laleye; kaşları yaya ve kemana; kirpikleri siyah olup oka; dudakları şeklen gül ve nergis yaprağına, ağzının ve dudaklarının rengi aleve; gözleri ela ve kaynar bulağa benzetilmiştir. Bakışları etkileyici ve fitneci, gamzesi ise cellattır.

Bu durum gayet normaldir. İnsanlar karşı karşıya geldiklerinde ilk önce birbirlerinin yüzlerine bakarlar. Göz göze ve yüz yüze kurulan bu iletişimle kendilerinin durumları ve birbirleri hakkındaki duyguları yüzlerine yansır. “Dost başa düşman ayağa bakar” atasözünde belirtildiği üzere, güzellerin en vazgeçmez dostları olan âşıklar, pek tabiidir ki öncelikle onların yüzlerine bakacaklardır. Bu yüzden âşıklar, şiirlerinde öncelikle yüze ait unsurları dile getirirler.

Bunların yanında, güzeller, zülüfleri tavus kuşunun tüylerinden daha güzel ve uzun saçlı, karanlık gecede doğmuş hilal gibi etkileyicidirler. İlkbahar gibi süslü, tavus kuşu gibi cilveli ve gösterişlidirler. Deste boylu, ibrişim saçlı, kâkülleri taralıdır. Sineleri beyaz mermere ve taze yağmış kara benzer. Koyunları cennet, memeleri birer nar veya felfili fincandır. Nefesleri oldukça etkileyici olup gül yağı gibi kokar. Tavırları keklige, tırnakları sedefe, sesleri bülbül sesine, dişleri inciye benzer. Bedenleri oldukça nazik olup dilleri tatlıdır.

Kısacası Şenlik’in güzellerinin benzeri yoktur. Onlar çamçırak taşı gibi gittiği yeri aydınlatır; ıslıl ıslıl yanar, gözleri kamaştırırlar. Onların güzelliklerini kelimelerle anlatmak mümkün değildir.

Âşık Şenlik’in şiirlerindeki güzellerin ruhsal özellikleri

Âşık Şenlik’in şiirlerindeki güzeller, güzelliklerinin ve âşığın kendilerine olan ilgisinin farkındadırlar. Şiirlerde geçen güzeller, hışmından ve gazabından korkulacak kadar acımasız ve zalimdir. Vefasız oldukları gibi, katline ferman yazdıracak kadar kara vicdanlıdırlar. Âşığın gönlünü kırar; âşığı ateşlere atar; gama, efkâra bırakır, sevgiliyi bekletmekten zevk alırlar; katı yürekli olup sevgiliye yüz vermez; utanma ve

sıkılmaları yoktur. Âşığıyla oynar, onların zaaflarını kullanırlar. Âşığı dinliyormuş gibi yaparak söyler; sonra alay ederek hallerine güler; âşığın celladıdır. Davranışları âşığın aklını başından alabilir, edalıdır, naziktir, cilvelidir, insanın yüreğine ateş bırakır, gözleri fitne çıkarır.

Sevgilinin bu ilgisizliği, alakasızlığı, acımasızlığı neticesinde Şenlik bir nevi, Yunus'un insanı kâmil olma noktasında geçirdiği merhaleleri özetlediği "hamdım, piştım ve yandım" aşamalarını yaşamış ve geçmiştir.

Sonuç

Âşık Şenlik'in güzel tipi, Türk şiirindeki güzel tipiyle hemen aynı özelliklere sahiptir. Her ikisinde de güzel âşığa derin acılar çektirmekte ve sevgisine karşılık vermemektedir. Bütün bunların yanında, sevgili fiziksel özellikleri yönüyle kusursuz yaratılmıştır. Âşık edebiyatında olduğu gibi, Âşık Şenlik'in sevdiğinin meşrebinde de acıma yoktur. Öyle ki sevdiğinin gözlerinin içine baka baka gidip başka biriyle evlenebilmekte, âşığın dünya hayatını karartabilmektedir.

Âşık Şenlik'in sevgili için kullandığı sıfatlar, Türk edebiyatında güzeller için kullanılan sıfatlardır. Sevgilinin fiziksel özellikleri yanında ruhsal özellikleri de şiirlerde sıkça işlenmiştir.

Güzelin özellikleri şiirlerin tamamında neredeyse aynıdır. Bunun nedeni, Türk şiirindeki güzel tipi yanında, toplumumuzca kabul edilen kız-naz veya güzel-naz algısındanadır. Güzelin/sevgilinin âşığına yaptıkları aynı zamanda âşığın sevgiliye olan ilgisinin sürekliliğinin de sebebidir. Bu bağlamda, güzel âşığına ne yapsa haklıdır ve güzel olmanın gereği budur. Şenlik, sevgilinin bütün cevr ü cefasına, zulmüne rağmen, onun güzelliğinden bahsetmeden duramaz; sevgili ne kadar acımasız ve vicdansız olsa da güzelin hakkını teslim eder. Kısacası güzel güzeldir, her ne yapsa hakkıdır.

KAYNAKÇA

- Akalın, L. S. (1984), Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul.
- Alptekin, A. B. - Coşkun, M. N. (2006), Çıldır Âşık Şenlik Divanı, Ankara, Çıldır Belediyesi Yayınları.
- Alptekin, A. B. - Sakaoğlu, S. (2006), Türk Saz Şiiri Antolojisi, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Aslan, E. (2001), Çıldır Âşık Şenlik Hayatı-Şiirleri, Karşılaşmaları-Hikâyeleri, Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Günay, U. Âşık Tarzı Türk Şiir Geleneği Ve Rüya Motifi, Ankara 1999, Akçağ Yayınları.
- Kaplan, M. (1996), Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Karataş, T. (2007), Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2007) Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Ankara, Akçağ Yayınları.
- _____, (2000), "Edebiyatımızda Âşık Kolları Ve Âşık Şenlik Kolu", Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri (22-23 Mayıs 1997), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 143-154.

Kırzioğlu, M. F. (2000), “Çıldırli Âşık Şenlik 1853-1912’te Vatan Millet Duyguları”, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri (22-23 Mayıs 1997), Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 161-174.

Memmedli, Ş. (Qarapapaq), (2000) Borçalı Edebi Muhiti (Qaynaqları, Teşekkürü, İnkişafı), Bakı, Elm.

Sakaoğlu, S. (1980), Türk Saz Şiiri, Türk Dili Dergisi Türk Halk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri), S.445-450, Ocak 1989, Türk Dil Kurumu Yayınları, 105-250.

Türk Dil Kurumu, (2005), Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yardımcı, M. (2002), Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri, Ankara, Ürün Yayınları.

(3)

MODERN TÜRK TARİHÇİLİĞİNDE TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLUŞU Yrd. Doç. Dr. M. Serkan TAFLIOĞLU*

ÖZET

İçtimai ve İnsani Bilimler açısından tarihi süreç içerisinde kavramlar ve olguların ortaya konması en zor meselelerden biridir. Bunun temel sebebi olaylar ve kavramlar incelenirken farklı ideolojik ve felsefi açılardan bakılmasıdır. Tarihte Türklerin Müslüman oluşu da bu durumdan müstağni değildir. Türkler gibi çok geniş coğrafyaya yayılmış bir toplumun din değiştirmesi yüzyıllar süren bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. Tarihçilerin algı ve söylemi kuşaklara bilgilerin aktarılmasında hayati öneme sahiptir. Bu çalışmamızda Türk Muasır tarihçilerin Türklerin Müslüman oluşunu nasıl değerlendirdiğini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Türkler, İslam, Tarih, Din

(CONVERSION OF TURKS TO ISLAM IN THE CONTEMPORARY TURKISH HISTORIOGRAPHY)

ABSTRACT

In the social and the humanitarian sciences, throughout the historical process, presenting the concepts and the facts is one of the most hard issue. The core reason of this meanwhile studying the facts and the concepts are evaluated in varied perspectives. Conversion Turks to Islam is not an exception. Conversion of Turks in such a extensive area occurred afterwards hundred years. Perception and discourse of the Historians in transferring the knowledge to the generations are vital. In our study we try to set forth How the contemporary Turkish historians analyze the conversion of Turks.

Keywords : Turks, Islam, History, Religion

Giriş

Din değiştirme konusunu farklı disiplinlerin inceleme alanına giren derin bir konudur. İçtimai bilimler tarafından sosyoloji, psikoloji, ilahiyat ve tarih alanında üzerine araştırmalar yapılan bir olgudur. Süreç içerisinde öncelikle psikoloji ardından sosyoloji alanında incelemeler yapılmış ve günümüzde artık din psikolojisi ve din sosyolojisinin önemli konularından birisi olmuştur. Fakat bizim çalışmamızın içeriği modern Türk tarihçiliği açısından Türklerin Müslüman oluşumunun nasıl değerlendirildiğidir. Tarih demek insan demek olması sebebiyle, insanların inandığı değerler açısından geçmişe tam anlamıyla tarafsız bakması beklenemez. Buna bağlı olarak insanlar bazen tarihi olduğu gibi değil ama olmasını istedikleri gibi görmek isterler. Popüler tarih söylemi ile bilimsel söylemlerin temel farkı buradadır. Bu sebeple bazen yazarlar kendi savlarını desteklemek ve güçlendirmek için veriler

* Yrd.Doç.Dr., Niğde Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı, staflioglu@nigde.edu.tr, staflioglu@gmail.com

ortaya koyarlar. Tarih, toplumsal hafızanın ve zihinsel haritasının gelecek kuşaklara aktarılması için en önemli araçtır. Bu bağlamda tarihinin içinde yaşadığı tarihsel süreçte bu algılamalarda son derece önemli bir yer teşkil etmektedir. Günümüzde Türklerin Müslüman oluşu ile ilgili derinlemesine çalışmalar fazla değildir.⁴³ Biz ise çalışmamızda Türklerin Müslüman oluşu sürecinin önemli Muasır tarihçiler tarafından nasıl görüldüğünü ortaya koymaya çalışacağız. Bazen ise Arapça, Farsça ve Osmanlıca kaynaklara ulaşabilmemiz açısından olayları doğrudan anlatım şeklinde kendi görüşümüzü de yansıtacağız.

Osmanlı Son Dönem ve Cumhuriyet İlk Dönem Tarih Algısı

Rönesans döneminde Avrupalıların birçoğu açısından Osmanlı Devleti, Roma İmparatorluğunun bir nevi ardılı sayılmakta idi. Fakat 19. yüzyılda Avrupa'ya karşı alınan ağır askeri ve iktisadi yenilgiler Avrupa'da geçmişten gelen düşmanlığın artık rahatça su yüzüne çıkmasına imkân sağlamıştır. Artık Osmanlı ve Osmanlı'ya ait her şey kötü ve barbarlığı simgeliyordu. Bu durum Osmanlı içerisinde etkisini göstererek ulusal bilincin yavaş yavaş oluşmasına imkân sağlamıştı. Özellikle Balkan savaşı sonrası yaşanan sürgün ve dram İstanbul'da ki hava, içten içe gelişen bir milliyetçi dalga yaratmaktaydı. Birinci dünya savaşının ardından gelen mağlubiyet ve kurtuluş savaşı sürecinde oluşan hava milli bilincin daha da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Zaten daha önceleri başlayan Türkçülük hareketi yeni kurulan devletin temel felsefesini teşkil etmekteydi. Her ne kadar ikinci dünya savaşı sonrası devletin kurucu felsefesi olan Türk milliyetçiliği kavramı değişime uğrasa da, yeni devlet kendi tarih yazımına başlamıştı.⁴⁴ Türkistan ve Kafkasya'nın Ruslar tarafından işgali ile Anadolu'ya göçler başlamıştı ve bu durum oradaki Müslüman Türklerin varlığı ile iletişimi arttırmış ve ortak kimlik duygusunun gelişmesini sağlamıştır. Osmanlı'nın son döneminde başlayan bu göçler sayesinde Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura ve Zeki Velidi Togan gibi Rusya'dan ilk göç eden önemli isimler seslerini duyurmuşlardır. Bu dönemde Tarihte yapılan önemli vurgu Müslümanlıktan ziyade ortak Türklük bilinci idi. Cumhuriyet kurulmadan yakın zaman önce Necip Asım, Turanî olduğunu ve Türklerin artık anadillerine dönmesini gerektiğini açık bir şekilde vurguluyordu.⁴⁵ Askeri, iktisadi ve kültürel açıdan saldırı altında bulunan bir süreç içerisinde ortaya çıkan Türklük hemen ardından yeni kurulan devlet ile kendi tarih tezini ortaya atmıştır. Evrensel medeniyetin Türklere dayandığı tezi hem savunma hem de karşı bir meydan okuma tarih yazımı şeklinde ortaya çıkmıştı. Orhun kitabetleri bunun için en önemli verilerden birini oluşturmaktaydı. Avrupalılar henüz okuma yazmanın tam olarak ne olduğunu bilmezken Türklerin edebi bir dili vardı söylemi ortaya atılmıştı.⁴⁶ Batılı devletlerin savaş öncesi başlattıkları Türkiye coğrafyasının Türklere ait

⁴³ Ocak, Ahmet Yaşar, Türkler, Türkiye ve İslam, Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.26

⁴⁴ Samed, Ahmed, Muhsin, Mustafa, Türkiye Tarihi, Milli Matbaa, İstanbul 1926. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Lise de tarih derslerinde okutulmak için Arap alfabesiyle yazılan tarih kitabıdır. Kitabın mukaddime bölümünde I. sayfasında İnkılâp sonrası tarih eğitiminin değişmesinin zaruret olduğu vurgulanmaktadır.

⁴⁵ Asım, Necip, Arif, Mehmed, Osmanlı Tarihi, Birinci Cild, Matbaay-i Orhaniye İstanbul, 1335, s. 1. Copeaux, Etienne, Tarih Ders Kitaplarında (1931 – 1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Mart 2000, s. 23

⁴⁶ a.g.e., s. 24

olmadığı savına karşı yeni tarih yazımında önemli bir yere sahip önemli kişileri içeren bir heyet tarafından hazırlanan Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eserde, Asya tarafında “Ege denizinden Japon denizine, Hint denizinden kuzey buz denizine kadar uzanan ulu bir kara parçası”⁴⁷ olarak tarif edilmesidir. Bu tanımın Türklerin Ana-Yurdu Asya olduğu belirtildikten sonra yazılması Anadolu toprağının öz Türk yurdu olduğu vurgusunu yapmaktır.

Yeni Türk devleti ile beraber doğal olarak resmi bir tarih söylemi de ortaya çıkıyordu. Bu resmi tarihin en önemli isimleri Yusuf Akçura, Ziya Gökalp ve Zeki Velidi Togan gibi çok önemli tarihçilerdi. Kimi yazarlara göre ise resmi tarih tezinin amacı Batı karşısında meşruiyetini yitiren Osmanlı yerine Osmanlı ve İslam öncesi ağırlıklı Türk kimliği ve uygarlığını ortaya çıkarmaktı.⁴⁸ Osmanlı tarih bilinci hanedan merkezli olup Türk tarihi ve geçmişi arka plana atılmış Cumhuriyet dönemi tarih felsefesi ise Türk kimliğinin ön plana çıkarılmasına dayanmaktaydı.⁴⁹ Kazanlı bir tarih öğretmeni olan Akçura, İstanbul’a geldikten sonrada öğretmenliğe ara vermedi. 1932 yılındaki ilk Türk Tarih kongresine başkanlık etmesi, onun yeni Tarih tezi üzerindeki etkisini ortaya koyması açısından önemlidir. Akçura’ya göre tarih ulusal hareketlerin temellerinden biridir. Tarih bundan sonra Türk varlığı esas alınarak bölümlenmelidir. Fakat bu söylemlere rağmen Türklerin Müslüman oluşu hangi açıdan bakılırsa bakılsın Türk Tarihi açısından göz ardı edilemez bir unsurdur. Cumhuriyet’in kuruluşunun ilk yıllarında çok seçkin bir heyet tarafından hazırlanan Türk Tarihinin Ana Hatları adlı eser, İslam tarihini bir nevi yok saymaktaydı. Öyle ki, Türklerin Müslüman oluşunun tarihi açısından büyük öneme sahip Karahanlı devleti ile ilgili bölümde Türklerin Müslüman oluşuyla ilgili sadece bir iki cümle ile bahsedilmekte idi.⁵⁰ Bu durum doğal olarak Tarih üzerinde ve tarihi olaylara bakışta algı farkı ortaya çıkarmaktadır. Basit bir örnek vermek gerekirse Osmanlı devleti açısından hoş görülme-yen Cengiz Han Türklük adına sahiplenilmiştir. Bu dönem içerisindeki İslam ile Milliyetçiliğin uyumlaştırılması gereği açıkça ortaya çıkmaktadır. Türklerin Müslüman oluşu üzerinde pek durulmayan tarih bölümlenmesi etkili olamamıştır. Bundan sonraki süreçte esas amaç Milliyetçiliğin İslam’a aykırı olmadığı söylemleridir.⁵¹ Fakat Akçura, İslam’ın farklı din ve kültürlerden gelen insanları “bir değirmenden çıkan un misali” birleştirmek istediğini ve Tarih’in bunun sağlanmadığını gösterdiğini düşünmektedir.⁵² O dönem içerisindeki dünyadaki durumu da göz önüne alırsak, Akçura artık dinlerin değil Irkların ön plana çıktığını düşünmektedir.

⁴⁷ Türk Tarih Heyeti, Türk Ocağı “Tarih Heyeti” azaları tarafından Afet Hf. İle Mehmet Tevfik, Samih Rifat, Akçura Yusuf, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil, Sadri Maksudi, Şemsettin, Vasıf ve Yusuf Ziya beyler tarafından iktikaf,tercüme ve telif yolları ile yapılmış bir teşebbüstür, Türk Tarihinin Ana Hatları, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998,s.57

⁴⁸ Ersanlı, Büşra, İktidar ve Tarih, Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929 – 1937), İletişim , İstanbul 2003, s.14.

⁴⁹ Parlak, İsmet, Kemalist İdeolojide Eğitim, Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine bir İnceleme, Turhan Kitabevi, Ankara, Aralık 2005, s. 180.

⁵⁰ Türk Tarih Heyeti, a.g.e., s. 393

⁵¹ M. Sancaktar, Fatih, “Yusuf Akçura ve Din”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 61, Cilt: XXI, Mart 2005, s.5

⁵² a.g.m., s. 5

Kuruluş döneminin, resmi tarih söyleminin en etkili isimlerinden birisi de Ziya Gökalp'tır. Daha sonra ki tarih söylemlerinin şekillenmesi de en önemli isimlerinden biridir. Gökalp'ın temel savı geçmişte Asya'daki Türk siyasi varlığının bir nevi birleşik ve birbiri ardına süre gelen devletler olduğudur. Bu bağlamda daha sonra Osman Turan ve İbrahim Kafesoğlu gibi tarihçiler tarafından önemi vurgulanacak olan "milli kültür" kavramı önplana çıkmaktadır. Cumhuriyet sonrası Tarih tezinin temelleri açısından diğer önemli bir isim ise Rus Bolşevik İhtilalinden sonra Türkiye gelen Zeki Velidi Togan'dır. 1928 yılında ders notlarından oluşturulan "Umumi Türk Tarihine Giriş" adlı eseri daha sonraki dönem tarihçilerine yol gösterici nitelikte bir eser olacaktır. Dönemin önemli isimlerinden bir diğeri İstanbul Edebiyat Fakültesi dekanı ve Türkiyat Enstitüsü kurucusu Fuat Köprülü'dür. Orta Asya'dan gelen Türk tarihçilerinin de Türkiye'de bu enstitü imkânları ile çalışmalarına devam etmeleri Tarihte Türkçülük anlayışının güçlenmesine yardımcı bir unsur olmuştur.

Eski Türklerde İnanç

Tarih anlatımında eski Türklere verilen önem bir nevi yazarın fikri alt yapısını gösteren bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Eski Türk tarihine anlatımlarında fazla yer vermeyen Emel Esin, Doğan Avcıoğlu ve tarih ders kitabı yazarı Niyazi Akşit bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu tarz yazılan tarih kitaplarında eski Türkler dönemi takdis edilmeden, devlet yapısı bir nevi klanlar ve aşiretler birliği olarak, din anlayışı ise şaman dinlerin yanı sıra diğer benimsenen din ve inançlardan bahsedilmiştir. Eski Türk inançları değerlendirilirken Tek tanrı inancı üzerine olduklarına dair bir hüküm çıkarılmamaktadır. Diğer bir eğilim ise eski Türklerin yüceltilmesi ve tek tanrı inancı vurgulanmakta ve İslamiyet'e geçişte bunun önemli bir yardımcı unsur olduğu vurgulanmaktadır.⁵³ Necip Asım'dan Ziya Gökalp ile başlayan bu eğilim Kafesoğlu tarafından sonraki dönemde devam ettirilmiştir.⁵⁴ Cumhuriyet'in ilk dönem tarih söyleminde eski Türklerin Şaman olduğu rahatlıkla vurgulanırken, daha sonra süreç içerisinde Eski Türklerde Şaman ve Totemciliğin olmadığı vurgulanmaya başlanmıştır. Hâlbuki Fuat Köprülü açık bir şekilde Totemciliğin İslam öncesi Türklerin inançları arasında yer aldığından bahsetmekteydi.⁵⁵ Zeki Velidi Togan Göktürk kitabelerine dayanarak Eski Türklerde Şaman akidesinin hakim olduğunu belirtmektedir.⁵⁶ Abdulkadir İnan ise, şüphesiz ki ifadesini kullanarak, Eski Türklerin dininin Şamanizm olduğunu fakat bunun Altay ve Yakut Türklerinden daha gelişmiş bir Şamanizm olduğundan bahsetmektedir.⁵⁷ Bugün ise Şamanlığın Moğollar döneminde Türkler arasında yayılmasının muhtemel olduğu belirtilmektedir.⁵⁸ Esas itibarı ile Şamanizm bir din olmaktan ziyade sihir gibi öğeleri de içeren bir nevi inanç ve vecd tekniğidir.⁵⁹ Kafesoğlu ise, Tanrı'dan başka kutsal değerler olduğu fakat

⁵³ Turan, Osman, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1997, s. 48

⁵⁴ Copeaux, Etienne, a.g.e., s. 142

⁵⁵ Köprülü, Fuat, Türkiye Tarihi Anadolu İstilasına Kadar Türkler, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s., 89

⁵⁶ Togan, Z. Velidi, Umumi Türk Tarihi'ne Giriş, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, s. 50

⁵⁷ İnan, Abdulkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu, 2000, Ankara, s. 1

⁵⁸ http://kutuphane.ksu.edu.tr/e-tez/sbe/T00533/volkan_sari_tez.pdf s. 27

⁵⁹ Ocak, Ahmet Yaşar, Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005s.70

onların Tanrı olmadığını, Tanrının tek olduğunu söylemektedir.⁶⁰ Yılmaz Öztuna, Bahettin Ögel gibi önemli tarihçilerimizde bu savlarda devam etmişlerdir. Eski Türklerin Gök-Tanrı inancına atıf yapılarak tek tanrı inancına sahip olduğu artık açıkça o dönem içerisinde Tarih ders kitaplarına girmişti.⁶¹ Günümüz İslam Tarihçileri arasında da Eski Türk inancının Tek Tanrı inancı temeli üzerine kurulu olduğu düşüncesi hâkimdir.⁶²

Bu süreçte amaç Türkler ile İslam'ın özdeşleştirilmesi yatmaktadır. Bunun en önemli göstergesi Macarlar gibi Türk asıllı milletlerin Hıristiyan olduktan sonra asıllarını unuttukları olduğu belirtilmektedir. Osman Turan ve İbrahim Kafesoğlu gibi ünlü tarihçilerimiz Eski Türklerde totemizm ve çok tanrılı dinlerin olmadığı bu bağlamda İslam inancına yakın duygular olduğu tezini savunmuşlardır. Daha önceleri üzerinde pek durulmayan İslamlaşma süreci daha önemsenerek Tarih ders kitaplarında anlatılmaya başlanmıştı. Eski Türklerin güçlü bir medeniyete sahip olduğu Türklerin İslam'a girmesiyle İslam'a hizmet sürecinin başladığı vurgulanmaktaydı. Bu anlayıştaki temel felsefe Türk-İslam sentezi düşüncesini oluşturmaktaydı.

Türklerin Müslümanlığa Geçişi

Öncelikle bir toplumun din değiştirmesi tek taraflı ve tek bir sebebe indirgenerek değerlendirilemez. Süreç içerisinde bunun etkileşim açısından askeri, iktisadi, harsi ve içtimai sebepleri olabilmektedir. Buna ek olarak Türklerin Müslümanlığı geçişi bir anda değil yüzyıllar süren bir süreçtir.⁶³ Ülken'e göre Türkler Müslümanlığa geçişte kesin kararlılık göstermişlerdir.⁶⁴ Bu durumu sosyolojik açıdan değerlendiren Türkdoğan, Türklerin ten tanrıya dayanan geleneksel inançlarını daha da kapsayan ve İslam ülkeleriyle olan içtimai ve iktisadi ilişkilerinin sağladığı kültür içerisinde meydana gelmiş olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁵ Farklı bir temelden bakan araştırmacı Aydın ise, bunu sadece askeri saldırı ve işgallere indirgeyerek değerlendirmektedir.⁶⁶ Marksist bir çerçeveden bakan ve asli kaynaklardan olayları incelemeyen Aydın, her ne kadar kitabın içerisinde amacının İslam'ı aşağılamak olmadığını söylese de⁶⁷, çalışmasının içerisindeki anlatım üslubu ve bakış açısı toplumda din'e bakış açısını net bir şekilde ortaya koymaktadır.⁶⁸ Tarih'e bakmanın kişinin inanç ve düşünceleri doğrultusunda olması hasebiyle bu son derece doğal bir neticedir. Zekeriya Kitapçı, İslam'ın ilk dönemlerindeki Türkler ile olan mücadeleyi Fetih olarak nitelendirirken⁶⁹ Aydın ise bunları talan olarak değerlendirmektedir.⁷⁰ Bu durum tarihe hangi çerçeveden bakıldığının algılamadaki önemini ortaya koymasından önemlidir. Kitapçı, Emevi dönemindeki vahşeti net bir şekilde ortaya

⁶⁰ Kafesoğlu, İbrahim, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, 1997 İstanbul, s. 466

⁶¹ Copeaux, Etienne, a.g.e., s. 145

⁶² Sarıkaya, Mehmet Saffet, Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı, Ötüken, İstanbul 2003, s.116

⁶³ Umur, Ziya, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, I. Cilt, Beta, İstanbul, Kasım 1987, s. 148.

⁶⁴ Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul 2011, s. 19.

⁶⁵ Türkdoğan, Orhan, Türk Tarihinin Sosyolojisi, Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2003, s. 310

⁶⁶ Aydın, Erdoğan, Nasıl Müslüman Olduk?, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2006, s. 35

⁶⁷ a.g.e., s. 24

⁶⁸ a.g.e., s.20

⁶⁹ Kitapçı, Zekeriya, Yeni İslam Tarihi ve Türkler Türkistan'ın Araplar Tarafından Fethi, Dizgi Evi, Konya, Cilt II, 2001, s. 47

⁷⁰ Aydın, Erdoğan, a.g.e., s.15

koymakta fakat Türklerin Müslüman olma durumuna olumlu baktığını eserlerinde belirtmektedir. Sonuç olarak Kitapçı, Arap İslam ordularının Türk bölgelerine yapılan ilk akınları her ne kadar acımasız olduğunu ortaya koysa da bu olayı “ Türk ırkının Müslüman olması ve İslam dünyasının liderliğini ele geçirmesi” gibi hayırlı bir olay başlangıcı olarak değerlendirmektedir.⁷¹ Kitapçı, aynı zamanda Türklerin Müslüman oluşunda Talas nazariyesi olarak nitelendirdiği olayın dini bir yönü olmadığını ve sadece siyasi bir olay olduğunu vurgulamaktadır.⁷² Kitapçı, bazı tarihçileri Talas olayını Türklerin Müslüman oluşunu izah etmekte kullanan tarihçileri eleştirmektedir.⁷³ Bu olayın Türklerin Müslümanlığı ile uzaktan yakından alakası olmadığını vurgulayarak Türkçü tarihçileri ilmi politize etmeleri sebebiyle sert bir şekilde eleştirmektedir. Yazıcı ise, Türklerin Emevilerin İrkçı siyasetlerine karşı Abbasilerin kurulmasında etkili oldukları ve bu sürecin Türk Arap ilişkilerinin iyileşmesine sebep olduğunu ifade etmektedir.⁷⁴

Son dönem müverrihlerden Kara da Türkler’in İslam dinini herhangi bir İslam devletinin siyasi baskısı altında değil, uzun yıllar süren bir tanıma devresinden sonra kendi hür iradeleriyle Müslüman olduklarını ifade etmektedir.⁷⁵ Esas itibarı ile Türklerin Müslüman olma sürecinin üç asırdan fazla sürdüğü tarihsel bir gerçektir.⁷⁶ Kitapçı gibi Kara’da Türk bölgelerinin ele geçirilmesini Fetih olarak değerlendirmektedir.⁷⁷ Türklerle Arapların karşılaşması eskiye dayanmakla beraber İslam orduları ile Türklerin karşılaşması 642 yılında Nihavent de aldığı yenilgi karşısında geri çekilen Yezdicerd III’ün Türk Hakanına mektup göndererek yardım istemesiyle olmuştur.⁷⁸ Türk Hakanı To-lu Han, ilerleyen Arap ordusunu kendisi için de tehlike görerek ordusunu hazırlamış ve İran’a doğru ilerlemiştir. Kitapçı, bu arada Arap orduları komutanı Ahnef bin Kays’ın Halife Ömer’in Ceyhun nehrini geçmeyin sözünü Türk Hakanı To-lu Han’ın duyması için gayret sarf ettiğini belirtmektedir. Kitapçı, mümkün olduğu kadar ifadelerinde yumuşak bir üslup kullanarak savaşların esas amacının Türklerin Müslüman oluşuna vesile olarak değerlendirmektedir. Hatta kimi yerlerde Kitapçı ifadelerinde “değerli Arap komutanı” ifadeleri kullanmaktadır.⁷⁹ Fakat Aydın, bu durumu Arap’ın talancı ve barbar yanı için hareket noktasının İslam’dan alarak bir nevi geçim kaynağı olarak nitelendirmektedir.⁸⁰ Arsel ise aynı

⁷¹ Kitapçı, Zekeriya, Yeni İslam Tarihi ve Türkler Türkistan’ın Araplar Tarafından Fethi, s. 84

⁷² a.g.e., s.62

⁷³ a.g.e., s.62 Kitapçı, burada kastedilen tarihçileri 30 numaralı dipnotta belirtmektedir. Yıldız, H.D., İslamiyet ve Türkler, İstanbul, 1976 s. 38, Turan, O. Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, İstanbul, 1978 (ilgili bahisler), Danişment, İ.H. Türk Irkı Niçin Müslüman Oldu, Konya, 1978, Arsal, S.M., Türk Hukuk Tarihi ve Hukuk, İstanbul, 1947, Ögel, B., Türk Kültürünün Gelişme Çağları, Ankara, 1979, İnan, A. Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara, 1979, Sevinç, N. Türklerin İslamiyete Geçişini Kolaylaştıran Sebepler, Türk Dünyası Araştırma Dergisi, İstanbul, 1980, s. 4-7

⁷⁴ Yazıcı, Nesimi, Türk Medeniyet Tarihi, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Haziran 2005, s. 25.

⁷⁵ Kara, Seyfullah, Selçukluların Dini Serüveni Türkiye’nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Planı, Şema Yayınevi, Ocak 2006, İstanbul, s. 15

⁷⁶ Kitapçı, Zekeriya, Türkistan’da Müslüman Olan İlk Türk Hükümdarları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1998, s.9

⁷⁷ a.g.e., s.17

⁷⁸ Kitapçı, Zekeriya, Türkistan’ın Araplar Tarafından Fethi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı İstanbul 2000, s. 43

⁷⁹ a.g.e., s 46

⁸⁰ Aydın, Erdoğan, a.g.e., s. 47

şekilde ilk fetih dönemini Arapların Türklere karşı olan nefretinin başlangıcı olduğunu ve bazı Türk tarihçileri de İslam adına olayları Arap gözüyle gördükleri için kınamaktadır.⁸¹

Emeviler döneminde Türkler büyük kitleler halinde değil ama münferit ihtidalar şeklinde Müslüman olmuştur. Bu durumda Emevilerin vahşi tutum ve davranışlarının olumsuz etkisi olduğu tarihsel bir olgudur. Kitapçı, Emevi valilerinin bu siyasetini ortaya koyarken devlet terörü ifadesi gibi çok net ifadeler kullanmaktadır.⁸² Bu dönemde Emevilerin Müslüman olanlardan da vergi aldığı, Arap olmayanları ikinci sınıf görmeleri İslam adına o dönemde genel bir rahatsızlık yaratmıştır. Horasan isyanı ile beraber Emevi saltanatının yıkılmasının ana sebebi de bu kabul edilmektedir. Türk İslam çizgisinde bir tarihçi olduğu eserlerinden net bir şekilde anlaşılan Kitapçı bile Emeviler döneminde ki Aşağı Türkistan'a yapılan akınlar islami kaygı ve esaslara uygun olmadığını kabul etmektedir.⁸³ Farklı bir görüşten Berktaş ise, 1930'lı yılların resmi tarih tezinin hatalarından biri olarak Türklerin Müslüman oluşunun bir gerileme ve yozlaşmayı değil bir sıçramayı, evrimin ifade ettiğini belirtmektedir.⁸⁴ Sonraki dönem tarih yazımında İslam'a verilen konuma göre algılama değişmiştir. İlk dönem irka verilen değer ve önem sonraları İslam dinine de verilme başlanmış olaylar o açıdan değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda İslam dininin Eski Türk inanç sistemi ile olan ortak yönler vurgulanarak süreci kolaylaştıran unsurlar vurgulanmaya başlamıştır.

Emeviler dönemi genel itibarı ile belki kısmen Ömer bin Abdülaziz dönemi hariç tutulursa, Türk tarihçileri tarafından olumlu bir dönem olarak değerlendirilmemektedir. Bu dönem Arapçılık ve saltanatın ağırlıkta olduğu, tavır ve hareketlerin İslam anlayışına pek uygun olmadığı yönündedir. Bunun en somut örneklerinden biri Türklerden Müslüman olduktan sonrada alınan ağır vergilerdir. Kuteybe bin Müslim o dönem içinde en önemli isimlerden biridir. Semerkand'a cami yapmış, bazı yerlerde Cuma namazına gelenlere para bile dağıtmıştı. Fethedilen bölgelerdeki ailelerin yanına Müslüman Arapları yerleştirmekte idi. Bu durum kaynaşmayı amaçladığını yada fethedilen bölgelerin yakından denetimi ve istihbarat açısından düşünülmüş olabilir. Her ne kadar Türk bölgelerinde askeri olarak bir takım ilerlemeler sağlasa da, Emevi yönetiminin katı tutumu bölgedeki tepkiyi kıramamıştır. Türk bölgelerinin fethi sırasında verilen sözlerin tutulmaması, halka karşı yapılan kötü muamele bölge halkı üzerinde kötü bir etki yaratmıştır. Bu bağlamda bu dönem içerisinde İslam, Aşağı Türkistan'da tam olarak yayılmamıştır. O dönem koşulları da göz önünde bulundurulursa bu sürecin doğal olduğu anlaşılacaktır. Geniş bir coğrafyaya yayılan Türkler ile Müslüman Arap orduları Türk sınırlarında yapılan mücadeleler tüm Türk bölgelerine yayılma imkanı bulamamıştır. Tarihe materyalist çerçeveden bakan araştırmacılar dışında bu ilk dönem savaşlar üzerinde pek durulmamaktadır. Bunda ki temel amaçlardan biri Türklerin zorla Müslüman olduğu savının Türk tarihçileri arasında genel kabul görmemesinden dolayıdır.

⁸¹ Arsel, İlhan, Arap Milliyetçiliği ve Türkler, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 1999, s. 111

⁸² Kitapçı, Zekeriya, Yeni İslam Tarihi ve Türkler Türkistan'ın Araplar Tarafından Fethi, s.85

⁸³ a.g.e., s. 64

⁸⁴ Berktaş, Halil, Hassan Ümit, Ödekan Ayla, Yay. Yönetmeni, Akşin, Sina, Türkiye Tarihi I, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem Yayınevi, İstanbul, Kasım 2005, s. 53

Bu ilk dönemdeki süreçte fetih amacı ile yapılan savaşların Türk bölgelerinde bir tepki doğurduğu ve bunun Türklerin Müslüman oluşunu geciktirdiği düşüncesinde olan araştırmacılar bulunmaktadır.⁸⁵ Her ne kadar Kitapçı, Talas savaşının Türklerin Müslüman olması ile ilgisi olmadığını olayın siyasi olduğunu söylese de genel olarak bu olaya büyük önem atfedilmektedir. Bunun temel sebebi Türkler ve Araplar arasında bu savaş sonrası ilişkiler düzelmeye başlaması bunun da iktisadi ve kültürel etkileşimi arttırmıştır. Kitapçı, Aynı döneme rastlayan Abbasilerin iktidara gelişinde Türklerin etkisine vurgu yapmasına rağmen Talas savaşına yer vermemektedir.⁸⁶ Esas itibarı ile Talas savaşının siyasi tarih açısından hayati önemi tartışılması pek mümkün olmayan bir olaydır. Abbasiler, büyük bir muhalefet sonucu iktidara gelmiş ve toplumsal taban ve Horasan gibi yörelerdeki psikolojiyi çok iyi bilmelerinden dolayı devletin halka karşı tavırlarını değiştirmişlerdir. Emeviler, döneminde ki bu bölgelere saldırılar fetih anlayışından daha çok ganimet sağlama üzerine yönelik olduğu genel kanıdır. Abbasiler döneminde artık doğrudan ganimet amaçlı saldırılar yavaşlamış hatta bazı zamanlar tamamen durmuştur.

Abbasiler döneminde Türkler ile ilişkiler sınır bölgelerindeki devletler aracılığı ile olmuş, ticari ve kültürel ilişkilerin bunda hızlandırıcı etkisi olmuştur. Arap İslam ülkelerinden oldukça uzakta olan İdil Bulgar Hanı kendi rızası ile Müslüman olmayı seçmiştir.⁸⁷ Bir nevi ihtilal ile iktidarı ele geçiren Abbasilere en büyük destek İran coğrafyasından gelmesi sebebiyle İranlıların daha sonra Türklerin yönetimdeki gücü gittikçe artmıştır. Daha Emeviler döneminde hilafet ordusunda askerlik yapan Türkler Abbasiler döneminde hem askeri hem de siyasi açıdan hızla güçlenmeye başlamışlardır. Talas savaşının ortaya çıkaran şartlar siyasi ve askeri olmakla beraber kültürel ve iktisadi önemli sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Eğer bu savaş Müslümanlar kaybetseydi, Türkistan coğrafyasında İslam'ın aleyhine çok ağır sonuçları olacağı vurgulanmaktadır.⁸⁸ Türk İslam tarihi açısından Abbasiler dönemi bir nevi İslam'a hizmet dönemi olarak görülmektedir. Halife Me'mun döneminde Türkler hilafet ordusunun ama unsurlarından olmaya başlamakla birlikte Mu'tasım'ın halife olmasında Türklerin rolü olduğu belirtilmektedir. Bu dönem içerisinde İranlılar yönetimdeki ağırlıklarını kaybetmiş Türkler ise orduda güçlerini daha da arttırmışlardır. Mu'tasım döneminde Samarra'da Türkler için özel bir bölge tahsis edilmiştir.⁸⁹ Bu yakınlıkta Mu'tasım'ın annesinin Türk olmasının da etkisinin olması kuvvetle muhtemeldir. Türklerin nüfusunun büyük bir kısmının Abbasi hilafetinin dışında olduğu bilinmektedir. Müslüman olan Türkler henüz Müslüman olmayan ırkdaşlarına karşı fetihler düzenlemekteydiler. Gerek bu savaşlar olsun gerek ticari faaliyetler sonucu Türkler İslam ile tanışma fırsatı bulmaktaydılar.

Türk-İslam anlayışı çerçevesinde İslam'da ki cihat fikri ve ruhunun Türklerin Müslüman oluşunda itici bir kuvvet oluşturduğu temel savlardandır. Türklerin yaşayış ve inanışları hatta aile ve bireysel bazda İslam ile uyumlu bir yaşam sürdürdükleri ve bu

⁸⁵ http://kutuphane.ksu.edu.tr/e-tez/sbe/T00533/volkan_sari_tez.pdf s. 41

⁸⁶ Kitapçı, Zekeriya, Ortadoğu'da Türk Askeri Varlığının İlk Zuhuru, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1987, s. 44

⁸⁷ İbn Fazlan, Seyahatname, Çev. Ramazan Şeşen, Bedir Yayınları İstanbul 1995, s. 48

⁸⁸ Yazıcı, Nesimi, İlk Türk-İslam Devletleri, TDV Ankara 2002, s. 38

⁸⁹ Kitapçı, Zekeriya, Ortadoğu'da Türk Askeri Varlığının İlk Zuhuru, s. 76

bağlamda Müslüman olma sürecinde bunun önemi vurgulanmaktadır. Köymen'in şu ifadelerini bu düşünceyi net bir şekilde ortaya koymaktadır.

“Türkler, İslam dinini bir zorlama sonunda değil, kendi arzularıyla kabul etmişlerdir. Çünkü İslam dini ile Türklerin inanç ve gelenekleri birbirine pek yakın, hatta birçoğunda aynı idi. Mesela İslam dinindeki tek Tanrı kavramı Türklerde de vardı ve bu tıpkı İslam'daki gibi “kadiri mutlak” bir varlıktı. Türkler, İslam'daki gibi, Tanrı'ya kurban sunuyorlar, ruhun ölmezliğine ve ahirete inanıyorlardı. İslamda Müslüman olmayanlara karşı savaş kutsal bir görev idi. Türklerde de bir kimsenin büyüklüğü, savaşlarda öldürdüğü düşman sayısı ile ölçülür ve takdir edilirdi. İslam dini savaşlarda elde edilen ganimeti helal sayıyordu. Türklerde de savaşlarda ve akınlarda düşmanın birikmiş mal ve servetini elinden almak hayatlarında önemli bir yer tutuyordu. Ayrıca, Türklerin aile ve ceza hukuklarına dair bazı kurallarla İslam dininin getirdiği kurallar arasında da benzerlikler vardı.”⁹⁰

Toplumun yaşayış ve kültürü ile yeni girilen din arasındaki uyum, o dinin toplumda yayılmasını kolaylaştıran bir unsur olarak görülmektedir. Türk-İslam tarihinde Satuk Buğra Han'ın Müslüman olması çok önemli bir yer tutmaktadır. Müslüman olduktan sonra Abdülkerim Satuk Buğra Han adını alan Türk Hakanı'nın kendi isteğiyle Müslüman olması da bu bağlamda çok önemlidir. Müslüman olduktan sonra Karahanlı devletinin hükümdarı olan Abdülkerim Satuk Buğra Han İslam'ın bu coğrafyada yayılması için büyük bir çaba sarf etmiştir. Türkler İslam âlemi içerisinde güçlerini arttırırken hilafetin merkezi gücünün zamanla azalması, bu dönem içerisinde artık İslam adına savaş ve mücadele de Türklerin önplana çıkmasına sebep olmuştur. Bu dönem aynı zaman Türk-İslam kültür medeniyetinin yavaş yavaş oluşmaya başladığı dönem olmaktadır. Türk coğrafyasında çok sayıda cami, medrese, hastane gibi dini ve içtimai kuruluşlar yapılmıştır.

Türk kültürü, İslam ile kaynaşmaya başlamış hatta destanlar bile İslami bir şekle girmeye başlamıştır. Karahanlılar döneminde Tasavvuf da gelişerek, tarikatlar halinde halk içinde yayılmaya başlamıştır. Kuvvetli bir biçimde Sunni İslam anlayışına sahip Türk devletleri Sufiliğe de karşı olmamışlardır. Bu dönem tarihçiler tarafından değerlendirirken artık Türkler de İslam tarihinin bir parçası olarak algılanmaktadır. Dünya ve bölge tarihinde Müslüman Türklerin hâkimiyet dönemi ve sonra bıraktığı izler pek tartışılmayacak kadar açıktır. Türk-İslam tarihçileri arasındaki diğer önemli bir kanı da Türklerin sahip oldukları kültürün din ile uyum içinde olması gerektiği savıdır. Eğer Müslümanlık Türklerin kültür ve toplum yapısı ile uyum içerisinde olmasaydı, Macarlar ve Bulgarlar gibi Türklüklerini kaybederlerdi. Büyük Selçuklu İmparatorluğunun kurulması ile İslam dünyasının hâkimiyetinin Türklerin eline geçmişti. Bu dönem içerisinde Türklerin zorla Müslüman olduğu savının bir manası kalmamaktadır. Çünkü bu dönem içerisinde Türklerin Müslüman olma süreci devam etmektedir.

İlk dönem tarih yazımdaki Emeviler'e karşı kullanılan Arap vurgusu artık bu dönem için kullanılmamaktadır. Abbasi halifeliği ve İslam ordusunu artık Türkler temsil etmekteydi bu bağlamda hilafet ordusu demek bir nevi Türk ordusu demektir. Horasan ayaklanması ile Emevi hilafetini deviren Ebu Müslim ise net bir şekilde Türk kabul edilmekteydi. Tarih kitaplarında bu durum net bir şekilde ortaya konmaktaydı.

⁹⁰ Copeaux, Etienne, a.g.e., s. 221

“Türkler halifeliği Peygamber’in amcalarından Abbasoğulları’nın almasını istiyorlardı..Horasanlı Türk komutanı Ebu Müslim’in Merv şehrinde başlattığı ayaklanma kısa zamanda büyüdü...Irak’a kuvvetleriyle gelen Türk komutanı Ebu Müslim Abbasilerden Ebul Abbas Abdullah’ı Kufe’de halife ilan etti.”⁹¹

Bu anlayış çerçevesinde Türkler, Arap Emevi hanedanının yıkılmasında ve yerine adil bir Müslüman yönetim gelmesini sağlamakta ana unsurlardan biri olmaktadır. Buna dayanarak artık Türklerin doğal olarak zorla Müslüman olmaları gibi bir durum ve algı söz konusu değildir.

SONUÇ

Tarih süreci içerisinde bir milletin din değiştirmesi kısa ve basit bir süreç değildir. Bunun birçok tarihsel, içtimai, iktisadi, kültürel hatta coğrafi sebepleri olabilmektedir. Türklerin İslam ile tanışmaları ilk dönem halifelerin zamanına kadar geri gitse bile Türklerin çoğunlukla Müslüman olmaya başlamaları üç asır gibi bir zaman almıştır. Sırf bu zaman sürecinin uzun olması ve Türklerin büyük bir çoğunluğunun uzak coğrafyalardan Müslüman olmaları, zorla Müslüman olma savını çürütmeye yetmektedir. Özellikle Abbasi dönemindeki Türklerin üst düzey askeri ve idari görevlerde hizmet etmeleri ve daha sonra ayrı devletler olarak hayatlarını idame ettirmeleri bu durumu daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Emevilerin sırf Türklerle değil tüm Arap olmayan unsurlara kötü ve İslam’a aykırı davranışları ilk dönem sıkıntılı bir ortam yaratmıştır. Bu ilk dönem Emeviler ile Türkler arasında savaşları delil göstererek çok geniş bir coğrafya ve nüfusa sahip Türklerin zorla Müslüman olduğunu iddia etmek pek bir mana ifade etmemektedir. Cumhuriyet sonrası ilk dönem tarihçiliğinde Türk ırkı önplanda olması sebebiyle İslam algısı ikinci plana düşmüştür. Zaman içerisinde Türklerin İslam’a verdikleri hizmet tarih söyleminde ağırlık kazanmıştır. Esas itibarı ile Emeviler ilk döneminde İslam ile tanışmaları savaşlar ile olsa da sonraki dönemde bu durum değişmiştir.

Talas savaşı ve Abbasilerin iktidara gelmesiyle yönetimde güçlenen Türkler İslam’ı daha yakından tanımaya başlamışlardır. Özellikle X. Yüzyılda ilk Türk-İslam devletlerinin kurulması ile halkı ve yöneticileri Türk olan bu devletlerden sonra Türklerin kitlesel halde Müslüman olmaları süreci başlamıştır. Türklerin Müslüman olma süreci XIV. Yüzyıla kadar devam etmiştir. Türk tarihinin en hayati bir dönemi olan Müslüman olma sürecinin ehemmiyeti nispetinde incelenip ele alınmadığı günümüz önemli tarihçileri tarafında da belirtilmektedir.

⁹¹ A.g.e., s., 223

KAYNAKÇA

- Aydın, Erdoğan, Nasıl Müslüman Olduk?, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2006
- Arsel, İlhan, Arap Milliyetçiliği ve Türkler, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mart 1999
- Asım, Necip, Arif, Mehmed, Osmanlı Tarihi, Birinci Cilt, Matbaay-ı Orhaniye İstanbul, 1335
- Berktaş, Halil, Hassan Ümit, Ödekan Ayla, Yay. Yönetmeni, Akşin, Sina, Türkiye Tarihi I, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem Yayınevi, İstanbul, Kasım 2005
- Copeaux, Etienne, Tarih Ders Kitaplarında (1931 – 1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Ali Berktaş, İstanbul, Mart 2000
- Ersanlı, Büşra, İktidar ve Tarih, Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929 – 1937), İletişim, İstanbul 2003.
- İbn Fazlan, Seyahatname, Çev. Ramazan Şeşen, Bedir Yayınları İstanbul 1995
- İnan, Abdulkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu, , Ankara 2000
- Kafesoğlu, İbrahim, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yayınları, İstanbul 1997
- Kara, Seyfullah, Selçukluların Dini Serüveni Türkiye’nin Dini Yapısının Tarihsel Arka Planı, Şema Yayınevi, , İstanbul Ocak 2006
- Kitapçı, Zekeriya, Yeni İslam Tarihi ve Türkler Türkistan’ın Araplar Tarafından Fethi, Dizgi Evi, Konya, Cilt II, 2001
- Kitapçı, Zekeriya, Türkistan’da Müslüman Olan İlk Türk Hükümdarları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1998
- Kitapçı, Zekeriya, Türkistan’ın Araplar Tarafından Fethi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı İstanbul 2000
- Köprülü, Fuat, Türkiye Tarihi Anadolu İstilasına Kadar Türkler, Akçağ Yayınları, Ankara 2005
- Ocak, Ahmet Yaşar, Türkler, Türkiye ve İslam, Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2003
- Ocak, Ahmet Yaşar, Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2005
- Parlak, İsmet, Kemalist İdeolojide Eğitim, Erken Cumhuriyet Dönemi Tarih ve Yurt Bilgisi Ders Kitapları Üzerine bir İnceleme, Turhan Kitabevi, Ankara, Aralık 2005.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet, Anadolu Aleviliğinin Tarihi Arka Planı, Ötüken, İstanbul 2003
- M. Sancaktar, Fatih, “Yusuf Akçura ve Din”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 61, Cilt: XXI, Mart 200.
- Sarı, Volkan, Türklerin İslamiyeti Kabulünün Sosyolojik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, 2005, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi. http://kutuphane.ksu.edu.tr/e-tez/sbe/T00533/volkan_sari_tez.pdf
- Samed, Ahmed, Muhsin, Mustafa, Türkiye Tarihi, Milli Matbaa, İstanbul 1926.

Togan, Z. Velidi, Umumi Türk Tarihi'ne Giriş, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981.

Turan, Osman, Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Boğaziçi yayınları, İstanbul 1997.

Türkdoğan, Orhan, Türk Tarihinin Sosyolojisi, Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2003.

Türk Tarih Heyeti, Türk Tarihinin Ana Hatları, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1998.

Umur, Ziya, Türk Hukuk Tarihi Dersleri, I. Cilt, Beta, İstanbul, Kasım 1987.

Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken Yayınları, İstanbul 2011.

Yazıcı, Nesimi, İlk Türk-İslam Devletleri, TDV Ankara 2002

Yazıcı, Nesimi, Türk Medeniyet Tarihi, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Haziran 2005.

(4)

YEREL YÖNETİMLER REFORMU FEDERAL DEVLETE GİDİŞ Mİ? Cesurhan TAŞ

A-GİRİŞ

Modern anlamda devlet yönetimi, merkezi ve mahalli idarelerin güç ilişkisi ve mücadelesi üzerinde yükselmiştir. Belli zaman dilimlerinde imparatorluk, krallık gibi son derece güçlü merkezi otoriteler etkili olurken belli dönemlerde dukalık, kontluk şeklinde yerel derebeylikler etkili olmuştur. Günümüz dünyasında devlet yönetimleri genel olarak gücün ve yetkinin bu iki güç merkezi arasında belli oranlarda bölüşülmesi ile gerçekleşmektedir.

Mahalli idareler, her dönemde ülkemizin önemli gündem maddelerinden birisi olagelmıştır. Mahalli ihtiyaçların, kendi mahallinde karşılanması, doğan sorunların yine kendi mahallinde çözümlenmesi düşüncesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi iddialarının temel gerekçesi olarak ileri sürülmektedir. Merkezi yönetimin yerel ihtiyaçları öngörememesi ve yeterli çözümler üretememesi yerel yönetimlerin önemini arttırmaktadır. Yerel ihtiyaçlar ve bunların karşılanması gereği ile merkezi yönetimin ulusal bütünlük ve istikrarı sağlama gereği arasında optimum bir denge sağlanması tüm reform çabalarının genel amacı olarak ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde ilk örnekleri 1839 Tanzimat Fermanı sonrasında görülen yerel yönetimleri hedef alan reform girişimleri, Türk kamu yönetimini doğrudan etkilemiştir. Özellikle, 1990'lı yıllarda Türkiye gündeminin önemli maddelerinden birisi olan yerel yönetimler reformunun nasıl olması gerektiği konusunda çeşitli öneriler geliştirilmiş ve kamuoyunun bilgisine sunulmuştur. Reform denemelerinden bazıları başarıya ulaşırken, çoğunluğu sonuçsuz kalmıştır.

Bu çalışmada, TBMM'nin 13 Kasım 2012'de kabul ettiği 13 İlde Büyükşehir Belediyesi Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun temel alınarak mahalli idarelerin mevcut durumu incelenecek, mahalli idarelere verilen görevler ve yetkiler ile mahalli ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığı irdelenecek, ülkemiz gerçekleri göz önünde tutularak adı geçen kanunun muhtemel sonuçları ile federal devlet sistemine geçişin mümkün olup olmayacağı değerlendirilecek ve olası çözüm önerileri ortaya konacaktır.

B-MAHALLİ İDARELERDE REFORM İHTİYACI

Cumhuriyet, üniter ve merkezîyetçi bir yapıda kurulmakla birlikte mahalli yönetimlere ilişkin düzenlemeler daha Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılmıştır. Türkiye'de kamu yönetimi reformu konusu hep gündemde olmasına karşın mahalli idarelerle ilgili kapsamlı ve bütüncül bir reform ancak 2000'li yıllarda gerçekleşebilmiştir. Türkiye'de 2003-2010 döneminde gerçekleşen mahalli idareler reformunun gündeme gelmesinde rol oynayan etkenleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

AB'ye Üyelik Sürecinin Getirdiği Yeni Yönetim Yaklaşımları: AB'de tüm üye ülkelerin uyması zorunlu olduğu ortak bir kamu yönetim modeli yoksa da yerellik, iyi yönetim ve bölgesel politika gibi temel yaklaşımlar bulunmaktadır. 1 Nisan 1993'te yürürlüğe giren ve Türkiye'nin de taraf olduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının 4. maddesinin 3. bendinde yerellik ilkesine yer verilmektedir. Paralel olarak, Avrupa Konseyi, Türkiye ile ilgili aldığı 1997 Tarihli 29

No'lu Tavsiye Kararı'nda yerellik ilkesinin Türk Anayasasında açıkça yer alması istenilmektedir. Yerellik ilkesi ilke daha sonraları 5393 sayılı yeni Belediye Kanununun 14. maddesi ile 5302 sayılı yeni İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6.maddesinde yerini almıştır.

Demokratikleşme İhtiyacı: Mahalli idarelerin halka en yakın yönetim birimleri olması, karar mekanizmasının doğrudan yerel halk tarafından seçilmesi, halkın seçtiklerini denetleme şansının daha fazla olması ve yine halkın karar ve uygulamalara katılımının merkezi idareye oranla mahalli idarelerde daha muhtemel olması nedeniyle mahalli idarelerin demokrasiye teorik olarak daha yakın durduğu görüşü yaygındır. Bu sebeple, mahalli yönetimler, yerelleşmenin teşvik edilmesi, yönetime katılımı artırmanın yolu olarak da görülmektedir.

Kentli Nüfusun Artması Sonucu Belediyelerin Hizmet Sunmada Yetersiz Kalması: Ülkemizin hızla artan nüfusu, 1950'lerden başlayarak kentlere iç göç hareketi, tarımsal faaliyetlerin köylünün geçimini karşılamasına yetmemesinden dolayı çözülen nüfusun kentlere ucuz işgücü olarak gelmesi gibi nedenler kentli nüfusun hızla artmasına yol açmıştır. Kentlerin mahalli idare birimi olan belediye teşkilatlarının bu artışa uygun kaynak, personel vb. olanaklarla donatılmaması, mahalli idareler reformunun önemli gerekçelerinden birisidir.

Mahalli İdarelerde Görev Yapan Politik Kişiliklerin Devlet Yönetimde Önemli Görevler Üstlenmesi: Son yıllardaki Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) üye yapısı incelendiğinde mahalli idarelerde görev yapmış birçok siyasi kişiliğin daha sonra milletvekili seçildiği görülmektedir. Yerelden gelen politikacılar doğal olarak mahalli idarelerin güçlenmesi yolunda reformcu davranmaktadırlar. Özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesinde seçimle ya da atama ile görev alan çok sayıda milletvekili TBMM'de ve hükümette görev yapmaktadır. Hâlihazırdaki Başbakan, bizzat eski bir belediye başkanıdır. Bakanların büyük kısmı İstanbul Büyükşehir Belediyesinin eski çalışanlarıdır. Merkez-yerel çekişmesinde bu kişiler yereli tercih ederek mahalli idareler reformunun gündeme getirilmesinde ve formüle edilmesinde önemli rol oynamaktadırlar.

Türkiye'nin Sosyo-Psikolojik Yapısında Meydana Gelen Değişiklikler: Türk demokratik yaşamına yapılan askeri müdahalelerin de etkisiyle halkın siyasal tercihlerinde görülen değişimler mahalli idareler seçimlerinde kendini göstermiştir. Siyasal partilerin yerel yönetimlere bakışının yerelleşmemiş olması yanında, seçmenin kendisinin bile kendini yönetirken merkezden atanan adaylara güven duyması merkez-yerel ilişkisinin belirleyici unsurlarından olmuştur. Türk halkının psiko-sosyal yapısındaki kendine bile güvenmeyen ancak daha üstün gördüğü kişilere güvenme durumu, mahalli idareleri güçlendirme sebepleri arasında yer almaktadır. Kendine güvenmeyen insanlar, sorunlarını sürekli başkalarının çözmesini beklemekte, çevresindeki olay ve olgulara karşı kayıtsız kalmaktadır. Bu yapının değiştirilmesi için mahalli idarelerin güçlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Küreselleşme Sonucunda Ulus Devletlerin Piyasa Üzerindeki Baskın Rolünün Sınırlandırılması Ve Daha Çok Serbest Ticarete İzin Verecek Mahalli İdarelerin Teşvik Edilmesi: Küreselleşme ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını ifade etmektedir. Kamu-özel ortaklığı, sourcing-out yaklaşımları, mahalli idarelerin dış borç almasının kolaylaştırılması, ihale, borçlanma ve altyapı yatırımları

açısından cazip bir pazar olması gibi yollar kullanılarak bu yayılmanın önündeki engeller daha kolay aşılmaktadır.

Etnik Bölücülük Akımlarını Besleyen Siyasal Ortamın Mahalli İdareler Aracılığıyla Hayat Bulması: Bölücülük akımını destekleyen partilerden dolayı yerel yönetim reformu belli alanlarda kısıtlanmaya tabi tutulmuştur. Bu sebeple, reform metinlerinin hazırlanması sırasında planlananlarla bu metinlerin yaşama geçirilmesi arasında bariz bazı farklılıklar meydana gelmiştir. Burada en önemli neden ülkenin üniter yapısına yönelik hassasiyetlerdir.

Köy Muhtarlıklarının Gelişen Ve Değişen Şartlara Uyum Sağlayamaması: Köy tüzel kişiliğinin bir mahalli idare birimi olarak köy halkının ihtiyaçlarını ne kadar karşıladığı tartışmalıdır. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda çıkarılan Köy Kanununun gelişen toplum ve büyüyen ihtiyaçlar karşısında yetersiz kaldığı söylenebilir.

C- MAHALLİ İDARELER REFORMUYLA İLGİLİ GELİŞMELER

2003-2010 yılları arasında belediyelerle ilgili olarak 5216 sayılı Büyükşehir Belediye ve 5393 sayılı Belediye Kanunları, il özel idarelerine yönelik 5302 sayılı kanun, mahalli idarelerin kendi aralarında kuracakları birliklere yönelik 5355 sayılı kanun çıkarılmıştır. Ayrıca, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluş ve Görevleri İle İlgili Kanun da bu kapsamda değerlendirilebilir. Yine 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun bu reformun bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Doğrudan mahalli idareleri konu alması da Türk mali sistemini değiştirmesi için çıkarılan ama sonradan mali sistemle yetinmeyip tüm yönetim sistemini derinden etkileyen 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nu da bu kapsamda ele almak gerekir. Bu kanun mahalli idareler üzerinde merkezin denetimini etkisizleştirmiş, nitelik ve nicelik olarak tüm belediyeleri dış denetim ve performans denetimine tutması şu haliyle mümkün gözükmeyen Sayıştay'ı ön plana çıkarmıştır. Yeni bir iç denetim mekanizması oluşturulmuştur.

Ülkemizin son 10 yıllık döneminde mahalli idarelerle ilgili çok önemli bir reform silsilesi gerçekleşmiştir. Yeni Kamu İşletmeciliği yaklaşımına uygun olarak Türk Kamu Yönetiminde merkezin etkisi azaltılmış ve pek çok yetki, reform düzenlemeleri ile mahalli idarelere bırakılmıştır.

Mahallî idareler alanında çağdaş eğilimlerden biri yerel nitelikli görev ve hizmetler bakımından bu idarelerin genel yetkili olmalarıdır. Genel yetkililik, kanunların yasaklamadığı veya başka bir kuruluşa vermediği bütün yerel hizmetler hakkında mahallî idarelerin görevli ve yetkili olmaları anlamına gelmektedir. Bu, ülkemizin kabul ettiği Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının ve Anayasanın 127 nci maddesinde mahallî idarelerin görev ve yetkilerinin belirlenmesinde ölçüt olarak belirtilen “mahallî müşterek ihtiyaç” kavramının gerekli kıldığı bir ilkedir.

Özerk bir mahallî idarenin gereği olarak belediyeler üzerindeki idarî vesayet uygulamalarının çoğuna son verilirken idarenin bütünlüğünü ve hukuka uygunluğu sağlayacak mekanizmalar da öngörülmüştür.

5393 sayılı yeni Belediye Kanununda 1580 sayılı eski Belediyeler Kanununda da yer alan hemşehri hak ve yükümlülüklerinin kapsamı ve niteliği genişletilerek hemşehrilğe daha aktif ve katılımcı bir özellik kazandırılmıştır. Hizmetlerin

vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulması öngörülerek belediye yönetimlerinin daha demokratik ve vatandaş odaklı bir anlayışı benimseyecekleri düşünülmüştür. Katılıma ilişkin yeniliklerin başında belediye meclislerine ve ihtisas komisyonlarına katılıma ve görüş bildirilmesine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Belediyenin desteği ile toplanacak kent konseyleri herkesin görüşünü açıklama imkânı bulduğu bir platform oluşturmaktadır. Konsey kararlarının belediye meclisinin ilk toplantısında değerlendirileceğinin öngörülmesi belediye yönetimine katılmanın başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Kanunda, kimi belediye hizmetlerinde gönüllülerin çalıştırılmasına imkân veren maddesinin de, belediyelerin yurttaş taleplerine karşı daha duyarlı olmasına ve halkla belediyenin yakınlaşmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Yeni belediye kanununda öngörülen düzenlemelerin temel amaçlarından biri de belediyelerde etkili ve verimli bir yönetim kurmaktır. Belediyeler, temel hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için gerçekleştirecekleri faaliyetleri kapsayacak şekilde beş yıllık stratejik plan yapacaklardır. Yıllık çalışma programlarıyla, bütçelerini ve performans ölçütlerini bu plana göre oluşturacaklardır. Böylece geleceğe dönük politikalar oluşturarak sorunlara uzun vadeli çözümler getirecek ve sonuç odaklı bir anlayışa sahip olacaklardır.

TBMM tarafından 13 Kasım 2012’de kabul ettiği ancak henüz Resmi Gazetede yayınlanmayan 13 İlde Büyükşehir Belediyesi Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile büyükşehir belediyelerinin sayısı 16’dan 29’a çıkarılmıştır. Kanuna göre, Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van, büyükşehir belediyesi olacaktır. Kabul edilen kanuna göre, Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya, Mersin, Sakarya ve Samsun büyükşehir belediyelerinin sınırları, il mülki sınırları olacak şekilde yeniden tespit edilmiştir. Bu illere bağlı ilçelerin mülki sınırları içindeki köy ve belde belediyelerinin tüzel kişiliği sona erecek, köyler mahalle olacak, belediyeler ise belde ismiyle tek mahalle olarak bağlı buldukları ilçenin belediyesine katılacaktır. Bu illerin, bucak teşkilatları da kaldırılacaktır. Bu illerdeki il özel idarelerinin tüzel kişiliği ile İstanbul ve Kocaeli’ndeki orman köyleri de dâhil tüm köylerin tüzel kişiliği sona erecektir.

Büyükşehir Belediyelerinde Ulaşım Koordinasyon Merkezleri kurulacaktır. Bu merkez, büyükşehir içindeki kara, deniz, su, göl ve demiryolu üzerindeki her türlü taşımacılık hizmetlerinin koordinasyon içinde yürütülmesini sağlamakla yükümlü olacaktır.

Yeni yasayla vali ve büyükşehir belediye başkanlarına diplomatik pasaport alabilme hakkı getirilmiştir. Mahalli idare birliklerinin taşıtlarına vergi muafiyeti getirilmiştir. Tüm acil çağrılarını karşılamak üzere büyükşehirlerde başkanlık bünyesinde, diğer illerde ise valilikler bünyesinde 112 acil çağrı merkezleri kurulacaktır.

Büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde, kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım ve hizmetlerinin etkin olarak yapılması, izlenmesi ve koordinasyonu, ilin tanıtımı, temsil, tören, ödüllendirme ve protokol hizmetlerinin yürütülmesi, ildeki kamu kurum ve kuruluşlarına rehberlik edilmesi ve bunların denetlenmesini

gerçekleştirmek üzere valiye bağlı olarak Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığı kurulacaktır.

Ç-MAHALLİ İDARELERİN ÖZERKLİĞİ VE İDARİ VESAYET

Mahalli idarelerin kendileri dışında yer alan başka yönetsel kuruluşlar tarafından denetlenmesine, vesayet denetimi denmektedir. Genel devlet yönetiminin bütünlüğünü ve uyumunu sağlamak bakımında yerel yönetimlerin denetlenmesi elbette gereklidir. Fakat bu denetim, yerel idarelerin hareket kabiliyetlerini zayıflatmamalıdır. Vesayet denetiminin kapsamı ve yöntemi çok iyi ayarlanmalıdır.

Ülkemizde merkezi idarenin mahalli idareler üzerindeki vesayet denetimi oldukça geniş kapsamlı ve çok güçlüdür. Bazı hallerde belediye çalışmalarını engelleyici bir nitelik dahi arz edebilmektedir. Vesayet denetimi, zaman zaman siyasi iktidarı elinde bulunduran partilerce, muhalif belediye yönetimlerine karşı bir baskı aracı olarak da kullanılmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 54. maddesinde belediyelerin denetimindeki amaca yer verilmiştir. Bu maddeye göre, belediyelerin denetimindeki amaç; faaliyet ve işlemlerde hataların önlenmesine yardımcı olmak, çalışanların ve belediye teşkilatının gelişmesine, yönetim ve kontrol sistemlerinin geçerli, güvenilir ve tutarlı duruma gelmesine rehberlik etmek amacıyla; hizmetlerin süreç ve sonuçlarını mevzuata, önceden belirlenmiş amaç ve hedeflere, performans ölçütlerine ve kalite standartlarına göre tarafsız olarak analiz etmek, karşılaştırmak ve ölçmek, kanıtlara dayalı olarak değerlendirmek, elde edilen sonuçları rapor haline getirerek ilgililere duyurmaktır.

Aynı Kanunu 55. maddesine göre, belediyelerde iç ve dış denetim yapılacak olup bu denetimin ise iş ve işlemlerin hukuka uygunluk denetimi ile mali ve performans denetimini kapsadığına yer verilmektedir. Bu maddeye göre iç ve dış denetim 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa göre yapılacaktır. İç denetimin İç Denetim Koordinasyon Kurulu (İDDK) tarafından verilmiş sertifikaya sahip iç denetçiler tarafından, dış denetimin ise Sayıştay tarafından yapılacağı esastır. 5018 sayılı kanunun 68. maddesinde Sayıştay tarafından yapılacak harcama sonrası dış denetimin amacı, genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin hesap verme sorumluluğu çerçevesinde, yönetimin mali faaliyet, karar ve işlemlerinin; kanunlara, kurumsal amaç, hedef ve planlara uygunluk yönünden incelenmesi ve sonuçlarının Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne raporlanması şeklinde düzenlenmiştir. Bu kanun ile İçişleri Bakanlığı müfettişlerinin belediyeler üzerindeki mali anlamda denetim yetkisi kısmen kaldırılmıştır. Ancak belediyelerin mali işlemler dışında kalan diğer idari işlemleri, hukuka uygunluk ve idarenin bütünlüğü açısından İçişleri Bakanlığı tarafından denetlenmeye devam edilecektir.

İçişleri Bakanlığı'nın mali bakımdan yapacağı kısmi denetim, yine 5018 sayılı kanunun 77. maddesinde istisnai olarak düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, mali yönetim ve kontrol sisteminin tümüyle zaafa uğraması belirgin yolsuzluk veya kamu zararına yönelik emarelerin ortaya çıkması durumunda ilgili belediye başkanının talep etmesi veya doğrudan Başbakan'ın onayı üzerine İçişleri Bakanının yetkili denetim elemanları aracılığıyla ilgili belediyenin tüm mali yönetim ve kontrol sistemini, mali karar ve işlemlerini mevzuata uygunluk yönünden teftiş ettirme yetkisi bulunmaktadır. Bu istisnai durum sonrasında hazırlanacak raporun bir örneği İç Denetim

Koordinasyon Kurulu'na, bir örneğinin de belediye başkanına gönderilmesi gerekmektedir. 5018 sayılı kanunun 75. maddesinde ise aynı istisnai durum Maliye Bakanlığı'na da verilmiştir. Fakat bu maddede belediyeler açıkça belirtilmemekle birlikte, kamu idareleri ve ilgili bakan kavramları kullanılmaktadır.

Belediyelerde iç denetim, iç denetçi tarafından yapılmaktadır. İç denetçi, ise İç Denetim Koordinasyon Kurulu (İDDK) tarafından verilen sertifikaya sahip kişiler arasından belediye başkanı tarafından seçilerek atanmaktadır. İç denetçinin re'sen denetim yapma yetkisi bulunmamaktadır. Ancak, harcama yetkilisi olan belediye başkanı tarafından yetkilendirilmesi ve görevlendirilmesi halinde denetim yapabilmektedir. Yıllık denetim programları belediye başkanı tarafından onaylanırsa denetim gerçekleştirilebilmektedir. Fiili uygulamada, iç denetçi kadrosu bulunan belediyelerde denetim programları belediye başkanlarınca onaylanmamakta ve iç denetçiler atıl vaziyette beklemektedirler.

Hâlbuki iç denetim üst yönetimin, hesap verilebilirlik ve sorumluluk ilkeleri çerçevesinde hareket etmesine katkı sağlar, varlığı ve faaliyetleri ile bu ilkelerin sağlıklı bir şekilde tesis edilmesine katkıda bulunur. Yani belediye başkanları için çok değerli bir kontrol aracıdır. Bu bakımdan kurumsal olarak belediye yönetiminde güvenilmesi ve desteklenmesi gereken bir fonksiyondur. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile öngörülen yeni kamu mali yönetim ve kontrol sisteminin temel unsurunu oluşturan iç denetim faaliyetinin etkin bir şekilde kurulabilmesi ve yürütülebilmesi, iç denetim sisteminden beklenen yararların sağlanması, belediye başkanlarının bu sisteme verecekleri önemle eşdeğere sahiptir.

Dış Denetimde genel yetkili kurum olan Sayıştay'ın ne derece etkin olduğu tartışmalıdır. Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyetine intikal eden Sayıştay, belediyelerin iş ve işlemlerinin hukuka uygunluğunu denetlemekle görevli olduğu halde kamuoyuna sıkça yansıyan mahalli idare yolsuzluklarını yakalayıp engelleyememiştir. Ancak, belediyeler üzerinde gölgesini daima hissettiren bir kurumdur.

Genel olarak mahalli idareler reformlarında idari vesayet denetiminden kavram olarak hiç söz edilmezken hukuksallık ve yerindelik denetimi olarak uygulanan bu denetimin biçimlerinden sadece hukuksallık denetimine cevaz verilmiştir. Yeni kanunlarla getirilen performans denetimi, iç denetim, dış denetim gibi kavramlar kendilerini destekleyecek mekanizmalardan yoksun kaldığı için havada durmaktadır.

Avrupa Birliği (AB) tam üyeliği yolunda ilerleyen Türkiye, AB Yerel Yönetimler Özerklik Şartına 9 alanda çekince koymuş durumdadır. Türkiye'nin kendi özel koşulları olduğu gerçeği karşısında yerel yönetimlerin ülkenin bölünmez bütünlüğü ve üniter yapısı da dikkate alınarak yeniden yapılandırılmasında yarar mülahaza edilmektedir.

D-GENEL DEĞERLENDİRME

Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, TBMM genel kurulunda kabul edilerek yasalaştı. Bu kanunun Cumhurbaşkanınca onaylanması durumunda, İl Özel İdaresi, belediye ve köy kanunlarında ve akabinde de bu kanunların uygulandığı alanlarda önemli etkiler ve sonuçlar husule gelecektir. Eskiyen, aksayan, güncel ihtiyaçları karşılamaktan aciz yasal düzenlemeleri iptal etmek, yenilerini yürürlüğe koymak mümkündür ve gereklidir. Sorunlara, kalıcı çözümü bulmak devletin temel

görevleri arasındadır. Getirilen bu yeni düzenlemelerde aşağıdaki hususların eksik kaldığı veya gözden geçirilmeye muhtaç olduğu düşünülmektedir.

Yapılan yeni düzenlemede, yürürlükteki anayasaya aykırılıklar bulunmaktadır. Yasalar yapılırken, mer'î anayasaya uygunluğuna dikkat edilmelidir. Yürürlükteki mevcut Anayasa'ya aykırı yasa yapılamaz. Mevcut 1982 T.C.Anayasasının 126. maddesinde “İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır” ifadesiyle illere yetki genişliği tanınmıştır. Valiler, geniş yetkilerle donatılmış fakat federal bir devlet yapısı tercih edilmemiştir.

Mevcut ve yürürlükteki Anayasa'mızın 127. maddesinde “Mahallî idareler, il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulan kamu tüzel kişileridir” ifadesi yer almaktadır. Bu anayasa hükmü, açıkça, il özel idarelerine ve köye, tüzel kişilik ve mevcudiyet kazandırmaktadır. Anayasa'ya göre, büyükşehirlerin merkezlerine özel yönetim biçimi takdir etmek de mümkündür. Ancak, buradan büyükşehir sınırları dışındaki diğer mahallî idare birimlerinin büyükşehirlerle birleştirilebileceği anlamı çıkmayacağı gibi, Anayasayla varlıkları teyit edilen il özel idareleri ve köyleri ortadan kaldırıp yok saymak da Anayasaya göre mümkün gözükmemektedir. Kanunun yürürlük kazanması durumunda, 27 ilde il özel idareleri ve köyler hükmen yok sayılacaktır. Anayasa'mızın o yer insanına tanıdığı anayasal hak da kullanılamayacaktır.

Getirilen yeni düzenleme, AB kriterlerinden olan “Subsidiarity” ilkesine de aykırıdır. Bu ilkeye göre, insanlar kendine en yakın mahallî idare biriminden hizmet alması gerekir. Kilometrelerce yol kat ederek, büyükşehirden hizmet talep etmesi bu kritere uymamaktadır. Bu uygulama İstanbul, Kocaeli gibi köylerin şehirle birleştiği yerlerde uygulanabilir. Fakat coğrafi alanı geniş olan illerde uygulanması çok zordur. Hele bir de merkez ilçe, il coğrafyasının bir köşesinde ise hizmet götürmesi çok zorlaşacaktır. Söz gelimi, Mersin il merkezi il coğrafyasının en doğusunda yer alır. İlin en batısındaki ilçesi Anamur, yaklaşık 300 km uzaklıktadır. Oldukça dağlık, sarp ve zorlu yollar aşılarak otobüsle yaklaşık 5 saatlik bir mesafeye Mersin merkezdeki büyükşehir belediyesinin hizmet götürmesi nasıl mümkün olacaktır? Sadece Anamur değil, Taşeli platosundaki Bozyazı, Aydıncık, Gülnar, Mut gibi Mersin ilinin en az 5 ilçesi Mersin Büyükşehir Belediyesi hizmetlerinden yeterli derecede yararlanamayacaktır. Keza, Çeltik ilçesi Konya'ya yaklaşık 250 km uzaklıktadır. Çeltik ilçesine Konya Büyükşehir Belediyesi nasıl hizmet götürecektir? Fiili imkânsızlık hali mevcuttur. Adana Büyükşehir Belediyesinin yaklaşık 4 saatlik uzaklıktaki Tufanbeyli ilçesine hizmet götürmesi fiilen mümkün değildir. Akılcı ve demokratik çözüm, il genel meclislerini daha da aktifleştirip temsil gücünü artırmak, icra alanını genişletmek, ilçe özel idaresine tüzel kişilik kazandırarak, ilçeyi daha güçlü insiyatif sahibi yapmak olabilir. Bu durum AB'nin “yerellik (Subsidiarity)” ilkesine de uygundur. İlçeler şu anda, il genel meclisinde temsil edilmektedir. Büyükşehir belediyesine bağlandığında, belediye meclisinde, ilçe adına halkı temsil imkânı kalmayacaktır.

Köy tüzel kişiliğinin kaldırılması da kanaatimizce uygun değildir. Osmanlı'dan günümüze bir mülki idare amiri gibi görev ifa eden köy muhtarını mahalle muhtarı yapmak, köydeki hizmet akışına zarar verecektir. Köyde muhtar bir otoritedir. Köyler mahalle, muhtar da mahalle muhtarı olunca, Köy Kanununun köy muhtarına ve köy halkına yüklediği görevler, mahalle muhtarından ve mahalle halkından

istenemeyecektir. Mahalle muhtarı kısaca, seçmen kütükleri ve seçmen kartlarının dağıtımına yardım etmek, resmî tebligatlara yardımcı olmak, nüfus ve ikamet ilmühaberleri tanzim etmek, fakirlerin tespitinde idareye yardım etmek, zabıtaya ve 1111 sayılı kanun gereği, asker alımlarında askerlik şube görevlilerine yardım etmek, sokak levhaları ve benzeri noksanlıkları belediyeye bildirmekle görevlidir. Köyün ihtiyacı, talebi, hatta sosyal şartları, mahalleden çok farklıdır. Köy Kanunu'na göre köylünün sorumluluğu ve görevleri vardır. Bu değişimle, köy imecesi, köy salması, köy bütçesi tarih olmaktadır. Bütçe olmayınca köyde mevcut gelir giderlerin ne olacağı da muallâktır. Köyün kır bekçisi, köy kır korucusu, danacısı ve çobanı mahalleye dönüşünce nasıl ve kimin sorumluluğunda olacağı da cevapsızdır. Köy muhtarlarının bir görevi de köylerde Medeni Kanun'un 134. maddesine atfen resmî nikâh kıymaktır. Mahalle muhtarının ise nikâh kıyma yetkisi yoktur. Köylü, belediyeye kadar gidip nikâh kıydırmakta zorlanacak ve resmî nikâhsızların sayısı artacaktır.

İçişleri Bakanlığı'ndan, emniyet ve jandarma birimlerini ayırarak bir İç Güvenlik Bakanlığı oluşturulması ve İçişleri Bakanlığı'nın doğrudan ve yalnızca mahalli idarelerle ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bir Yerel Yönetim Bakanlığı veya Başbakanlık'a bağlı bir müsteşarlık kurulmalıdır.

Mahalli idarelerin güçlendirilmesi Türk insanının kendisini daha değerli hissetmesini de sağlayacaktır. Yüzyıllardır padişahın mülkü olan bir ülkede padişahın kulları olarak yaşamış Türk insanı, ülke yönetimiyle ilgili hiçbir kaygıyı taşımamıştır. Padişahın kulu olarak her şey, kendisi adına düşünülmüş ve yapılmıştır. Bu sebeple de gerek yaşadığı beldenin, kentnin sorunları gerekse de ülkenin sorunlarına dair herhangi bir düşüncesi olmamış, sorunlarını çözme noktasında herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Yerellik ilkesi doğrultusunda mahalli idarelerin güçlendirilmesi, yüzyıllardır kendi beldesinin, kentnin ve ülkesinin sorunları ve geleceği hakkında herhangi bir kaygısı olmayan Türk insanının kendine gelmesini, kendi beldesini, kendi ülkesini ve kendi vatanını daha çok sahiplenmesini sağlayacaktır.

İdari alanda vesayetçi ve katı merkezîyetçi anlayışın benimsenmesi, bütün sorunların Ankara'da tespit edilmesi, çözümlerin Ankara'dan üretilmesi ve bütün kaynakların Ankara'dan aktarılması anlayışı bugün iş görmekten uzaktır. Gerçekten, Hakkâri'nin yerel sorunlarının Ankara'dan görülmesi mümkün değildir. Hakkâri Belediyesinin veya Hakkâri Valiliğinin oradaki sorunları daha yakından bileceği kesindir. Hakkâri Belediyesinin yönetimi, halk tarafından seçildiği için orda yaşayan halk sorunlarını daha iyi saptayacak, ona uygun çözüm önerileri geliştirecek, verdiği kararlarının sorumluluğunu taşıyacaktır. En temel insan psikolojisinin bir sonucu olarak insanlar sahip oldukları şeyleri koruma ve gözetme çabası içinde olacaklardır. İnsanlar, kendi mülklerini muhafaza çabası içinde olduğu içindir ki kendi belediyelerini koruma ve geliştirme güdüsüne sahip olacaklardır.

Bu noktada valilikler ile belediyelerin birlikte varlığının sorun olduğunu açıklamak gerekmektedir. Valilikler'de Vali, Belediyelerde, Belediye Başkanı benzer görevleri yapan hatta çoğu zaman aynı görevleri yapan kişilerdir. Belediyenin sorumlu ve yetkili olduğu bir çok konu aynı zamanda Valilikler bünyesindeki il tarım müdürlüğü, il sağlık müdürlüğü, il şehircilik ve çevre müdürlüğü gibi birimlerin de görev alanlarında bulunmaktadır. Aynı konuda birden fazla kurumun ve kişinin yetki ve sorumluluğunun olması yönetimde iki başlılığa ve karmaşaya yol açmaktadır.

Zaman zaman çatışmaya da yol açmaktadır. Bu çift başlı yönetim, vatandaşlarımızı ciddi anlamda rahatsız etmektedir. Valililerin, vilayette devletin temsilcisi olduğu, devleti temsil ettiği ve bölünmeye karşı sigorta niteliğinin olduğu düşünülür ve varsayılır. Valilerin sırf bu sigorta niteliği varsayımından dolayı, valilikler muhafaza edilerek ikili ve hatta çoklu yönetime cevaz verilmektedir. Üniter yapı hassasiyetine sahip kişiler, mahalli idarelerin güçlendirilmesi konusu ne zaman gündeme gelse derhal üniter yapının muhafazası için valilerin yetkilerinin artırılmasını öne sürmektedirler. Sanıyorlar ki merkezi devletin temsilcisi valiler bir vilayette bulunursa orası bölünme ve ayrılma noktasına ulaşamaz. Hâlbuki bu büyük bir yanılsamadır. Vilayetlerde valiler kuvvetlendikçe, oralarda yaşayan vatandaşların yönetime katılma ve orayı sahiplenme duyguları zayıflamaktadır. Valiliğin tasarruflarına oradaki vatandaşların katılma ihtimalleri çok düşüktür. Kaldı ki merkezden atanan valilerin ne kadar üniter yapıyı savundukları, gittikleri vilayetlerdeki sorunlara ne kadar duyarlı oldukları, vatandaşların sorunlarına ne kadar hassas oldukları tartışmalıdır. Vatandaşa karşı hesap verme sorumlulukları olmadığı, sadece kendilerini atayan hükümete karşı hesap vermek durumunda oldukları için çoğu zaman sorumlu oldukları vilayetin değil, hükümetin önceliklerini dikkate almaktadırlar. Bu sebeple de vilayetteki vatandaşların sorunlarını görmekten ve çözmekten uzak kalmaktadırlar. Bu da valiliklerin son derece etkisiz ve verimsiz kalmasına yol açmaktadır. Etkisiz ve verimsiz valiliklerin etkili hale getirilmesinin yolu valilerin seçimle işbaşına getirilmeleri ve vatandaşa karşı sorumlu olmalarının sağlanmasıdır. Tarafımızca önerilen modelde vali seçimle işbaşına gelecek, belediye başkanlığı valiliğe bağlı teknik bir birime dönüşecektir. Vali, o vilayette, hem devletin, hem hükümetin hem de halkın temsilcisi olarak görev yapacaktır. Seçimle işbaşına geldiği için vali, vatandaşlara dışarıdan ve üstten bakamayacak, onların sorunlarına kayıtsız kalamayacak, onlara hesap vermek durumunda kalacaktır. Etkisiz ve verimsiz kalmamak adına da tüm idari birimleri ve kadroları aktif olarak çalıştırmak zorunda kalacaktır. Bu sayede de hem atıl kaynak kalmayacak hem de aynı iş birden fazla kurum sorumluluğunda olmayacak ve kaliteli bir kamu hizmeti sunulabilecektir.

Peki, valililerin seçimle işbaşına gelmesi ulusal bütünlüğü ve üniter yapıyı olumsuz etkiler mi? Valilerin atanarak görevlendirildiği hallerde birlik bütünlük daha mı güçlü sağlanmaktadır? Ya merkezi hükümet de ulusal bütünlükten ve üniter yapıdan rahatsız ise valiler nasıl davranacaklardır? Ulusal bütünlük ve üniter yapıyı korumanın en sağlam yolunun vatandaşlardan geçtiği çok aşikârdır. Vatandaşın yüreğinde ve beyninde ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğüne yer yoksa hiçbir yöntemin kar etmeyeceği de çok açıktır. Herhangi bir vilayetteki vatandaşlar güçlü bir vatan ve millet düşüncesine sahipse seçecekleri valiler de çok sağlam ve güçlü olacaktır. Esas olan vatandaştır. Kendisine değer verilerek kendi valisini seçme hakkına sahip olan vatandaş, etkili ve verimli çalışacak bir valiyi seçecektir. Ulusal bütünlüğü sağlamak sadece valinin yapabileceği bir iş de değildir. Valinin seçilmesi yanında merkezi hükümetin geliştireceği başka tedbirler ve sigortalar, bölünmeyi engelleyebilir. Güçlü bir haber alma ve bilgi analizi sistemi kurularak bölünmeye yol açacak etmenler öngörülüp engellenebilir. Valinin seçilmesi yanında onun yanında çalışacak bürokratik kadro merkezi hükümet tarafından atanabilir. Her halükarda bölünmeyi ve dağılmayı engellemenin tek yolu vatandaşların kalbini fethetmektir.

Büyükşehir belediye sınırlarının il sınırlarına çıkarılmasıyla kendiliğinden bölgesel yönetimler ihdas edilmiş olacaktır. Yerel yönetim düzeyinde ortaya çıkan bu yapılanma bölgesel otonomiye gündeme getirecektir. Zaten 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile bölgesel yapılanma 2006 yılında kurulmuştu. Bu kanun çerçevesinde kurulan kalkınma ajanslarının yönetim kurullarında belediye başkanları da yer almaktadır. Bir kalkınma ajansı bünyesinde toplanan vilayetler bir vali başkanlığında yönetilerek sessizce ve sezdirmeden bölgesel yönetimler uygulamaya geçirilmiştir. Ankara’da herhangi bir merkezi birimi olmayan, kendi bütçesi ve tüzel kişiliği olan, mahalli idare ve merkezi idarenin taşra teşkilatı olmayan kalkınma ajansları, nevi şahsına münhasır bölgesel kurumlar olarak hâlihazırda varlıklarını sürdürmektedirler.

Tüm dünyada olduğu gibi belediyecilik anlayışı geniş kırsal alanlara hizmet vermeye uygun değildir. Yerel yönetimlerin dünyada gelişim seyrine bakıldığı zaman kırsal alanları içine alan belediyecilik anlayışının hiçbir zaman gelişmediği görülmektedir.

Büyükşehir belediye başkanıyla hükümetin farklı siyasal partilerden olması durumunda il genelinde kamu hizmetlerinin aksaması söz konusu olabilecektir. İl sınırları ile örtüşen büyükşehirlerde güçlü belediye başkanlığı yapısı ile birleşince politik olarak karşı konulamaz güç odakları oluşacaktır.

Büyükşehir belediyelerinin görevlerini “il mülki idare” sınırıyla tanımlamak yerinden yönetiminin bir uzantısı olan iller idaresi ilkesine aykırılık oluşturacaktır. Bu birimlerin birçok alanda görev üstlenmesi, merkezden yönetim-yerinden yönetim ilkesiyle getirilen dengeyi sarsacak, yerinden yönetim ilkesi hem “yerel yönetimler”, hem de bu birimler içinde yer alan belediyeler lehine bozulacaktır. Anayasanın “Mahallî idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını” ifadesinde yer alan “il” “belediye” ve “köy”, halklarının iç içe girmesine meydan verecektir. “Belediye” halkının görevini üstlenen birimlerin Anayasaya aykırı olarak “il” ve “köy” halkının görevini üstlenen idarelerin görev ve yetkilerine el atması anlamına gelecektir. “Mahallî müşterek ihtiyaçları” karşılamak üzere kurulmuş kamu tüzel kişileri olan yerel yönetimlerin güçlenmesi il idare sisteminde ortaya çıkacak bu boşluğu dolduramayacaktır. Çünkü mahalli idarelerin devleti temsil etme gibi bir görev ve kaygıları yoktur. Organları seçimle geldikleri için güçlerini devletten değil, yerel halktan almaktadırlar. Sürekli güçlenen yerel yönetimlerin halkın ihtiyacı deyip doğrudan milli egemenlik alanına giren konulara el atmaları sürecin doğal sonucudur. Seçimle göreve gelen valiler içinde aynı durum söz konusudur. Bu durum, federal yapı, otonomi, özerklik gibi tartışmaları beraberinde getirecektir.

E-MAHALLİ İDARELER REFORMU FEDERAL YÖNETİME GİDİŞ Mİ?

En genel anlamda federasyon veya federal devlet, kendi içlerinde belli bir özerkliği koruyarak iki veya daha fazla devletin aynı merkezî iktidara tâbi olmak suretiyle oluşturduğu bir devlet topluluğu şeklinde tanımlanabilir. Federasyonda, federal devlet ve federe devletler olmak iki tür devlet bulunur. Federe devletlere, devlet, eyalet, kanton, gibi isimlerin verildiği görülmektedir.

Federalizm, Türk Kamu Yönetimi sisteminde kendisine yer bulamayan bir kavramdır. Federalizm, kimi sosyal bilimcilerce bir nevi kuvvetler ayrılığı olarak

yorumlanmaktadır. Kuvvetler ayrılığı en geniş anlamıyla yasama, yürütme ve yargı erklerinin tek bir merkezde toplanmaması anlamına gelir. Yani, yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri, fonksiyonel temelde birbirinden ayrılır. Federalizmde ise coğrafi olarak kuvvetler birbirinden ayrılmaktadır. İktidar gücü, federal devlet ile federe devletler arasında dağıtılır. Federal yapıların ortaya çıkması tarihi, politik, iktisadi vb. süreçlerle ilişkilidir. Söz gelimi, Kanada, ABD ile rekabet gücünü artırabilmek; Avustralya pazarlarını genişletebilmek amacıyla federalizmi benimsemiştir. Federalizm, iktidar gücünün, bir diğer ifadeyle, egemenliğin paylaşılmasıdır. Federasyonda federe devletlerin egemenliğinin üzerinde federal devletin egemenliği bulunur. Federal devlet, federasyon anayasasının verdiği yetki ile federe devletler üzerinde egemenliğe sahiptir ve anayasaya dayanarak yetki artırımına dahi gitmesi mümkündür. Bu anlamda, federasyonda yaşayan halk, hem federal devletin hem de federe devletin egemenliğine tabi olarak iki ayrı egemenlik çatısı altında yaşar.

Ülkemizde federal yönetim tartışmaları gündeme her gelişinde dünyanın en güçlü devleti olduğundan bahisle ABD'nin de federal devlet olduğu vurgulanır. Sürekli ABD'nin federal başkanlık sistemi örnek gösterilir. Peki ABD'deki durum nedir? Bilindiği üzere Amerika Birleşik Devletleri, çoğulcu demokrasiye dayalı, başkanlık sistemiyle yönetilen federal bir devlettir. Yönetim sistemi üç kademeli bir yapı çerçevesinde şekillenen bu ülkede federal devlet ilk düzey yönetim birimini, eyaletler ise ikinci düzey yönetim birimini oluşturmaktadır. Eyaletlerin alt düzey yönetim birimleri olan yerel yönetimler ise, sayıları, nitelikleri ve yapıları itibarıyla çok zengin bir çeşitliliğe sahiptirler. ABD'nin federal yapısının belirleyici özelliği, "adem-i merkezîyet" anlayışının bütün yönetim mekanizmalarına hakim kılınması oluşturmaktadır. Bu anlayışın bir gereği ve sonucu olarak, görevleri, mali kaynakları ve sorumlulukları Anayasada tanımlanmış olsa da, ikinci düzey yönetim kademeleri olan eyaletler içişlerinde tümüyle serbesttirler. Üçüncü düzey yönetim kademelerini oluşturan yerel yönetimler de yine aynı şekilde güçlü adem-i merkezîyet anlayışının etkisi ile şekillenmişlerdir.

ABD'nin devlet olarak gelişiminde son 500 yıllık süreç içerisinde çok farklı etnik grup, din ve mezheplerden gelen göçmenlerin etkili olması ve bireysel özgürlüklere aşırı derecede sahip çıkılması, üniter devlet yapısının ortaya çıkmasını engellemiştir. Belki de diğer ülkelerde olduğu gibi tek düze bir yerel yönetim modelinin Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya konulamamasının temel nedenlerinden birisini de budur. Ayrıca, ABD yönetim sisteminde yerel yönetimler arasında bir kademelendirme söz konusu değildir. Bunun yanında yerel yönetimlerin tüzel kişiliğe, idari ve mali özerkliğe, seçimle iş başına gelen karar ve yürütme organlarına sahip olması, ortak özellikleri olarak sayılabilir.

ABD'de mahalli idarelerin kökenleri 18.yüzyıla kadar inmektedir. Amerikan eyaletleri bağımsızlıktan önce de ayrı ayrı örgütlendikleri için merkezi hükümete yetki bırakma açısından kiskanç davranmışlar, federal bir devlet kurma düşüncesini de, ancak halkın günlük yaşantısını ilgilendiren tüm düzenlemelerin eyalet hükümetlerine bırakılması şartıyla hayata geçirmişlerdir. Amerika'daki yerel yönetimler aşağıdan yukarıya doğru devlet yapısı içerisinde yer almıştır. Kuruluşlarında egemenliklerinin bir kısmını merkezi yönetimlere devretmesine rağmen, sadece yerel yönetimi ilgilendiren noktalarda devletin hiç bir işe karışmasını kabul etmemiştir. Artık 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başlarında her biri itfaiye, kanalizasyon, su v.b. birçok

hizmeti sağlamak için vergi toplama yetkisine sahip olan özerk mahalli idare yönetimleri ortaya çıkmıştır.

ABD’de mahalli idareler, kamu hizmetlerinin en etkili şekilde sunulmasının temel araçları olup, federe devletlerin (eyaletlerin) yönetim yapılarında çok önemli bir yere sahiptirler. Sayıları ve türleri oldukça fazla olup, yapıları, işlevleri, statüleri, yetki ve sorumlulukları eyaletten eyalete farklılıklar göstermektedir. Farklılığına ve çok zengin bir çeşitliliğe sahip olmasına rağmen ABD yerel yönetimleri, güçlü demokratik özellikleri ve hizmet sunumundaki etkinlikleri dolayısıyla dünyadaki en önemli yerel yönetim modellerinden birini oluşturmaktadır.

ABD’de mahalli idareler esas olarak eyalet hükümetiyle ilişki içerisinde faaliyetlerini sürdürmekte, merkezi yönetim (federal hükümet) ile hemen hiçbir ilişki içinde bulunmamaktadırlar. Mahalli idarelerin görevleri konusunda ülke içerisinde bir yeknesaklık bulunmamakta, yerel yönetimlerin görev ve yetkileri eyalet hükümetlerinin verdiği yetki belgesine veya berata göre azalıp çoğalmaktadır. Benzer şekilde yerel yönetimlerin yönetici kadroları da eyaletlere göre değişmekte, ya doğrudan seçimle iş başına gelmiş veya seçilmiş kişiler tarafından atanmış yöneticiler tarafından yönetilmektedir.

Küresel anlamda bakıldığında günümüzde mahalli idareler temel yönetim birimleri arasına girmiş, hatta belediyeler “devletin bir parçası değil, sivil toplumun bir parçası olarak” algılanmaya ve görülmeye başlanmıştır. Fransız düşünürü Alexis De Tocqueville “bir ulusun bağımsız bir hükümet kurabileceğini, ancak belediye kuruluşlarına sahip olmadan bağımsızlık heyecanına sahip olamayacağını” söylemiştir.

Ülkemizde ise yerel yönetimlere ilişkin son yıllarda yapılan ciddi reform girişimlerine rağmen, gerçek anlamda bir yerel demokrasiden söz etmek çok zordur. Ülkemizde yerel yönetimlerin gereksinimleri, bunların öncelik sırası, yapılacak hizmetlerin türü ve genişliği gibi birçok konuda merkezi yönetimin baskın bir belirleyiciliği söz konusudur. Oysa ABD’deki gibi halkın yönetime katılması, yerel yönetim sorunlarının daha hızlı ve kolayca çözülmesi yanında, yerel yönetimlerin daha dikkatli davranmalarını, yöneticilerin verdikleri sözlerin arkasında durmalarını da sağlamaktadır. Özetlemek gerekirse, yerel yönetimlerin merkezi yönetimle ve bölgesindeki diğer yönetimlerle ilişkileri, yargı karşısındaki konumları, esnek yapılanmaları, yönetim organlarının oluşturulmasında halkın katılım düzeyi, kararların alınmasında ve uygulanmasındaki katılma mekanizmaları vb. açılardan ülkemizde yeni açılımlara ihtiyaç bulunmaktadır.

Bölgesel devlet, içinde bölgesel yasama yetkisi dâhil bazı önemli yetkilere sahip özerk bölgelerin bulunduğu üniter devlete verilen isimdir. Başlıca örneği İspanya ve İtalya’dır. Bu ülkelerde bazı bölgelere, klasik yerel yönetim kuruluşlarından farklı olarak, bölgesel yasama iktidarı da tanınmıştır. Keza özerk bölgelerin yetkisi anayasa tarafından da güvence altına alınmıştır. Bu noktalar bakımından bölgesel devlet federal devlete benzemektedir. Ancak özerk bölgeler, tam bir federe devlet olarak kabul edilemezler. Çünkü bir kere, özerk bölgelerin kendi anayasaları yoktur. Yani bir kurucu iktidara sahip değildirler. Bölgesel devletlerde (İspanya ve İtalya) tek bir Anayasa vardır; o da ulusal devletin anayasasıdır. İkinci olarak, özerk bölgelerin ulusal devletin yasama organına bir devlet olarak katılmaları söz konusu değildir. Bu ülkelerdeki Senatolarda özerk bölgeler değil, yine halk temsil

edilir. Üçüncü olarak özerk bölgelerin işlemleri ulusal devletin denetimine tâbidir. Bu denetim hem hukukîlik, hem de yerindelik bakımındandır. Bu üç nokta bakımından ise, bölgesel devlet üniter devlete benzemektedir.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, yukarıda görüldüğü üzere, yerel nüfusun çıkarlarını öncelemek adına yerel yönetimlerin özerkliğini önemsemektedir. Bu çerçevede hizmetlerin, topluma en yakın birimler tarafından gerçekleştirilmesi de vurgulanmaktadır. Özerklik, yerel yönetim bağlamında, merkezi yönetimin yerel hizmetlerin yerine getirilmesi sürecindeki eksikliklerini gidermek/azaltmak için düşünülen bir idari yöntemdir. Özerklik, kurumların, kendi sorumlulukları çerçevesinde kendi hizmetlerini düzenleme hakkıdır. Merkezi yönetimin yerel ihtiyaçları tespitteki isabetsizliği ve yürütme hızının yavaşlığı özerk yerel yönetimleri gündeme getirir. Özerk mahalli idareler, iki unsurun bileşkesidir: Mahalli idarelerin kendi organları tarafından kesin karar alma hakkı ve yerel yönetimlerin merkezi yönetim baskısı olmaksızın harcama yapma yetkisi. Mahalli idarelerdeki özerklik uygulamalarında temel amaç, daha nitelikli hizmet sağlanmasıdır. Bir başka ifade ile özerklik; hizmetlerin hızlı, ucuz ve daha iyi şekilde yerine getirilmesi için bir araçtır. Bu araç olma durumu ve yukarıda değinilen temel amaç, aynı zamanda özerkliğin sınırı olarak düşünülebilir. Bu kapsamda özerk yerel yönetimlerden beklenen, ülkenin geleceği ile çelişen kararlar değil; yöre toplumunun çıkarları doğrultusunda kararlar almasıdır, ülkenin geleceği ile çelişen kararlar değil. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı da 3. maddesinde yerel yönetimlere, “kanunlarla belirlenen sınırlar” şeklinde sınırlılık getirmiştir.

Genelde kamu yönetimi özelde ise mahalli idareler tartışmalarında özerklik ifadesi, kamuoyunda algılandığı gibi federal bir anlama işaret etmemektedir. Yerel yönetimlerin özerk olmasının siyasi bir anlam taşımadığı ve halka sunulacak hizmetlerin daha nitelikli hale getirilebilmesine işaret etmektedir. Türkiye’de geçmişten bugüne süregelen tartışmalar nedeniyle bir taraftan yerel yönetimlerin verimli/etkin hizmet sunmasının imkânları daraltılmakta diğer taraftan da Avrupa’nın normları ayrılıkçılığa zemin teşkil edecek şekilde, halka hizmet eksenine yerine siyasi/ayrılıkçı ekseninde yorumlanmaktadır.

Türkiye tecrübesinde, yerel özerklik, tek bir hukuk sistemi içinde toplumun ihtiyaçlarının daha nitelikli şekilde karşılanması aracı olarak tanımlanmaktadır. Yerel yönetimlerin özerk olması, halka en yakın idari birimlerin nitelikli kamu hizmeti sunumunu sağlamakla ilişkilidir.

Mahalli idareler reformunun geneli ve gelişimine bakıldığında mahalli idareler üzerinden federal yönetim sistemine doğru gidildiği görülmektedir. Başkent Ankara’dan en uzak ücra yerleşim yerlerinde yaşayan vatandaşların ihtiyaçlarının tespiti ve sorunlarının çözümü için mahalli idare birimlerinin güçlendirilmesi şarttır. Mahalli idarelerin güçlendirilmesinin en önemli unsuru da bu idarelerin yönetsel ve mali özerkliğe sahip olmasıdır. Siyasi özerkliği olmadan idari ve mali özerklik mahalli idareleri güçlendirici bir sonuç doğuracaktır. Ancak en son yapılan yasal düzenlemeler, mahalli idarelerin idari ve mali özerklikleri yanında siyasi nitelikte sayılabilecek bir takım hususiyetler getirmektedir. Belediye teşkilatlarının sorumluluk sahasının 29 vilayette vilayetin mülki idare sınırları olarak belirlenmesi, kent yönetimi anlayışından alan yönetimi anlayışına geçildiğini göstermektedir. Yapısı itibarıyla belde veya kent hizmetleriyle alakalı bir kurum olan belediyeçilik, kent sınırları dışına

da taşınılarak kırsal alanda da sorumlu hale getirilmiştir. Belediye meclislerinin il meclisi konumuna getirilmesi bu meclisleri ilde minik bir yasama organı haline sokmaktadır. Belediyelerin ilde kamu hizmetleri sunmada genel yetkili kurumlar olması il meclislerini yasama organı olma iddiasını desteklemektedir. Kentsel alanların dışında da kamusal hizmetlerin yürütülmesinde genel yetkili ve görevli olması belediyeleri ve onun organlarını federatif bir yapıya sokmaktadır.

Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu deneyimleri federal devlet uygulamalarının bu topraklarda geçmişte yaşadığını göstermektedir. Kendi içinde özerk, sadece devlete bağlılık ilanı ve belli miktarda vergi ödemek karşılığında tüm yönetsel sistemlerini kendisi yürüten ve yöneten, federe sayılabilecek tarzda Osmanlı'ya bağlı birçok devletçik olmuştur. Selçuklu ve Osmanlı'daki uygulamalardan hareketle Türkiye Cumhuriyeti yönetiminde iktidar olanların zaman zaman Türkiye Cumhuriyetinin üniter devlet değil federal devlet olmasının daha uygun olacağını dile getirdikleri vaki olmuştur. "Osmanlı federal sistemle 600 küsur sene dağılmadan yaşadı ise biz de yaşayabiliriz" şeklinde düşünceler serdetmektedirler. Etnik ayrılıkçığı federal sistemle engelleyebileceklerini zannetmektedirler. Ancak Osmanlı devletinin dağılma süreci dikkatle incelendiğinde devlete gevşek bağlarla bağlı eyaletlerin ve devletlerin kolayca devletten koptukları görülecektir. Resmî anlamda Osmanlı sayılan ama fiilen zaten Osmanlı ile pek ilgisi olmayan Sırbistan, Romanya, Yunanistan gibi ülkeler kolayca Osmanlı'dan ayrılmışlardır. Ayrılma taleplerini bazen silahlı bazen silahsız dile getirdiklerinde Osmanlı yönetimi anadilde eğitim, kendi dini örgütlenmelerini yapmaları vb konularında sürekli tavizler vererek bölünmekte kurtulacaklarını düşünmüşlerdir. Tanzimat fermanı, Islahat fermanı, Osmanlı Anayasaları hep bu mantıkla yapılan idari ve yasal düzenlemelerdir. Verilen tüm tavizler, haklar ve yetkiler sonuçta sadece Osmanlının dağılmasını hızlandırmıştır.

Osmanlının dağılması sürecinden yeterli dersleri çıkararak Türkiye Cumhuriyetinin kurucu kadroları, bu yeni devleti üniter devlet şeklinde tasarlamışlar ve devleti de millet üzerine kurgulamışlardır. "Millet, eğer kendi yöneticilerini kendisi seçerse devleti sahiplenir" düşüncesiyle demokratik bir devlet idaresi öngörmüşlerdir. Türkiye coğrafyasında yaşayan ve ezici çoğunluk olan Türkmen kökenli ve diğer Müslüman unsurlar Türk siyasi kimliği altında birleştirilerek milli bir devlet yaratılmak istenmiştir. Kendisini bu yeni kimliğin onurlu bir sahibi hisseden herkes Türk kabul edilerek devlet onlara emanet edilmiştir. Yapılan tüm temel düzenlemelerde de milli birlik ve beraberlik, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlük özenle ve dikkatle vurgulanmıştır. Türkiye cumhuriyetinde yaşayan herkes hak ve yükümlülüklerde eşit ve onurlu vatandaşlar kabul edilmiştir. Hiç kimsenin kendisini başka bir milletin parçası hissetmesi istenmemiştir. Başka bir milletin parçası hissetmesine yol açacak tüm gelişmelerden özenle kaçınılmış ve izin verilmemiştir.

Gelinen noktada, yaklaşık 30 senedir süren ve bir türlü önlenemeyen terör olayları sebebiyle ülke yöneticileri, Türkiye cumhuriyetinin en temel kurucu iradesini değiştirmek cihetine gittikleri görülmektedir. Terörün sebebinin Türk kimliği olduğunu düşünerek üniter ve milli yapının değiştirilmesi durumunda terörün biteceğini zannetmektedirler. Türk kimliğinin siyasi bir kimlik olduğunu düşünmeden, Türk kimliğini etnik bir kimliğe indirgeyerek Türk-kürt kardeşliğine vurgu yapmaktadırlar. Türkiye'de Türklere başka Kürtlerin, Lazların, Çerkezlerin de

yaşadığı sık sık dile getirilerek her bir etnik gruba bir takım siyasi, idari, mali, kültürel haklar ve statüler verilmesi halinde terörün biteceği umulmaktadır. Hâlbuki Türkiye'nin kuruluş aşamasında Türkler ve diğer etnik gruplar diye bir şey yoktur. Türkiye coğrafyasında yaşayan, Türkmenler, Arnavutlar, Kürtler, Araplar, Çerkezler, Lazlar, Gürcüler vb unsurların tümüne birden Türk denerek yeni bir siyasi kimlik inşa edilmiştir. Bu siyasi kimlik Türkiye coğrafyasında yaşayan insanların ezici çoğunluğu tarafından kabul edilmiştir. Gürcü asıllı olan Türklerin, Laz asıllı Türklerin, Arnavut asıllı Türklerin, Arap asıllı Türklerin, kürt asıllı Türklerin bu yeni kimliğe itirazları olmamıştır. 1980'lerden sonra bir grup insanın Türk siyasi kimliğine itiraz ederek sürdürdükleri silahlı terör eylemleri devletin yetkili ve görevli organları tarafından sonlandırılmayınca ülke içinde yeni bir siyasal kimlik, çeşitli uygulamalar ile fiilen kabul edilmiştir. Türk kimliği dışında başka bir kimlik kısmi olarak resmen tanındığı halde terör yine de sonlandırılmayınca bu kez ülkenin bazı coğrafi bölümlerinde Türk kimliği dışındaki kimliklere de egemenlik hakkı tanınması yolu politika olarak tercih edilmiştir. Mahalli idareler kanunlarında yapılan düzenlemeler de bu mantıkla yapılmaktadır. Bu sürecin devamı, ülkenin birliği ve bütünlüğüne katkı sağlamayacaktır. Çünkü, ayırıştırarak birliktelik sağlanamaz.

F-SONUÇ

Mahalli İdarelerin güçlendirilmesi vatandaşların ihtiyaçlarının en hızlı ve etkili şekilde karşılanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu idarelerin güçlendirilmesi demokrasinin gelişmesi ve insanların kendi beldelerini şehirlerini daha güçlü sahiplenmeleri sonucunu doğuracaktır. Belde ve kent sakinlerinin kendi ihtiyaçlarını kendilerinin belirlemeleri ve ona göre bu ihtiyaçlarını karşılama cihetine gitmeleri, üniter devlet yapısını zayıflatmak bir yana daha güçlenmesine zemin hazırlayacaktır.

Mahalli İdarelerin güçlendirilmesi bakımından yapılması önerilen çözümler özetle aşağıdaki şekildedir:

-Hâlihazırda mevcut olan ancak işlevsellik kazanamamış olan Kent Meclisi modeli daha da geliştirilmeli ve kent meclisine her kurum ve katmandan insanların gelmesine imkân sağlanmalı,

-Halkın mahalli idareye katılmasını için kent, mahalle ve sokak bazında örgütlenerek belediye ile ilişkilerini sağlayacak komiteler oluşturulmalı,

-Ankara her yerdeki ve yöredeki sorunları tespit eden, çözümlerini bulan, kaynaklarını aktaran bir konumdan çıkartılmalı,

-Valilerin, seçimle gelmesi sağlanmalı,

-İlçe merkezleri, bütün sakinlerinin devletle, adaletle, yerel güvenlikle, eğitim ve sağlık gibi hizmetleriyle bütün işlerini halledebilecekleri bir yapıya kavuşturulmalı,

-Büyükşehir Belediyeleri başta olmak üzere belediyelere güvenlik, adalet, dış politika hariç her türlü yerel hizmetin üretilmesi ve dağıtılması yetkisini ve sorumluluğu verilmeli,

- Belediyeler kurumsal açıdan irdelenerek örgütsel ve yönetsel olarak yeniden organize edilmeli,

-Hizmetlerin üretilmesi ve sağlanmasında etkinlik, verimlilik ve halka dönüklük ilkelerine işlerlik kazandırılmalı,

-Mahalli idarelerin insan gücünü ve kadrosu geliştirilmeli; bunun için personelle ilgili hizmet öncesi ve hizmet-içi eğitim sistemi geliştirilmeli, motivasyon sistemi kurulmalı,

-Mahalli idareler kendi öz kaynaklarını kendisi yaratan özerk bir yapıyı kavuşturulmalı,

-Hemşerilik bilinciyle birlikte “kenttaş olma” ve “vatandaş olma” bilincinin geliştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalı,

-Kentte karşı işlenen suçları “ kent suçu” kavramı ile tanımlamak bu suçlara bakacak “özel kent ihtisas mahkemeleri” oluşturulmalı,

-Belediyelerin ortaklığıyla bir “Belediye Yatırım Bankası” kurulmalıdır.

Mahalli idarelerin güçlendirilmesi şarttır. Vali, il düzeyinde en yetkili kişi olmalı ve seçimle gelmelidir. Vali belediye teşkilatları da dâhil tüm idari ünitelerin amiri olmalıdır. İlde milli bütünlükten kopma eğilimlerini öngörmek ve engellemek amacıyla tüm tedbirler alınmalıdır. Valilerin emri altında çalışacak kamu personeli merkezden seçilmelidir. Merkezden gönderilen personelin de bölücü ve ayrılıkçı olmaması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Apan, Ahmet, “Avrupa Yerel Ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Ve Yerel Yönetimlerimiz”, Hukuk Ve Adalet (Eleştirel Hukuk Dergisi), Yıl 1, Sayı 2, Nisan-Haziran 2004, S. 212-222.

Arslan, Nagehan Talat, “Yerelleşme, Özerklik ve Demokratikleşme Açısından Mahalli İdareler Hakkında Bir Değerlendirme”, C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2008 Cilt: 32 No: 2, s. 263-282.

Güler, Birgül Ayman, Yerel Yönetimlerde Reform Sorunu, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 3, Temmuz 2001.

KAYA Genel Rapor, TODAİE, 1991.

Mahalli İdareler ve Büyükşehir Yönetimi: Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, 1994.

Mahalli İdareler Reformu Kanun Taslakları, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 1997.

Nacar, Birsen, “Yerel Yönetimlerin Mali Krizi Üzerine Kuramsal Açıklamalar: Nedenler, Öneriler ve Bir Değerlendirme”, Akdeniz Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 9, 2005, s. 202-247.

Sezen, Seriyeye, “Kamu Yönetimi Reformları: Küresel Bir Düzenleme mi?”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 42, Sayı 1, Mart 2009, s. 23-41.

Yerel Yönetimler: Sorunlar ve Çözümler, TÜSİAD, 1995.

Yeter, Enis, “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Karsısında Türkiye: Anayasa ve İlgili Yasalarda Durum”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, Ocak1996, s. 3-13.

(5)

MODERN İPEK YOLUNDA BAKÜ-TİFLİS-KARS KESİNTİSİZ DEMİRYOLU HATTI PROJESİ Cihan KÜÇÜKYILDIZ

ÖZET

İpek yolu coğrafi keşiflerin başlamasına kadar altın çağını yaşamıştır. Coğrafi keşiflerle yeni ticaret yollarının bulunması ile de önemini kaybetmiştir. Dolayısıyla bu bölge ve bölgede olan ticarete önemini yitirmiştir.

1991 yılında dağılan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılması ile kapalı olan Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde enerji kaynaklarının bulunması bölgenin önemini artırmıştır. Dünyanın enerjiye ihtiyaç duyması dünya ve bölge ülkelerinin gözlerinin buraya çevirmesine neden olmuştur. Ve bölgedeki enerjinin taşınması için bölgenin güvenli ve stratejik ülkesi olan Türkiye'nin de içinde olduğu çeşitli projeler (NABUCCO, TRACECA, Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı) planlanıp uygulanmaya başlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İpek Yolu, Enerji, NABUCCO, TRACECA, Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı

ABSTRACT

Geographical discoveries had its golden age until the start of the Silk Road. A geographical discovery has lost its importance with the discovery of new trade routes. So it has lost its importance in trade with the region and the region.

Crumbling of the Soviet Union in 1991 (USSR), which closed with the disintegration of energy resources in Central Asia and the Caucasus region have increased the importance of the region. The world's energy needs them to translate here has caused the eyes of the world and the countries of the region. And for the transport of energy in the area of the region in which Turkey is a safe country, a variety of strategic projects (NABUCCO, TRACECA, the Baku-Tbilisi-Kars railway line UPS, The Baku-Tbilisi-Ceyhan Oil Pipeline) planned and is being implemented.

Keywords: The Silk Road, Energy, NABUCCO, TRACECA, the Baku-Tbilisi-Kars railway line UPS, The Baku-Tbilisi-Ceyhan Oil Pipeline

A) Giriş

Kafkasya ve Orta Asya Bölgeleri Türk İslam ve Dünya medeniyetleri açısından zengin bir kültürel, dini, ticari bir mirasa sahiptir. Dünya ticareti açısından önemli olan, yüzyıllar boyu hem bölgedeki ve bölge üzerinde bulunan milletlerin hem de Çin ve Türk devletlerinin egemen olmak istediği İpek Yolu coğrafi keşiflerin başlamasına kadar yani ortaçağa kadar altın dönemi yaşamıştır. Bu yol Çin'den başlayıp Orta Asya ve Kafkaslar üzerinden Avrupa'ya ulaşan ticari bir yol olup geçtiği bölgedeki dönemin devletlerine veya milletlerine ticari ve kültürel bir zenginlik, çeşitlilik kazandırmıştır.

Ancak bu ticari ve kültürel yol Coğrafi Keşiflerin başlaması ile önemini yitirmiş dolayısıyla bölgede önemini yitirmiştir. Özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılması ile önemini kaybeden Orta Asya'da ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarının bulunması ve jeopolitiğinin artması bölge ve dünya ülkelerinin gözlerini buraya çevirdi. Bu enerji kaynaklarının Avrupa ve Dünya piyasalarına dağıtımı için çeşitli projeler üretilmiştir. Bu projelerin bir kısmı ise jeopolitik açıdan önemli olan ve ulaşım yollarının kavşağı olan Anadolu'dan yani Türkiye üzerinden geçmektedir.

Bu projelerin hayata geçmesi ile kavşak noktasında olan Türkiye'nin jeopolitik önemi artmış ve artacaktır. Enerjini taşınması için hazırlanan ve diğer adı enerji koridoru olan bu projelerden bazıları şunlardır: Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu hattı (İpek Demiryolu), NABUCCO v.b gibi projeler ilerleme sağlarken Türkiye'yi de olumlu yönde etkilemektedir. Özellikle Türkiye bu gibi projelere önem vermesindeki neden ise bu bölge ile tarihten gelen miras ile enerji ve diğer sektörlerde yapacağı yatırımlarda bu bölgeye önem vermekte ve açılmaktadır.

Türkiye Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu hattı projesini uygulamaya koymasındaki neden ise Türkiye Orta Asya ve Kafkasya'ya ulaşmak için üç yolu kullanmaktadır. Bunlardan ilk olarak İran üzerinden, ikincisi kuzeyden Gürcistan ve Rusya üzerinden, üçüncüsü ise Süveyş Kanalı vasıtası ile Hindistan gibi bölgeye yakın ülkeler üzerinden ulaşmaktadır. Türkiye bu yolu kısaltmak ve tarihten aldığı miras ile Orta Türk Cumhuriyetleri ve Kafkasya ile ilişkilerini artırmak için bu projeyi uygulamaya sokarak önem vermektedir. Bu çalışmanın hazırlanmasındaki nedenlere gelindiğinde ise Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu hattı ve çalışması ile ilgili bilgi vermektir. Eğer bu proje tamamlanır ise Türkiye'nin bölgeye ulaşmasındaki sıkıntılar azalacak, bölge ülkeler ile ilişkileri artacak zaten Türkiye'de var olan jeopolitik önemi artacaktır. Bu çalışmanın yapılmasındaki nedenlerden biri de budur.

B) İpek Yolu Tarihine Genel Bir Bakış

1) İpek Yolu Tarihi

Doğudan batıya doğru gelişen bu ticari harekette daha önceki çağlardan beri kullanılmakta olan bir yol şebekesinden yararlanılmıştır. Yoğun bir şekilde ipek, porselen, kâğıt, baharat ve değerli taşlardan taşınmasının yanında kıtalara arasındaki kültürel alışverişini de imkân sağlayan bu binlerce kilometre uzunluğundaki kervan yolları zaman içinde İpek Yolu olarak adlandırılmıştır. İpek Yolu Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir ticaret yolu olmasının ötesinde, 2000 yıldan beri bölgede yaşayan kültürlerin, dinlerin, ırkların da izlerini taşımakta ve olağanüstü bir tarihsel ve kültürel zenginlik sunmaktadır.

İpek Yolu sadece tüccarların değil, aynı zamanda doğudan batıya ve batıdan doğuya bilgilerin, orduların, dinlerin ve kültürlerin de yolu olmuştur. Milattan yüzyıllar önce Mısırlılar, daha sonra da Romalılar, Çinlilerden ipek satın alırlardı. Ulaşım ise daha sonra İpek Yolu adı verilen güzergâhı izleyen kervanlarla sağlanırdı. İpek endüstrisi, eski çağlardan beri birçok milletin hayatında çok önemli bir yer tutmuştur. Uzak Doğudan gelen ipek ve baharat, Batı dünyası için, uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynamıştır.⁹²

⁹² <http://tr.wikipedia.org> (Erişim Tarihi: 09 Şubat 2012)

Ancak coğrafi keşiflerin başlaması ve yeni ticaret yollarının bulunması ile İpek Yolu eski canlılığını yitirmiş ve önemini kaybetmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) ile Orta Asya'da ve Kafkasya'da bulunan enerji kaynaklarının bulunması ile bölgenin önemi artmıştır.

Sovyetler Birliğini bıraktığı ekonomik miras ve Moskova merkezli ekonomik sistemin gerekli kıldığı Rusya'ya bağımlılık, Orta Asya Cumhuriyetlerinin dünyaya yeniden açılma konusunda elini kolunu bağlamıştır. Bu dönemde en çok tartışılan konuların başında İpek Yolunun yeniden canlandırılması olmuştur. Doğu-Batı güzergâhında ve kuzeyden güneye olmak üzere pek çok yeni İpek Yolu projeleri orta çıkmıştır.⁹³

2) Tarihi İpek Yolu Güzergâhı ve Haritası

İpek Yolunun Tarım Havzası'nın kuzeyinden geçen kuzey rotasını ünlü tarihçi Herodot M.Ö 450 yılında ayrıntılı bir şekilde tarif etmiştir, güzergâh merkezlerine de oradaki yerli halkların isimlerini vermiştir. Herodot'un tarifine göre kuzey rotası Don Nehri ağzından başlayarak ilk olarak kuzeye ve hemen sonra Partların bölgesine doğru doğuya ilerlemekte, oradan da Çin'in batısında bulunan Kansu şehrinde son bulan Tanrı Dağları'nın kuzeyindeki kervan yolu üzerinden geçmektedir. Güney rotasına ilişkin buna benzer bir tarif bulunmamaktadır. Ancak güney rotası yeniden kurgulandığında, rota Mezopotamya'dan başlamaktadır; fakat bu veri kesin değildir.

İpek Yolu Anadolu'da Antakya'da başlayıp, Gaziantep'ten geçerek İran ve Afganistan'ın kuzeyinde Pamir Ovası'na kadar uzanmaktadır. Ayrıca Güneydoğu Bölgesi'nde bulunan Gaziantep ve Malatya'yı geçip, Trakya üzerinden ve Ege kıyılarında İzmir, Karadeniz'de Trabzon ve Sinop, Akdeniz'de ise Alanya ve Antalya gibi önemli limanlar üzerinden Avrupa'ya ulaşmaktadır. Üçüncü bir yol da Mısır ve Mezopotamya rotalarının birleşmesi ile meydana gelen Narmada Nehrinin Hint Okyanusu'na döküldüğü Hindistan'ın liman kenti Bargyzağa şehrine ulaşan deniz ve kara yollarının birleşimi ile oluşmaktadır. Her üç rota da İpek Yolu'nun yüzyıllar süren gelişmesi sonucu ortaya çıkmıştır.⁹⁴

C) SSCB Sonrası Orta Asya ve Kafkasya'nın Kısaca Genel Durumu

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması, Orta Asya cumhuriyetleri için yeni bir altın çağın başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ın sahip oldukları zengin doğal kaynaklar, bağımsızlığını ve kalkınmanın anahtarı olarak görülmüştür. Ancak çok geçmeden fark edilen altyapı eksiklikleri, ulus devlet ve millî kimlik oluşturma sürecinin beklenildiği kadar kolay olmadığını ortaya çıkarmıştır. Sovyetler Birliği'nin bıraktığı ekonomik miras ve Moskova merkezli ekonomik sistemin gerekli kıldığı Rusya'ya bağımlılık, Orta Asya cumhuriyetlerinin dünyaya yeniden açılma konusunda elini kolunu bağlamıştır.⁹⁵

⁹³ Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi: Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri / Fırat Purtaş; editör: Murat Yılmaz - Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011 64 s: 19x27 cm. (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi. İnceleme-Araştırma dizisi; yayın no: 06) Giriş Bölümü, syf: 11

⁹⁴ <http://tr.wikipedia.org> (Erişim Tarihi: 09 Şubat 2012)

⁹⁵ Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi: Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri / Fırat Purtaş; editör: Murat Yılmaz - Ankara: Hoca Ahmet

Sovyetler Birliğinin dağılması ile önem kazanan bir diğer bölge ise Kafkasya ve Hazar Denizi çevresidir. Sovyetlerin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Kafkaslar ve Hazar Deniz çevre ülkeleri çeşitli uluslararası devletlerin rekabetlerini ve kendi içlerinde sorunlar yaşamış ve yaşamaktadır.

20.yüzyılın başında bağımsızlıklarını kazanan Hazar çevresindeki Türk Cumhuriyetleri, Sovyet döneminin politikaları ürünü olan ekonomik sıkıntılar, toprakları içerisinde bulunan azınlıkların durumu, Rusya'ya bağımlı olmadan dünyaya açılabilme gibi sorunların çözüm yollarını ararken, bölge dışındaki devletler artan ihtiyaçlarını karşılamak için Hazar Denizi enerji kaynaklarından en çok payı nasıl alabiliriz telaşına düştüler. ABD'nin başını çektiği dünyanın enerji ihtiyacı gittikçe artan devletleri bölgenin petrol ve doğalgaz kaynaklarını Basra Körfezi'ne alternatif olarak gördüler.

Özellikle ABD, Basra Körfezi civarındaki istikrarsızlıklar ve OPEC ülkelerinin tekel oluşturma yolundaki uygulamaları nedeniyle Hazar petrollerini fırsat olarak görüyordu. 1991 sonrasında başta Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Çin, Avrupa Birliği ülkeleri, Türkiye ve İran gibi bölgede stratejik amaçları olan ülkeler arasında Hazar petrollerinden yararlanmak için bir yarış başladı. Böyle bir durumda doğal olarak ittifaklar ve ortak projeler de meydana geldi.⁹⁶

Orta Asya batıya projelerinde Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı, Erzurum-Tiflis-Bakü doğalgaz boru hattı, Kars-Tiflis-Bakü demiryolu hattı gibi projelerle Türkiye büyük ilerleme sağlarken, AB'nin NABUCCO, TRACECA ve TACİS projeleri de gündemde olmuştur.⁹⁷

D) Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı (İpek Demiryolu) Projesi

Orta Asya ve Kafkasya da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) dağılması ile bağımsızlıklarının kazanan devletlerle ortak yapılan projelerle İpek Yolunun ticaret ve hem kültürel hem de tarihsel olarak yeniden canlandırılması için gündeme gelmiş ve şuan birçok devam eden proje bulunmaktadır. İşte bunlardan biri olan Bakü-Tiflis-Kars kesintisiz demiryolu projesidir.

Bakü-Tiflis-Kars kesintisiz demiryolu hattı planı yapılmış ve uzun yıllardan bu yana gündemde bulunan demiryolu projesi. Demir İpek Yolu olarak adlandırılmaktadır. Demiryolu hattı Azerbaycan'ın başkenti Bakü şehriden Gürcistan'ın Tiflis ve Ahılkelek şehirlerinden geçerek Türkiye'nin Kars şehrine gidecektir. Bu demiryolu hattı Azerbaycan'la Türkiye'yi birleştirmeyi

Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011 64 s: 19x27 cm. (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.

İnceleme-Araştırma dizisi; yayın no: 06) Giriş Bölümü, syf: 11

⁹⁶ Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresinde Yaşanan Rekabet / Dr. Mustafa GÖKÇE/ Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / Cilt 1/3 Bahar 2008

⁹⁷ Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi: Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri / Fırat Purtaş; editör: Murat Yılmaz - Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011 64 s: 19x27 cm. (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi. İnceleme-Araştırma dizisi; yayın no: 06) Giriş Bölümü, syf: 11

amaçlamaktadır.⁹⁸ Türkiye'nin Azerbaycan ve Türk Cumhuriyetleri ile doğrudan bağlantısını sağlayacak olan Bakü-Tiflis-Kars (BTK) Demiryolu projesi ile ilgili 7 Şubat 2007 tarihinden Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında bir çerçeve anlaşma imzalanmıştır.⁹⁹

Projenin son durumuna gelindiğinde ise:

Projenin 20.09.2007 tarihinde ihalesi yapılmış olup, söz konusu iş 289.838.988 TL'lik bedel ile Özgün Yapı Sanayi ve Ticaret A.Ş + Çelikler Taahhüt İnşaat ve Sanayi A.Ş Ortak Girişimine ihale edilmiştir. Söz konusu işe ait sözleşme 02.05.2008 tarihinde imzalanmış olup, 04.05.2008 tarihinde yer teslimi yapılarak şantiye faaliyetlerine başlanılmıştır. İnşaat çalışmaları devam etmektedir. Söz konusu işe Ekim 2011 ayı itibarı 329 milyon TL harcama yapılarak %92 oranında gerçekleşme sağlanmıştır. Kars-Tiflis Demiryolu projesinin Gürcistan'daki 28 km.lik kesiminde ise inşaat faaliyetleri devam etmektedir.¹⁰⁰

1) Projenin Önemi

İstanbul Boğazında sürdürülen Marmaray Projesi'nin de tamamlanmasına paralel olarak, Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu Projesi hayata geçirildiğinde Avrupa'dan Çin'e demiryoluyla kesintisiz yük taşınması mümkün hale gelecek. Böylece Avrupa ile orta Asya arasındaki yük taşımalarının tamamının demiryoluna kaydırılması planlanmaktadır.¹⁰¹ Ayrıca proje Türkiye'nin tarihten aldığı kültürel ve tarihi mirası ile Kafkasya ve Orta Asya'daki bölge ülkelerle yakınlaşmasına, ekonomik olarak bakıldığında ise bölgede bulunan doğalgaz ve petrol yataklarına kolay ulaşımına bölgenin dünya'ya Türkiye üzerinden açılması açısından önemli bir proje niteliğindedir.

Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı Projesi, Türkiye ile Gürcistan arasında doğrudan demiryolu bağlantısı kurmak ve mevcut demiryolu hattıyla Gürcistan üzerinden Türkiye ile Azerbaycan, Orta Asya, Çin ve Moğolistan arasında demiryolu bağlantısı oluşturmak amacını taşımaktadır. Gürcistan'da, Tiflis'ten Ahılkelek'e kadar Sovyetler Birliği döneminden kalma halen kullanımda olan bir demiryolu bulunmaktadır. Kars ile Ahılkelek arasında demiryolu inşası ile Türkiye, Tiflis'e oradan da Bakü'ye ve Güney Kafkasya'ya bağlanma olanağına kavuşacaktır.

Böylece Türkiye'nin Sovyetler Birliği döneminden kalma, Ermenistan'dan geçen Kars-Gümrü-Ayrum-Tiflis demiryolu güzergâhına olan ihtiyacı ortadan kalkacaktır. Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu ile İran üzerinden geçen mevcut doğu-batı koridoruna alternatif bir güzergâhın oluşturulması; Orta Asya'nın Hazar üzerinden Türkiye'ye bağlanması; Türkiye üzerinden Marmaray Projesi ile de Avrupa-Orta Asya arasında daha kısa ve daha güvenli bir yol üzerinden ulaşımın sağlanması; Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan-Türkmenistan üzerinden geçen "Demiryolu-Denizyolu Kombine Taşımacılığı" ile Orta Asya'nın Akdeniz'e

⁹⁸ <http://tr.wikipedia.org> (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2012)

⁹⁹ <http://www.ulasim2023.org> (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2012), 18 Ekim 2008 Ali Osman Akalan, Hacettepe Üniversitesi doktora öğrencisi; KÖKSAV Kurucular Kurulu Üyesidir.

¹⁰⁰ <http://www.kugm.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2012)

¹⁰¹ <http://tr.wikipedia.org> (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2012)

bağlanması ve Orta Asya ile yapılan transit taşımacılıkta Türkiye'nin önemli bir konuma getirilmesi planlanmıştır.¹⁰²

E) Değerlendirme

Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu hattının tamamlanması ile Türkiye bölgeden tarihten aldığı kültürel ve tarihi mirası ile bağları güçlenecek, ekonomik olarak ise bölgeye üç farklı güzergâh ile ulaşan Türkiye son zamanlarda bölgede artan, inşaat sektöründeki yeri artacaktır. Enerji açısından ulaşımı ve alımı daha da ucuzlayacaktır. Bölgenin ise Sovyetler Birliği sonrası dünyaya piyasasına zaten açılmıştı ancak hattın tamamlanması ile bölge bir koridor görevi üstlenen Türkiye üzerinden ulaşacaktır. Böyle bir yolu kullanması ile bölge ülkeleri kolay bir şekilde kendisine iktisadi bir kalkınma sağlayacaktır. Türkiye ise ulaşımdan ve enerji kaynağına kolay bir şekilde ulaşması ile iktisadi olarak kalkınacaktır. Bunların yanında yüzyıllar boyu bir birine uzak kalan ve aynı milletten olan diğer devletlerle ilişkileri artarak güçleneceğine inanmaktayız.

F) Kaynakça

- Orta Asya ile Güney Asya Arasında Modern İpek Yolu Projesi: Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile İlişkileri / Fırat Purtaş; editör: Murat Yılmaz - Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2011 64 s: 19x27 cm. (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi. İnceleme-Araştırma dizisi; yayın no: 06) PURTAŞ, Fırat
- Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresinde Yaşanan Rekabet / Dr. GÖKÇE Mustafa/ Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / Cilt 1/3 Bahar 2008
- <http://www.ulasim2023.org> (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2012), 18 Ekim 2008 Hacettepe Üniversitesi doktora öğrencisi; KÖKSAV Kurucular Kurulu Üyesi, AKALAN Osman Ali
- <http://www.kugm.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2012)
- <http://tr.wikipedia.org> (Erişim Tarihi: 09-10-11 Şubat 2012)

¹⁰² <http://www.ulasim2023.org> (Erişim Tarihi: 11 Şubat 2012), 18 Ekim 2008 Ali Osman Akalan, Hacettepe Üniversitesi doktora öğrencisi; KÖKSAV Kurucular Kurulu Üyesidir.

(6)

**МОРФОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЖЕЛУДКА И
ДВЕНАДЦАТИПЕРСТНОЙ КИШКИ, ПОСЛЕ УШИВАНИЯ МЕТОДОМ
"АУТОБИОЛОГИЧЕСКОЙ ПЛОМБИРОВКИ" ПОВРЕЖДЕНИЙ ИХ
СЛИЗИСТОЙ И МЫШЕЧНОЙ ОБОЛОЧКИ.**

**ДОК. МЕД. НАУК Д. Х. АЛИЕВ,
ДОК. МЕД. НАУК Ф. Д. ДЖЕЙРАНЛЫ,
ДОК. МЕД. НАУК Н. М. МАМПОРИЯ,
ДОК. МЕД. НАУК АКАДЕМИК О.С. ЧАХУНАШВИЛИ.**

Кафедра №1 Тбилисский медицинский университет, зав. кафедры док. мед. наук академик О.С. Чахунашвили. Институт экспериментальной морфологии им. Натишвили АН Грузии, Тбилиси.

Лечение острых язвенных гастродуоденальных кровотечений остаются очень сложной, нерешённой и актуальной проблемой неотложной хирургии [1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12]. Ими страдает 13-15% больных, госпитализированных по поводу язвенной болезни желудка и двенадцатиперстной кишки.

Несмотря на применение многочисленных методов, как оперативного так и консервативного лечения, летальность при профузном гастродуоденальном кровотечении, по данным разных авторов, составляет от 7 до 15% и может достичь даже 27% /9,10,11,12,13,14/. У больных пожилого и старческого возраста достигает 50% /1,2,3,4,9,10,15,16/.

По данным В.Д. Братуса (1991), после операций выполненных по поводу острой кровоточащей гастродуоденальной язвы, если было предпринято органосохраняющее вмешательство, летальность оказалась в 2- раза ниже, чем после резекции желудка.

Нами проведено экспериментальное исследование с целью выявления эффективности предложенного нами метода "аутопластической пломбировки" при профузных гастродуоденальных геморрагиях.

Под эфирным наркозом, на 30 беспородных собаках, производили лапаротомию, гастротомию или дуоденотомию или пилоро-дуоденотомию, передней стенки желудка или двенадцатиперстной кишки. На задней стенке желудка или двенадцатиперстной кишки наносили скальпелем рану длиной 1-2см. На таблице изображена локализация ран (табл.1). Накладывали узловые швы (шелк) на кровоточащую рану. Затем производили ослоение слизистой оболочки вокруг раны. Слизистая оболочка желудка и двенадцатиперстной кишки довольно податлива, поэтому прошивая края отслоенной части и стягивая их легко накладывали первый ряд швов. Затем накладывали второй ряд швов, инвагинируя поражённый участок, захватывая более обширную зону слизистой оболочки, как бы тампанируя дно раны. Таким образом, рана оказывается изолированной от воздействия активного химуса. Затем выполняем третий этаж швов с захватом и мышечной оболочки. Таким образом осуществляется инвагинация раны, надёжная её изоляция, что в последующем исключает возможность рецидива кровотечения. На чертеже изображена техника ушивания (рис.1).

После оканчания ушивания – "аутобиологической пломбировкой", наблюдали в течении 20 минут, и убедившись в наличии полного гемостаза гастротомическую (или дуоденотомическую) рану зашивали двухрядным швом, в поперечном направлении к оси желудка или двенадцатиперстной кишки. Послойно ушивали брюшную полость. В послеоперационном периоде состояние животных было удовлетворительное и находились под нашим наблюдением от одного до 10 дней. Послоперационный период во всех наблюдениях прошёл без осложнений. На таблице изображены сроки наблюдения (табл.1).

Животных забивали электротоком через 3-6-10 суток после операции.

После макроскопического осмотра области операции брали кусочки на области раны и также из различных участков стенки желудка и двенадцатиперстной кишки, погружали в нейтральную фиксирующую смесь А. Шабадаша. После соответствующей обработки срезы окрашивали гемотоксилинозином и пикрофуксином по методу Ван Гизона.

При макроскопическом осмотре через 3 дня после операции отмечены следующие незначительные следы в области нанесённой нами раны: незначительная гиперемия, набухание и утолщение слизистой оболочки в желудке или двенадцатиперстной кишке. Области лимфоидных фолликулов слегка набухшие. Складки слизистой оболочки неравномерно утолщены, а местами слегка сглажены.

В отдалённых от раны местах нормальная макроскопическая структура слизистой оболочки желудка или двенадцатиперстной кишки сохраняется.

Эти обнаруженные нами изменения не носят прогрессирующего характера и спустя 6 дней после операции наблюдается тенденция к нормализации структуры слизистой оболочки: гиперемия сохраняется лишь местами, утолщение складок идёт на спад, складчатость слизистой оболочки принимает характерную для слизистой оболочки картину. При этом не наблюдается органический стеноз просвета двенадцатиперстной кишки, что указывает на сохранение эвакуаторной функции желудка и двенадцатиперстной кишки, так как размер желудка не отклоняется от нормы. Лимфоидно-фолликулярным аппаратом не обнаруживается реакция.

Через 10 дней после операции обнаруживаются лишь следы нанесённой нами раны. Отмечается полное восстановление рельефа слизистой оболочки желудка или двенадцатиперстной кишки. Изменения воспалительного характера слизистой оболочки, вызванные нанесением раны, можно сказать исчезают полностью.

Микроскопическим исследованием стенки желудка и двенадцатиперстной кишки через трое суток после операции в области раны наблюдается пестрота морфологических изменений. В стенке двенадцатиперстной кишки кровеносные сосуды как артериальные, так и венозные резко расширены, гиперемированы, находятся в состоянии стаза. Между мышечными волокнами и под слизистой оболочкой имеется распространённое кровоизлияние. Мышечные волокна в состоянии паренхиматозной дистрофии и некробиоза, хорошо выражена фуксинофильная дистрофия группы мышечных волокон. Пейеровы бляшки резко набухшие.

Эпителиальные клетки слизистой оболочки местами десквамированы. Отёк, воспалительная инфильтрация подслизистого отдела.

В области нанесённой нами раны в стенке желудка кровеносные сосуды расширены с явлениями гиперемии и стаза, переполнены кровью, отмечается стаз эритроцитов в капиллярах. Между мышечными волокнами, так и под слизистой оболочкой отмечаются отдельные эритроциты и мелкоочаговые кровоизлияния.

Через 6 суток в стенке двенадцатиперстной кишки в области раны имеется умеренное расширение кровеносных сосудов с явлением гиперемии и стаза, т.е. в них застойные явления сохраняются, а также местами отмечается диapedез эритроцитов. В мышечных волокнах кишечника визуально наблюдается распространённая паренхиматозная дистрофия и их фрагментация (гомогенизация мышечной оболочки, с визуализацией ядер и цитоплазмы миоцитов). Визуально выстилающих обнаруживается дистрофия эпителиальных клеток, ворсинку, а местами клетки десквамированы, пейеровы бляшки слегка набухшие.

В стенке желудка кровеносные сосуды умеренно гиперемированы и утолщены. Местами имеются слабо выраженные дистрофические изменения мышечных волокон. Между мышечными волокнами и под слизистой оболочкой отдельные эритроциты местами сохраняются и мелкоочаговые кровоизлияния уменьшаются.

В III серии опытов изучены восстановительные процессы в стенках двенадцатиперстной кишки и желудка через 10 суток после операции. Явления гемодисциркуляции в стенках двенадцатиперстной кишки и желудка не наблюдаются. Почти не встречаются кровоизлияния в подслизистом и субсерозных отделах двенадцатиперстной кишки и желудка, не вырисовывается паренхиматозная и фуксинофильная дистрофия и некробиоз гладкой мускулатуры. Слизистая оболочка и эпителиальные клетки ворсинок находятся без каких-либо патологических изменений, пейеровы бляшки хорошо очерчены.

Спустя 6 суток после операции обратимость вышеуказанных (особенно через 3 суток) структурных изменений становится более отчётливой и отмечается тенденция к восстановлению нормальной картины двенадцатиперстной кишки и желудка.

Обратное развитие и полное восстановление изменённой структуры стенки двенадцатиперстной кишки и желудка в области раны наблюдается на 10-й день.

В близлежащих и отдалённых от ран участках желудка и двенадцатиперстной кишки через 3-6-10 суток макро и микроскопически существенных изменений не наблюдается.

Таким образом, структурные изменения кишечника восстанавливаются постепенно и на 10-й день эксперимента наблюдается полное восстановление, нормализация структур.

Таким образом результаты наших исследований говорят о пригодности ушивания "аутобиологической пломбировкой" для применения с целью гемостаза при острых язвенных гастро-дуоденальных кровотечениях.

Данные эксперимента позволили нам применить метод успешно в клинике у 82 больных.

Выводы.

1. Применение ушивания "аутобиологической плобировкой" для раны желудка и двенадцатиперстной кишки обеспечивает получение надёжного гемостаза. Проведенные эксперименты показали отсутствие развития некроза в области раны кишечника и отсроченного или позднего кровотечения. При этом каких-либо выраженных сопутствующих изменений со стороны кишечника не отмечается. Обратное развитие и полное восстановление изменений структуры кишечника восстанавливается на 10-й день.

2. Показанием для применения предложенных органосохраняющих операций является повреждение (рана) на задней стенке желудка или двенадцатиперстной кишки, с целью гемостаза при острых язвенных гастродуоденальных кровотечениях. Предлагаемый способ является технически доступным, легко выполнимым.

ДОКТОР МЕДИЦИНСКИХ НАУК Д.Х. АЛИЕВ.

Морфологические исследования желудка и двенадцатиперстной кишки, после ушивания методом "аутобиологической пломбировки" повреждений их слизистой и мышечной оболочки.

Кафедра №1 Тбилисский медицинский университет, институт экспериментальной морфологии им. Н. Натишвили АН Грузии, Тбилиси, Грузия.

Проведено экспериментальное исследование на 30 беспородных собаках с целью выявления эффективности метода "аутопластической пломбировки" при профузных гастродуоденальных геморрагиях.

На собаках производили лапаротомию, гастротомию, или дуоденотомию или пилоро-дуоденотомию, их передней стенки. На задней стенке желудка или двенадцатиперстной кишки наносили скальпелем рану длиной 1-2см. Накладывали узловые швы на кровоточащую рану. Затем производили отслоение слизистой оболочки вокруг раны. Стягивая их накладывали первый ряд швов, затем накладывали второй ряд швов, захватывая более обширную зону слизистой оболочки, тампонируя дно раны. Затем выполняем третий этап швов с захватом и мышечной оболочки.

В близлежащих и отдалённых от ран участках желудка и двенадцатиперстной кишки через 3-6-10 суток макро и микроскопически существенных изменений не наблюдается.

Обратное развитие и полное восстановление изменённой структуры стенки двенадцатиперстной кишки и желудка в области раны наблюдается на 10-й день.

Данные эксперимента позволили нам применить метод успешно в клинике у 82 больных.

Результаты наших исследований говорят о пригодности ушивания "аутобиологической пломбиривкой" для применения с целью гемостаза при острых язвенных гастро-дуоденальных кровотечениях.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бородин И.Ф., Короткая Г.И. Диагностическая и лечебная эндоскопия – М., 1983, 18-19.
2. Братус В.Д. Дифференциальная диагностика и лечение острых желудочно-кишечных кровотечений. К., 1991.
3. Горбашко А.И. Острые желудочно-кишечные кровотечения. Л. 1974.
4. Григорьев С.Г., Корыгцев В.К. – Хирургическая тактика при язвенных дуоденальных кровотечениях, Хирургия, 1999г., 6,с.10-14.
5. Эфендиев В.М., Касумов Н.А., Кязимов А.К., Алиев Т.М., Валиев М.А., Алиев Ф.Г. Ваготомия в лечении кровоточащего рефлюкс-эзофагита и гастродуоденальных кровотечений, хирургия, 2004; 6; 24-26
6. Комахидзе М.Э. Ахметели Т.И. Профузные гастродуоденальные кровотечения, Тбилиси, 1961.
7. Мидленко В.И., Белоногов Н.И., Смолькина А.В. Лечебно-диагностическая тактика при язвенных гастродуоденальных кровотечениях. Хирургия., 2005; 10; 64-67.
8. Оноприев В.И., Дурлештер В.М., Усова О.А., Ключников О.Ю. Хирургическое лечение кровотечений из варикозно-расширенных вен пищевода и желудка. Хирургия., 2005; 1; 38-42.
9. Розанов Б.С. Желудочные кровотечения и их хирургическое лечение. М. 1960.
10. Стручков В.И., Луцевич Э.В., Белов И.Н., Стручков Ю.В. Желудочные кровотечения и фиброэндоскопия. М., 1977.
11. Ходжибаев А.М., Маликов Ю.Р., Холматов Р.М., Мельник И.В., Аллаяров У.Ф. Роль эндоскопии в диагностике и лечении гастродуоденальных кровотечений. Хирургия., 2005; 4; 24-27.
12. Шапкин Ю.Г., Капралов С.В., Матвеева Е.Н., Урядов С.Е., Хрустовская Л.А. Активная тактика в лечении кровоточащей язвы. Хирургия., 2004; 9; 29-31.
13. Aliev D.Kh., Chakhunashvili O.S. – Changes hemostasis values in patients with gastrointestinal hemorrhage depending on the method of treatment. The collection of scientific vorks. Tbilisi, 1997, p.1-6.
14. Barbano P.R. Hemorrhages of the upper gastrointestinal tract. A comparison of the diagnostic accuracy between endoscopic and radiological examinations Minerva chir. – 1990, 45 №15-16, p. 1003-1008.
15. Nousbaum J.B., Hochain P., Rudelli A. – Hemorrhaging esogastro – duodenal ulcers: epidemiology and management. Amulticenter prospective study. – Ann.chir 1999 #10, p.942-948.

Doctor of Medicine Aliev D.Kh.

Morphological investigations of stomach and duodenum after closure of damages of their mucous membrane and muscular tunic by means of “autobiological filling” method.

Chair №1 of Tbilisi Medical University, N.Natishvili Institute of Experimental Morphology of the Academy of Sciences of Georgia, Tbilisi, Georgia.

An experimental investigation with the purpose of ascertaining the efficiency of “autobiological filling” method in case of profuse gastroduodenal hemorrhage was carried out on 30 underbred dogs.

Laparotomy, gastrotomy, or duodenotomy or pyloro-duodenotomy of the anterior wall of the dogs’ stomach was carried out. A wound having the diameter of 1-2 cm was made on the posterior wall of the stomach or the duodenum by means of a scalpel. Interrupted stitches were put in the bleeding wound. Then exfoliation of the mucous membrane around the wound was performed. The first row of stitches was put in by drawing them together. Then the second row of stitches was put in drawing a more spacious zone of the mucous membrane with tamponing the bottom of the wound. Thereupon the third row of stitches was made with drawing the muscular tunic as well.

No macro or microscopically essential changes are observed in the adjacent and remote areas of the stomach and the duodenum in 3-6-10 days.

Involution and complete restoration of the altered structure of the wall of the duodenum and the stomach is observed on the 10th day.

The experiment’s data allowed us to successfully apply the method in the clinic on 82 patients.

The results of our research testify the appropriateness of closure by means of “autobiological filling” for application with the purpose of hemostasis in case of profuse gastroduodenal hemorrhage.

(7)

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA KONYA'DA FUTBOL

Yrd. Doç. Dr. Çağatay BENHÜR¹⁰³

Nurgün DURSUN¹⁰⁴

ÖZET

Türkiye'nin ortasında sayılabilecek konumu, yüzölçümü bakımından ülkenin en büyük kenti olması, tarihi-kültürel mirası ve devrin önde gelen ziraat merkezlerinden birisi olması nedeni ile, Konya'nın, İkinci Dünya Savaşı'ndaki serüveni, Türkiye için önem arz etmektedir. Konya özelinde, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı profili çıkartılırken, üzerinde durulması gereken konulardan birisi de spor olmalıdır.

Savaş süresince türlü sıkıntılara gark olan Türkiye ve Konya'da, spor acaba nasıl bir şekil almıştır? Bu çalışmada, 1939-1945 yılları arasında Konya kent merkezi ile ilçelerinde gerçekleştirilmiş olan futbol müsabakaları ve futbol ile ilgili alınan kararlar kronolojik olarak incelenmeye çalışılacaktır. Elde edilen veriler ışığında ise, Konya'da dönemin sosyal bir analizi ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Konya, Futbol, 1939-1945.

ABSTRACT

Turkey can be considered the middle of the location, is the largest city in the country in terms of land area, historical and cultural heritage and for being one of the era's leading agricultural centers of Konya, the Second World War adventure, it is important for Turkey. The case of Konya, Turkey profile being removed from World War II, the sport should be one of the subjects to focus on.

Any difficulties during the war, and Konya, Turkey shipwrecks, sports, I wonder how it took shape? In this study, between the years of 1939-1945 which was held in Konya city center and the districts of the decisions made about football matches and football will be examined in chronological order. In the light of the data obtained, an analysis of the social will be set out in Konya.

Keywords: Second World War, Konya, Turkey, Football, 1939-1945.

¹⁰³ Yrd.Doç.Dr. / Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, cag1974@yahoo.com, 0 332 223 13 11.

¹⁰⁴ Tarih Öğretmeni / Özel Konya Lale Lisesi, nurgulergintr@hotmail.com.

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Konya da Futbol¹⁰⁵

Giriş

1929 ekonomik krizi, günümüzde İkinci Dünya Savaşı'nın önemli sebeplerinden birisi olarak görülmektedir¹⁰⁶. 1930'lu yıllar boyunca biriken ekonomik ve siyasî sorunlar, nihayetinde 1 Eylül 1939 tarihinde Alman ordularının Polonya'ya saldırması ile sıcak çatışma halini almış ve İkinci Dünya Savaşı başlamıştır¹⁰⁷.

İkinci Dünya Savaşı'na, çatışmaların son dönemlerine kadar fiilen katılmayan Türkiye, jeopolitik konumu dolayısıyla savaştan önemli ölçüde etkilenmiştir. 1939-1945 yılları arasında Türkiye'nin komşusu olan ülkelerin hepsi ya fiilen savaşan taraflardan birisi olmuş, ya da savaş nedeniyle işgal edilmiştir¹⁰⁸. Böylesine zorlu bir bölgede bulunan Türkiye, savaşın türlü sıkıntılarını yaşamak zorunda kalmıştır.

Savaş ekonomisine geçilmiş bir ülkede, bütçe uygulamaları bakımından birtakım kısıtlamalara gidilmesi kaçınılmazdır. Uygulanacak kısıtlamalar neler olmalıdır? sorusu sorulduğunda ise, insanların aklına ilk gelen yanıt; sanat ve spora aktarılan kaynakların azaltılması fikri olmaktadır. Olaya farklı bir açıdan baktığımızda ise, savaş ekonomisine geçmiş ülkelerde; uygulamalardan bunalan halkın, sistemin getirilerine katlanabilmek ve devamlılığı sağlayabilmek için mental ve fizyolojik olarak rahatlatılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bunun yolu ne olmalıdır? sorusuna karşılık olarak ise; sanat ve spor etkinlikleri artırılmalıdır cümlesi en çok duyulacak yanıt olacaktır.

Türkiye'nin ortasında sayılabilecek konumu, yüzölçümü bakımından ülkenin en büyük kenti olması, tarihi-kültürel mirası ve devrin önde gelen ziraat merkezlerinden birisi olması nedeni ile, Konya'nın, İkinci Dünya Savaşı'ndaki serüveni, Türkiye için önem arz etmektedir. Konya özelinde, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı profili çıkartılırken, üzerinde durulması gereken konulardan birisi de spor olmalıdır. Savaş süresince türlü sıkıntılara gark olan Türkiye ve Konya'da, spor acaba nasıl bir şekil almıştır?

Çalışmanın boyutu da göz önüne alınacak olursa, burada İkinci Dünya Savaşı döneminde yapılan tüm sporların incelenmesi bir hayli zor olacaktır. Bu nedenle de, dönemin en popüler spor dallarından birisi olan futbol incelenmeye çalışılacak, kronolojik bilgilerin daha sağlıklı olması için de, savaşın çıkışından önceki yıl olan 1938 den başlayarak, büyük savaşın sonuna yani 1945 yılına kadar Konya'da gerçekleştirilen futbol aktiviteleri ele alınacaktır. Belirlenen süre içerisinde, Konya futbolunda yaşananların aktarılmasında ise ana kaynak olarak devrin Konya basınından ve Cumhuriyet Arşivinde bulunan bazı belgelerden yararlanılacaktır.

Konya'nın ilk spor kulübü, içerisinde futbol şubesini de barındıran ve 1922 tarihinde siyah beyaz renklerle kurulmuş olan Gençlerbirliği'dir¹⁰⁹. 1923 yılında, yeşil beyaz renklerle kurulan İdman Yurdu, Konya'nın ikinci kulübü, Gençlerbirliği'nin

¹⁰⁵ Bu çalışma, Nurgül Dursun tarafından, Yrd.Doç.Dr. Çağatay Benhür danışmanlığında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalında yapılmış olan Konya'da Spor (1938-1950) adlı tezin ilgili bölümünde değişiklikler yapılarak hazırlanmıştır.

¹⁰⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Great_Depression (10.10.2012).

¹⁰⁷ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s.595.

¹⁰⁸ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasî Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2005, s.407-416.

¹⁰⁹ <http://www.konya-gsim.gov.tr/document/tarihce.htm> (10.11.2012).

en büyük rakibi olmuştur¹¹⁰. Daha önce Sanatkarlargücü adı ile kurulmuş fakat tescil edilmemiş kulüp ise, 1929 yılında, Konyaspor olarak tescillenmiştir. Bu isim kısa bir süre sonra Selçukspor olarak değiştirilmiştir¹¹¹. Konya'nın ilçelerinden Ereğli'de, mavi beyaz renkleri ile 1933'te kurulan ve 1937 yılında tescil edilen kulübün adı ise Sümerspor'dur¹¹².

Bu çalışmanın kapsadığı dönemde Konya'da, sporu teşvik etmek, sporun hemen her dalının yerleşmesini sağlamak ve sporu özellikle gençlere ve her yaşta insana sevdirmek amacıyla uğraş verilmiştir¹¹³. Dönemin il yönetimi de, spora destek vermiş ve halkın tüm kesimlerine bunu sevdirmeye çalışmıştır¹¹⁴.

Sporu geliştirmek için Türk Spor Kurumu Bölge Heyeti toplantısı, 1938 yılında gerçekleştirilmiş ve toplantıda müsamerelerden elde edilen gelirlerin; damga ve benzeri bazı vergilerden istihlak, belediye ve diğer vergilerden muaf tutulması, bulunduğu merkezin vesikasını taşıyan ve en az beş kişilik grup halindeki hareketlerde veya müsabakaya katılmak için seyahatlerde kullanılan araçlardan üçte bir ücret alınması, millî rekor sahibi olanların yurt içinde yapacakları her türlü spor, beden terbiyesi, müsamerelere ücretsiz girebilmeleri kararları alınmıştır¹¹⁵.

Konya'da Futbol (1939-1945)

Futbol, hücum ve müdafaa arasında gol atıp gol yememe esasına dayanan ve sonucun kalelere atılan ve yenilen gollerle belirlendiği, el harici vücudun her yeri ile oynanabilen bir oyundur¹¹⁶. Futbol müsabakaları, geniş yüzölçümlü Konya'da pek çok yer gezerek en son bugünkü Gençlik Spor Müdürlüğü mülkiyetindeki Atatürk Spor Sitesi'nin bulunduğu yere taşınmıştır. İlk futbol müsabakaları, 1924 yılında kerpiçten yapılmış yıkık duvarlarla çevrili bugünkü Horozlu ve Konevi Siteleri'nin bulunduğu sahada yapılmıştır. Ancak bir süre sonra arsa sahibinin karşı çıkması üzerine, maçlar bugünkü Hava Hastanesi önünden geçen yolun çevresinde ve o tarihlerde büyük binaların bulunmadığı çok geniş sahada oynanmaya başlanmıştır. Fakat, Konya Belediyesi'nin Meram Yolu yapımı nedeniyle maçlar buradan da taşınmış ve şimdiki Emniyet Müdürlüğü binasının bulunduğu yer ile Musalla Mezarlığı arasındaki

¹¹⁰ <http://www.konyaspor.org.tr/2009/sayfa.asp?Sayfa=Tarih%C3%A7e&ID=2> (11.10.2012).

¹¹¹ Haşim Karpuz – Osman Eravşar, **Konya Kitabı XI**, Konya Ticaret Odası Yay., Konya 2008, s.264.

¹¹² Karpuz – Eravşar, **age.**, s.267.

¹¹³ Dönemin spor politikaları hakkında genel bir fikir edinebilmek için, 17 Aralık 1936 günü Ankara 19 Mayıs stadyumunun açılış töreninde bir konuşma yapan dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün sözleri önemlidir: "...Ankaralıları, bize bu güzel eseri Ankara Valisi Tandoğan verdi. Huzurunuzda kendisine teşekkür ederim. Türkiye'yi İdare edenler, stadyumu en kıymetli mektep gibi her yerde kurmaya çalışacaklardır. Türkiye'nin istikbalini idare edecek olan genç nesiller açık havada, açık meydanlarda yetişecektir. Bu toplantıda hepinizin bayramını kutlarım. Sizinle beraber bütün Türkiye'nin bayramını kutlayalım. Bütün Türkiye ile beraber, başımız ve canımız olan Atatürk'e sevgi ve saygılarımızı sunalım, bayramını kutlayalım". Ayrıntılı bilgi için bkz. Cem Atabeyoğlu, **Atatürk ve Spor**, Hisarbank Kültür Yay., İstanbul 1981, s. 99.

¹¹⁴ CHP Parti müfettişi Aydın Salyam Adnan, Antalya ve Konya illerini teftişinin ardından yazdığı raporunda özetle Konya nüfusuna ve okumakta olan gençlerin çokluğuna rağmen spor faaliyetlerinin az olduğunu, bu durumda parti il yönetiminin gerekli sevk ve idareyi gerçekleştiremediği, parasal sıkıntılarının bulunduğunu ve bu güçlükleri aşmak için il yönetimine sporu seven ve spordan anlayan kişilerinin alınmasının faydalı olacağını belirtmiştir. **BCA**, f. 490.01,y. 1116.73.1.17.

¹¹⁵ **Ekekon**, 25 Nisan 1938, Y.4, S.534-138, s.2.

¹¹⁶ Ali Niyazi İnal, **Futbol Temel Teknikleri ve Taktik Eğitimi**, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1992, s. 9.

boşlukta devam etmiştir. Konya İdmanyurdu Kulübü 1934'te bugünkü İmam Hatip Lisesi'nin bulunduğu yeri Millî Emlak Müdürlüğü'nden satın almış ve böylece futbol maçları 1934'ten 1951 yılına kadar bu sahada oynanmıştır¹¹⁷.

Araştırma konumuz olan, 1939 – 1945 arası Konya'da futbolla ilgili önemli haberler aşağıda verilmiştir. Konya kulüplerinin gerek kendi aralarında ve gerekse dışarıdan gelen yabancı takımlarla yaptıkları maçlar, okullar arası yapılan müsabakalar, yardım için düzenlenen maçlar ve Konya halkının bunlara gösterdiği ilgi rakamlarla da desteklenerek anlatılmıştır. Konya futbolu yerel kulüplerin ve okul takımlarının aralarında oluşturulan rekabetten beslenerek gelişme imkanı bulmuş ve bu gelişmesi çevre illerden gelen takımlarla yaptığı maçlarla ölçülebilmektedir. Konya futbolunu geliştirmek için dönem dönem kupa maçları da düzenlenmiştir. Örneğin, 21 Ağustos 1938 Pazar günü Sümerbank Bez Fabrikası ile Ereğli Spor Kulübü futbol takımları arasında yapılan ve Halkevi tarafından teşvik için konulan Atatürk Büstü Futbol Maçı binlerce seyirci huzurunda yapılmış ve Ereğli Spor'un 3 – 2 galibiyetiyle sona ermiştir¹¹⁸.

13 Eylül 1938'de Türk Spor Kurumu, Konya Bölgesinde Futbol Ajansının riyaseti altında bir toplantı gerçekleştirmiş ve Konya'da spor kulüpleri arasında bir lig heyetinin oluşturulması ve maçların bir program dahilinde Konya sahasında yapılması kararlaştırılmıştır. Alınan kararda, maçların 25 Eylül 1938 Pazar günü başlayacağı belirtilmiştir¹¹⁹. Her hafta pazar günü yapılması planlanan bu maçlar, bazı kulüplerin lisans işlemlerini hazırlayamamaları nedeniyle 16 Birinci Teşrin 1938 tarihine kadar ertelenmiştir¹²⁰. 16 Birinci Teşrin 1938 Pazar günü Yurt sahasında, Hasan Güngör'ün idaresinde lig maçlarının ilki Gençlerbirliği ile Selçukspor arasında yapılmıştır. Maç, 1 – 1 beraberlikle sonuçlanmıştır¹²¹.

30 Birinci Teşrin 1938 günü ise İdmanyurdu ile Selçukspor arasındaki maç hakem Sabahi, çok güzel idare etmiş ve "Yurtlular" 6 – 4 kazanmışlardır. Aynı gün Gençlerbirliği ile Karaman İdmanyurdu arasında yapılan ikinci futbol maçı, 6 – 0 Gençlerbirliği'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır¹²². Bu şekilde başlayan karşılaşmalar bundan sonra düzenli bir şekilde devam etmiştir.

6 İkinci Teşrin 1938 günü yapılan futbol müsabakalarında Karaman İdmanyurdu ile Selçukspor karşılaşmış ve maç Selçuksporun galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Günün ikinci maçı ise Konya İdmanyurdu ile Gençlerbirliği arasında yapılmıştır. Hakemliğini Abdullah'ın yaptığı maç her iki tarafın da sert oyunu, hakemin ikinci yarıda bir pozisyonda verdiği frikik kararını daha sonra penaltı kararına çevirmesi ve buna Gençlerbirliği futbolcularının aşırı itirazları sonucunda hakemin sahayı terk etmesi sebebiyle yarıda kalmış ve neticelenememiştir. Ekekon Gazetesi ise öncelikle futbolcuların aşırı sert oyunlarını sonra da hakemin kararlarını eleştirmiştir. Oyuncuların hakemin kararına itiraz etmemeleri gerekliliği, hakemin de sahayı terk etmek yerine üç kere düdük çalarak oyunu tatil etmesinin gerekliliği belirtilmiştir.

¹¹⁷ <http://www.konya-gsim.gov.tr/document/tarihce.htm>. (12.10.2012).

¹¹⁸ **Ekekon**, 26 Ağustos 1938, Y.4, S. 534 – 305, s.3.

¹¹⁹ **Ekekon**, 14 Eylül 1938, Y.4, S. 534 – 321, s.3.

¹²⁰ **Ekekon**, 8 Birinci Teşrin 1938, Y.4, S. 534 – 342, s.3.

¹²¹ **Ekekon**, 17 Birinci Teşrin 1938, Y.4, S. 534 – 349, s.4.

¹²² **Ekekon**, 31 Birinci Teşrin 1938, Y.4, S. 534 – 361, s.1.

Bu arada, Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün bölgeler aracılığıyla kulüplere gönderdiği genelge ile ilk, orta, lise, meslek lisesi öğrencilerinin ve yüksek öğrenimdeki gençlerin spor kulüplerine kati suretle kabul edilmeyecekleri, bu güne kadar kaydolmuş bulunanların da 1 İkinci kanun 1939 tarihinden itibaren derhal kulüplerdeki kayıtlarının silinmesi bildirilmiştir. Ayrıca kulüplere kayıt için müracaat eden ordu mensupları, Genel Kurmay Başkanlığı'ndan alacakları izin belgesi ile tescil yaptırabileceklerdir. Daha önceden kulüplere izinsiz olarak başvuran ordu mensubu varsa onların da kulüplerle alakalarının kesileceği belirtilmiştir. Bu genelge, esas kaynakları okul öğrencisi olan spor kulüplerini sporcu bulmak için yeni arayışlara sevk etmiştir¹²³.

1939 yılında Konya'nın üç spor kulübü arasında tek devreli olmak üzere bir futbol kupa müsabakası düzenlenmiştir. Genel merkezin emri gereğince öğrenci ve askerlerin oynatılmadığı ilk maç; 8 İkinci kanun 1939 Pazar günü Yurt sahasında hakem Suavi Tenolcay'ın yönetiminde İdmanyurdu ile Selçukspor arasında gerçekleşmiş ve İdmanyurdu'nun 3 – 2 galibiyeti ile sonuçlanmıştır¹²⁴. 15 İkinci kanun 1939 Pazar günü Yurt sahasında Lise ile Gedikli takımları arasında yapılan ve Hasan Güngör tarafından yönetilen futbol maçı, 1-1 beraberlikle sonuçlanırken aynı gün yine Yurt sahasında kupa maçının ikincisi yapılmıştır. Hakem Hasan Yorulmaz tarafından yönetilen, İdmanyurdu ile Gençlerbirliği arasında gerçekleşen maç, 6 – 0 Gençlerbirliği'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Genel merkezin emri üzerine her iki takımın da kadrolarında öğrenci ve asker oyuncuların olmadığı ve hatta bu durum üzerine; Gençlerbirliği takımında uzun süre önce futbolu bırakan oyuncuların varlığı göze çarpmıştır¹²⁵. Kulüpler arası kupa maçının üçüncüsü ve sonuncusu da 22 İkinci kanun 1939 Pazar günü hakem Hasan Güngör'ün idaresinde kalabalık bir seyirci önünde yapılmıştır. 5 – 3 Gençlerbirliği'nin galibiyetiyle maç sonuçlanmış ve böylece Gençlerbirliği, kulüpler arası futbol müsabakası kupasını kazanmıştır¹²⁶.

Futbol, Konya'da bütün heyecanı ile devam ederken diğer taraftan Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü'nün kararları da yerine getirilmektedir. Önce futbol kulüplerinin kadrosundan öğrenci ve asker oyuncular çıkarılmıştır. 25 Ocak 1939 tarihinden itibaren de Konya bölgesi öğretmenlerinin idaresi altında, Konya'da bir futbol hakem kursu açılmıştır. Bu kursa 45 yaşını geçmemiş futbol mazisi olan, futbol kurallarını bilen, tecrübeli kişiler alınmıştır¹²⁷.

1939 yılında ikinci kez Konya'nın üç kulübü arasında kupa müsabakası düzenlenmiştir¹²⁸ ve müsabakanın ilk maçı 12 Şubat 1939 Pazar günü havanın karlı ve soğuk olmasına rağmen Yurt sahasında Selçukspor ile Gençlerbirliği arasında yapılmıştır. Maç 6 – 1 Gençlerbirliği lehine neticelenmiştir¹²⁹. 19 Şubat 1939'da müsabakanın ikinci maçı Selçukspor ile İdmanyurdu arasında yapılmış ve 3 – 1 Selçukspor'un galibiyeti ile sonuçlanmıştır¹³⁰.

¹²³ Ekekon, 2 İkincikanun 1939, Y.4, S. 534 – 413, s.2.

¹²⁴ Ekekon, 9 İkincikanun 1939, Y.4, S. 534 – 419, s.1.

¹²⁵ Ekekon, 16 İkincikanun 1939, Y.4, S. 534 –425, s.1-4.

¹²⁶ Ekekon, 23 İkincikanun 1939, Y.4, S. 534 –431, s.1.

¹²⁷ Ekekon, 25 İkincikanun 1939, Y.4, S. 534 –433, s.3.

¹²⁸ Ekekon, 9 Şubat 1939, Y.4, S. 534 – 442, s.2.

¹²⁹ Ekekon, 13 Şubat 1939, Y.4, S. 534 – 445, s.1.

¹³⁰ Ekekon, 20 Şubat 1939, Y.4, S. 534 – 451, s.1.

Kulüpler arası futbol müsabakaları devam ederken diğer taraftan da okullar arası futbol maçları da yapılmıştır. 12 Şubat 1939'da Yurt sahasında, Sanat Okulu ile Lise takımlarının karşılaşması 3 - 2 Sanat Okulu'nun galibiyetiyle sonuçlanırken¹³¹, 20 Şubat 1939'da Lise ile Orta Okul karşılaşmış ve maç 3 - 3 berabere tamamlanmıştır¹³². Lise ile Sanat Okulu arasında futbolda ezeli bir rekabet oluşturulmuş, sıkça iki takım arasında maçlar yapılmış ve genelde Lise'nin üstünlüğü ile maçlar sonuçlanmıştır. 31 Mart 1940 Pazar günü Lise ile Sanat Okulu arasında resmî küme birinciliği futbol maçı yapılmış ve maçı Lise 3 - 1 kazanmıştır. Maçın hakemliğini Sabahi Aytör yapmıştır¹³³. Lise ile Sanat Okulu arasında yapılan maçların bir başkası da Hakem Hasan Güngör'ün idaresinde 15 Kasım 1942 tarihinde yapılmıştır. Maç baştan sona Lise takımının hakimiyetinde oynanmış ve 4 - 0 Lise'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır¹³⁴. Lise, 1943 senesinde de Sanat Okulu ile yüzlerce seyirci önünde karşılaşmış ve yine farklı bir skor olan 5 - 0'la Sanat Okulu'nu mağlup etmiştir. Ancak oyun, seyircisine zevk vermemiş hatta oyuncuların sadece topun peşinden koştukları, topa ayak sallamadıkları gibi ağır eleştiriler de yapılmıştır¹³⁵.

1943 yılında Türkiye'de ve Konya'da Maarif Kupası düzenlenmiştir. Yurdun her köşesinde yapılan bu maçlar çok rağbet görmesine rağmen, Konya'da çok az seyirci ile takip edilmiştir. 9 Mayıs 1943'te ilk karşılaşma Lise ile Nakliye arasında olmuş ve Lise, 3 - 1 mağlup olmuştur. İkinci maç Gençlik Kulübü ile Orta Okul arasında yapılmış ve maç 4 - 2 Gençlik Kulübü'nün lehine sonuçlanmıştır¹³⁶. 16 Mayıs 1943 günü Maarif Kupa maçları Nakliye Gücü ile Gençlik Kulübü karşılaşması ile devam etmiştir. Yağmurlu havada seyircilerin ıslanmaya katlanarak izlediği maç, 4 - 2 Nakliye Gücü'nün üstünlüğü ile sona ermiştir¹³⁷. Maarif Mükafatı Kupa maçının sonuncusu, 30 Mayıs 1943 Pazar günü Gençlik Kulübü sahasında Nakliye Okulu ile Sanat Okulu arasında yapılmış ve maç 1 - 16 gibi büyük bir farkla Nakliye Gücü'nün galibiyeti ile sonuçlanmıştır. Böylece Nakliye Gücü takımı Maarif Mükafatı Kupasını kazanmıştır¹³⁸.

Konya futbol hayatı sadece Konya kulüplerinin kendi aralarında yaptığı karşılaşmalarla sürmemiş, çevre illerden gelen takımlarla futbola canlılık getirilmiştir. Mersin İdmanyurdu takımının Konya'ya 4 - 5 Mart 1939'da iki maç yapmak üzere davet edilmesi bunun en güzel örneğidir. Mersin takımı anlaşmayı Selçukspor ile yapmış ancak Konya kulüpleri bütün faaliyetlerde birbirlerini takviye etmeyi prensip olarak kabul ettikleri için bu karşılaşmada da Konya'nın diğer iki kulübü, Konya İdmanyurdu ve Gençlerbirliği'nin en iyi oyuncuları Selçukspor'u takviye etmiştir. Takım muhtelit şeklini aldığı için bölge forması ile sahaya çıkmıştır¹³⁹. Mersin İdmanyurdu ile ilk maç, 4 Mart 1939 Cumartesi tarihinde şiddetli karayele rağmen ve az bir seyirci önünde yapılmış ve 3 - 2 Mersin takımının lehine sonuçlanmıştır. İkinci maç ise, 5 Mart 1939 Pazar günü yine kötü hava şartları altında gerçekleşmiştir. Maçı

¹³¹ Ekekon, 13 Şubat 1939, Y.4, S. 534 - 445, s.1.

¹³² Ekekon, 20 Şubat 1939, Y.4, S. 534 - 451, s.1.

¹³³ Ekekon, 2 Nisan 1940, Y.6, S. 1327, s.3.

¹³⁴ Ekekon, 19 İkinci Teşrin 1942, Y.8, S. 1980, s.2.

¹³⁵ Ekekon, 8 Nisan 1943, Y.9, S. 2037, s.2.

¹³⁶ Ekekon, 11 Mayıs 1943, Y.9, S. 2051, s.3.

¹³⁷ Ekekon, 18 Mayıs 1943, Y.9, S. 2054, s.3.

¹³⁸ Ekekon, 1 Haziran 1943, Y.9, S. 2060, s.2.

¹³⁹ Ekekon, 28 Şubat 1939, Y.4, S. 534 -458, s.2.

Konya Valisi ve Parti Başkanı olan Nazif Ergin, Halkevi Başkanı Şevki Ergun ve diğer devlet erkanı da takip etmiştir. Diğer kulüplerin takviye ettiği kadroyla maça çıkan Selçukspor maçı 4 – 0 kazanmıştır¹⁴⁰. Selçukspor, kısa bir süre sonra, Mersin İdmanyurdu'na iadeyi ziyarette bulunarak iki maç yapmak üzere nisan ayında Mersin'e gitmiştir. Her iki maç da 1 – 1 beraberlikle sonuçlanmıştır. Dikkati çeken nokta ise Mersin sahasının oyuna uygun olmayan şekilde otlu olmasıdır¹⁴¹.

28 Nisan 1940 Pazar günü ise Konya Gençlerbirliği, Adana ili şampiyonu Seyhanspor'u misafir etmiştir. İki takım arasında yapılan ilk karşılaşma Gençlerbirliği'nin, 5 – 2 galibiyetiyle sonuçlanmıştır¹⁴². İkinci maç ise, 29 Nisan 1940 tarihinde yapılmış ve yine Gençlerbirliği 3 – 1 galip gelmiştir¹⁴³. Maçın hakemliğini Hasan Güngör üstlenmiştir¹⁴⁴.

Konya Futbol Bölge Ajanlığı, Konya'da futbol hayatının canlılığını korumak ve devam ettirmek için Afyon Gençlerbirliği'ni 1943 yılında Konya'ya davet etmiştir. İdmanyurdu stadında hakem Hasan Güngör'ün idaresinde Afyon Gençlerbirliği ile Konya Gençlerbirliği arasında yapılan maç 3100 kişilik seyirci topluluğu önünde oynanmıştır ve 3 – 2 Konya Gençlerbirliği'nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır¹⁴⁵.

Konya'da futbol heyecanı devam ederken, Konya Lisesi muhtelif karşılaşmalar yapmak üzere Afyon'a gitmiştir. Karşılaşmalardan biri de futbol olmuştur. Afyon Lisesi, takımını Afyon Demirspor'dan aldıkları birkaç oyuncu ile güçlendirerek maça çıkmıştır. Hakem üsteğmen Muzaffer'in idaresindeki maç 0 – 0 berabere sonuçlanmıştır¹⁴⁶.

1945 yılında, Konya'ya iki maç yapmak üzere davet edilen Adana şampiyonu Demirspor takımı ilk maçını, İdmanyurdu ile binlerce seyirci önünde ve hakem Hasan Güngör'ün idaresinde yapmıştır. Maç, 2 – 1 İdmanyurdu'nun lehine sonuçlanmıştır. İkinci maç ise Gençlerbirliği ile Demirspor arasında yine hakem Hasan Güngör idaresinde ilk güne nazaran daha fazla seyirci önünde yapılmıştır. Maçı, 3 – 1 Demirspor kazanmıştır¹⁴⁷. Görüldüğü üzere Konya'ya sıkça dışarıdan takımlar getirilmiş ya da Konya'dan dışarıya takım gönderilmiştir. Böylece Konya futbolu bu tür maçlarla kendisini geliştirme imkânı bulmuştur.

Konya'da çalışma tarihlerimizi kapsayan dönemde gerçekleştirilen futbol maçlarında gözlemlenen önemli bir hadise de, sıklıkla maçların yarıda kalarak tatil edilmesidir. Örneğin, 30 Nisan 1939 tarihinde Gedikli Orta Okulu ile Sivil Orta Okul ikinci takımları arasında yapılan kupa final maçında da Gedikli takımının sık sık oyuncu değiştirmesi üzerine hakem oyunu tatil ederek sahayı terk etmiştir. Bunun üzerine saha birden bire karışmış ve oyuncular arasında tartışma yaşanmıştır¹⁴⁸. Diğer bir örnek ise, 7 Mayıs 1939 Pazar günü Gençlerbirliği'nden Suavi'nin yönetimindeki Selçukspor ve İdmanyurdu arasında yapılan müsabakadır. Bu maç da yine oyuncuların

¹⁴⁰ Ekekon, 6 Mart 1939, Y.4, S. 534 –463, s.1.

¹⁴¹ Ekekon, 24 Nisan 1939, Y.5, S. 534 –505, s.4.

¹⁴² Ekekon, 29 Nisan 1940, Y.6, S. 1348, s.1.

¹⁴³ Ekekon, 30 Nisan 1940, Y.6, S. 1349, s.3.

¹⁴⁴ Ekekon, 2 Mayıs 1940, Y.6, S. 1350, s.2.

¹⁴⁵ Ekekon, 18 İkinci Teşrin 1943, Y.9, S. 2131, s.2.

¹⁴⁶ Ekekon, 28 Mart 1944, Y.10, S. 2184, s.3.

¹⁴⁷ Ekekon, 19 Kasım 1945, Y.11, S. 2435, s. 1-2.

¹⁴⁸ Ekekon, 1 Mayıs 1939, Y.5, S. 534 –511, s. 1-4.

hakeme itirazları ve sahayı terk etmeleri sebebiyle neticelenememiştir¹⁴⁹. Yarıda kalan bu maç üzerine oyunu terk eden İdmanyurtlu oyuncular, Konya'daki diğer iki kulübe de birer mektup göndererek, düzenlenen kupa maçlarına devam edemeyeceklerini bildirmişlerdir¹⁵⁰.

Konya futbolunda sergilenen bu olumsuz örneklerin sıklıkla görülmesi üzerine Beden Terbiyesi Genel Direktörlüğü bazı önleyici tedbirler alınmıştır. Halkın ve oyuncuların asabiyetini tahrik edecek kadar bilgisiz ve idaresiz olan hakemleri tefrik etmek ve hakemliği spor şubelerinde uzmanlık haline getirmek için bir taraftan futbol yüksek hakem komitesi faaliyete geçirilirken diğer taraftan da idari tedbirlerin alınması öngörülmüştür. Ayrıca maçlarda olay çıkaran kulüp takımlarının devam eden tüm müsabakalardan men edilmelerine karar verilmiştir¹⁵¹.

Konya'da o dönemde, ilçelerde yer alan spor kulüpleri de futbol hayatında aktif olarak yer almışlardır. 10 Eylül 1939 Pazar günü Afyon Kocatepe Spor Kulübü'nün daveti üzerine Afyon'a giden Akşehir Spor Kulübü, yapılan karşılaşmayı 3 – 1 kazanmıştır. Bu müsabakada Akşehirspor eksik olan iki oyuncusunu Konya İdmanyurdu'ndan Rıfki ve Mehmet ile tamamlamıştır¹⁵².

Kadınhanı Kazasına bağlı Sarayönü Nahiyesinde de gençlerin ve nahiye müdürünün teşebbüsleri ile Sarayönü Doğan Spor Kulübü kurulmuştur. Bu kulüp 5 Kasım 1939 Pazar günü İlgin Gençlerbirliği futbol takımının daveti üzerine İlgin sahasında yapılan maçı 3 – 0 kazanmıştır¹⁵³. Bu maçın rövanşı ise Sarayönü Nahiyesine yeni yapılan sahanın açılış maçı olarak gerçekleştirilmiştir ve bu maçta Sarayönü Doğan Spor, İlgin Gençlerbirliği'ni 4 – 2 yenmiştir¹⁵⁴.

İlçe futbol maçlarına devam edilmiş ve 30 Eylül 1944 Cumartesi günü Bölge As Başkanı Sabit Cinol ve Muhasip Recai Baysongar ile Bölge Gençlik Kulübü yirmi iki kişilik kafiye ile Ereğli'ye maç yapmak üzere gitmişlerdir. 1 Ekim 1944 Pazar günü de hakem Abdî Saraçoğlu'nun idaresinde Gençlik Kulübü ile Ereğli Sümer takımları karşılaşmış ve maç, 4 – 1 Gençlik Kulübü'nün galibiyeti ile sonuçlanmıştır¹⁵⁵.

2 Haziran 1940 Pazar günü askerî ve sivil erkandan seçkin seyirciler önünde futbol maçları düzenlenmiştir. Önce İdmanyurdu ile Selçukspor Harbiye'den Hasan'ın idaresinde karşılaşmış ve maç 5 – 1 İdmanyurdu'nun üstünlüğü ile sonuçlanmıştır. Arkasından hakem Sabahi Aytör'ün yönetiminde Gençlerbirliği ile Harbiye futbol maçı yapılmış ancak yağmur dolayısıyla maç tamamlanamamıştır¹⁵⁶.

17 Temmuz 1940 günü Beden Terbiyesi Direktörlüğü Konya Bölgesi İstişare Heyeti bölge binasında Konya Valisi Nizamettin Ataker'in başkanlığında toplanarak önemli kararlar almıştır. Bu kararlara göre, Konya bölgesi üç mıntıkaya ayrılmış ve her mıntika bir kulübe verilmiştir. İdmanyurdu bulunduğu sahada kalacak ve civar mahallelerin gençliği bu sahadan yararlanacaktır. Gençlerbirliği, istasyon semtinde Kültürpark sahasından yararlanacaktır. Selçukspor ise Türbe semtinde kışla sahasından yararlanacaktır. Kulüpler ilk iş olarak, icra vekilleri heyeti kararıyla 18-19

¹⁴⁹ Ekekon, 8 Mayıs 1939, Y.5, S. 534 –517, s.1.

¹⁵⁰ Ekekon, 15 Mayıs 1939, Y.5, S. 534 –523, s.1.

¹⁵¹ Ekekon, 19 Mayıs 1939, Y.5, S. 534 –527, s.2.

¹⁵² Ekekon, 14 Eylül 1939, Y.5, S. 1162, s.2.

¹⁵³ Ekekon, 16 İkinci Teşrin 1939, Y.5, S. 1213, s.3.

¹⁵⁴ Ekekon, 4 Birinci Kanun 1939, Y.5, S. 1228, s.3.

¹⁵⁵ Ekekon, 7 Birinci Teşrin 1944, Y.10, S. 2266, s.2-3.

¹⁵⁶ Ekekon, 4 Haziran 1940, Y.6, S. 1378, s.3.

ve 20 yaşında olan gençleri mecburi olarak kulüplere kaydedecek ve her hafta dört saat yine mecburi olarak beden terbiyesi yapacaklardır. Spor teşkilatı olmayan kazalarda ise yeni gençlik kulüplerinin kurulması kararlaştırılmıştır¹⁵⁷.

Bu kanun ile 12-45 yaş arası kadar erkekler, 12-30 yaş arası kadınlar beden terbiyesi hareketleri ve spor yapmak mecburiyetinde bırakılmışlardır. Kanun ilk kez uygulandığı için bazı illerde 15 yaşından 20 yaşına kadar, bazı illerde ise 18 yaşından 20 yaşına kadar erkek çocuklar beden hareketlerini yapmaya davet edilmişlerdir. Konya'da ise yalnız üç sınıf bu mükellifiyete tabii tutulmuştur. 18-19 ve 20 yaşındaki gençler bu davete tabii iken okul öğrencileri ve askerler bu davete dahil edilmemişlerdir. Onlar bu görevlerini kendi okul ve kışlalarında yapacaklardır.

Beden terbiyesi görevi için semt gençlik kulüpleri kurulmuş ve buralarda öğreticilerin eşliğinde bu görev yerine getirilmiştir. Davet üzerine belirtilen yaşlarda bulunan kişiler için haftalık dört saat beden terbiyesi programı hazırlanmıştır. Talimlere gelmeyen ya da geldiği halde müteakiben devamsızlık edenler hakkında müddei umumilikçe takibat yapılacak ve kanuna muhalefet edenler gibi muamele görecekları bildirilmiştir. Ekekon Gazetesinde bu kanuna uymaya heveslendirmek için ilanlar dahi yayınlanmıştır. Şöyle ki, gazetede Beden terbiyesi mükellifiyetini yapmaya seve seve, sevine sevine koşmalıyız. Çocuklarını, kalfa ve çıraklarını mükellifiyet vazifelerini ifaya kendi elleriyle seve seve göndermek analara, babalara, iş verenlere düşen görevdir ilanları yayınlanmıştır¹⁵⁸. Yine kanun gereğince 18-19 ve 20 yaşlarındaki gençlerin sayısı ve isimleri çıkarılmış ve bölgeye teslim edilmiştir. Bu gençlerin isimleri buldukları semtte üç kulüpten birine verilerek faaliyete başlamaları sağlanmıştır¹⁵⁹. Kayıtlara göre belirtilen yaş grubundaki gençlerin sayısı Konya'da bin yüzü bulmuştur. Bölge tarafından kayıtları alınan bu gençlere tebligat yapılmıştır. Ayrıca yine bölge tarafından Konya'da 120 mahalle üç mıntıkaya bölünmüş ve her kulübe 40'ar mahalle tevzi edilmiştir¹⁶⁰. 30 Ağustos 1940 Zafer Bayramı gününde, İdmanyurdu stadında kanun gereği oluşturulan Beden Terbiyesi Gençlik Kulüp ve gruplarının açılış töreni yapılmıştır¹⁶¹.

Resmî kurumların aldığı kararlardan, kent futbolu dönecek olursak karşımıza ilçe takımlarının Konya merkez takımları ile de karşılaşmaları çıkmaktadır. Nitekim, 29 Eylül 1940 tarihinde Hasan Güngör'ün idaresinde İdmanyurdu ile Ereğli Sümerspor arasında futbol maçı yapılmıştır ve maçı 4 – 0 İdmanyurdu kazanmıştır. Yine aynı gün Ereğli Sümerspor ile Selçukspor arasında maç yapılmış ve maçı 8 – 0 gibi büyük farkla Sümerspor kazanmıştır¹⁶².

1942 yılı Haziran ayında da, Konya Gençlik Kulübü, Ereğli Sümerspor'un daveti üzerine on sekiz kişilik bir kafile ile Ereğli'ye giderek 2000 seyirci önünde heyecanlı ve zevkli geçen bir futbol maçı yapmışlardır. Neticede, 2 – 2 beraberlikle maç tamamlanmıştır¹⁶³.

30 Ağustos Zafer Bayramı münasebetiyle Konya Gençlikspor takımı, Ereğli Sümerspor ile iki maç yapmak üzere 1943 yılında Ereğli'ye gitmiştir. İlk maç, 29

¹⁵⁷ Ekekon, 18 Temmuz 1940, Y.6, S. 1415, s.2.

¹⁵⁸ Ekekon, 22 Temmuz 1940, Y.6, S. 1413, s.2.

¹⁵⁹ Ekekon, 30 Temmuz 1940, Y.6, S. 1425, s.2.

¹⁶⁰ Ekekon, 16 Ağustos 1940, Y.6, S. 1440, s.2.

¹⁶¹ Ekekon, 2 Eylül 1940, Y.6, S. 1453, s.2.

¹⁶² Ekekon, 31 Birinci Teşrin 1940, Y.6, S. 1504, s.2.

¹⁶³ Ekekon, 18 Haziran 1942, Y.8, S. 1915, s.2.

Ağustos 1943 Pazar günü kalabalık bir halk kitlesi önünde Ereğlili bir hakemin idaresinde yapılmıştır. Maç, 4 – 4 berabere bitmiştir. İkinci maç ise, 30 Ağustos 1943 Pazartesi günü yapılmış ve 3 – 1 Konya Gençlik Kulübü'nün galibiyeti ile sonuçlanmıştır¹⁶⁴.

Akşehir Gençlik Kulübü, Konya Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı ile anlaşarak futbol ve güreş takımları ile maç yapmak üzere Konya'ya gelerek spor hayatına canlılık katan ilçelerden olmuştur. Gençlerbirliği ile futbol maçında karşılaşılan Akşehir Gençlik Kulübü maçı, 3 – 1 kaybetmiştir¹⁶⁵.

1945 yılı Cumhuriyet Bayramı'nda, Selçukspor, Karaman Gençlik Kulübü'nün daveti üzerine bir maç yapmak üzere Karaman'a gitmiştir. Çok güzel bir oyun çıkartılmış ancak sonuç 0 – 0 beraberlik olmuştur¹⁶⁶.

Konya futbolunda maçların muntazaman yapılamadığı da görülmüştür. Maçların aksaması en çok hava muhalefeti nedeniyle olmuştur. 1942 senesinde de kış mevsimi dolayısıyla maçlara ara verilmiş ve futbolcular sadece iki takım halinde egzersiz yapmışlardır¹⁶⁷. Zaman zaman kötü hava şartlarına rağmen, Konya'da futbola gösterilen ilgi beklenenin üzerinde olmuştur. Örneğin, Nakliye Gücü Birlikler Okulu takımı, 1943 yılında Gençlik Kulübü ile karşılaşmıştır. Konya futbolunda sıkça görülen durumlardan biri olan, takımı diğer futbol kulübünün oyuncularını ile takviye etmeyi Nakliye Gücü de bu maçta yapmış ve takımını Kuleli'nin bir oyuncusu ile tamamlamıştır. Havanın oldukça rüzgarlı olmasına rağmen yüzlerce seyirci maçı izlemeye gelmiş ve neticede maç 1 – 1 berabere bitmiştir¹⁶⁸.

1943 yılının futbol hayatına canlılık getiren ve halk tarafından da merakla beklenen, ilgiyle takip edilen olaylarından biri de Şilt Kupası maçları olmuştur. Maçlara Lise, Nakliye Okulu, Sanat Enstitüsü, Gençlik Kulübü ve Ereğli Sümerspor takımları katılmıştır. İlk maç Nakliye Gücü ile Lise arasında, İdmanyurdu sahasında, Hasan Güngör'ün idaresinde 2800 seyirci önünde oynanmış ve 7 – 0 gibi açık bir farkla Nakliye Gücü'nün galibiyeti ile tamamlanmıştır¹⁶⁹. Şilt kupa maçları Nakliye Gücü ile Gençlerbirliği arasında yapılan maç ile devam etmiştir. İdmanyurdu sahasında Hakem Sabit Cinol'un idaresindeki maç yine Nakliye Gücünün ezici üstünlüğü ile 8 – 2 olarak neticelenmiştir¹⁷⁰. Şilt Kupası maçlarının finalinde Nakliye Gücü ile Ereğli Sümerspor, 3288 seyirci önünde İdmanyurdu stadında karşılaşmışlardır. Oldukça çekişmeli ve heyecanlı geçen maç normal süresinde 3 – 3 berabere sonuçlanmıştır. Kupa sahibini belirlemek için yarım saat süren uzatmaya gidilmesi kararlaştırılmış ancak Ereğli takımı sahaya çıkmayınca Nakliye Gücü Şilt Kupası'nın sahibi olmuştur¹⁷¹.

16 Nisan 1944 Pazar günü Gençlik Kulübü sahasında ilginç bir futbol müsabakası gerçekleştirilmiştir. Askerî ve sivil emekli futbol takımları arasında

¹⁶⁴ Ekekon, 9 Eylül 1943, Y.9, S. 2099, s.2.

¹⁶⁵ Ekekon, 23 Haziran 1945, Y.11, S. 2374, s.2-4.

¹⁶⁶ Ekekon, 5 Kasım 1945, Y.11, S. 2430, s.2.

¹⁶⁷ Ekekon, 3 Mart 1942, Y.7, S. 1868, s.1.

¹⁶⁸ Ekekon, 8 Nisan 1943, Y.9, S. 1943, s.2.

¹⁶⁹ Ekekon, 12 Birinci Teşrin 1943, Y.9, S. 2117, s.2.

¹⁷⁰ Ekekon, 29 Birinci Teşrin 1943, Y.9, S. 2124, s.4.

¹⁷¹ Ekekon, 6 İkinci Teşrin 1943, Y.9, S. 2127, s.2.

gerçekleştirilen Nakliye ve Gençlik Emekliler olarak adlandırılan bu maç, 3 – 1 Nakliye Emeklilerinin galibiyeti ile sona ermiştir¹⁷².

1945 yılında ayrıca Konya futbol liginden başka Beden Terbiyesi Konya Bölgesi Futbol Ajanlığı'nın iki devrede bitmek üzere tertiplediği 19 Mayıs Gençlik Kupası futbol müsabakası yapılmıştır. Bu müsabakanın ikinci maçı, 13 Mayıs 1945 Pazar günü Gençlerbirliği Gençlik Kulübü ile İdmanyurdu Gençlikspor arasında çok kalabalık bir seyirci topluluğu karşısında yapılmıştır. Hakem Abdi Saraçoğlu'nun idaresindeki maç 1 – 0 Gençlerbirliği Gençlikspor Kulübü'nün galibiyeti ile sona ermiştir¹⁷³. Kupa maçlarına 20 Mayıs 1945 Pazar günü, Selçukspor ve İdmanyurdu arasındaki maç ile devam edilmiştir. Nuri Yenal'ın idare ettiği maçı 2 – 1 Selçukspor takımı kazanmıştır¹⁷⁴. Neticede kupa maçlarını hiç kaybetmeden Gençlerbirliği Gençlik Kulübü kazanmıştır¹⁷⁵.

Konya Bölgesi Futbol Ajanlığı'nca tertip edilen futbol kupa maçında 16 Eylül 1945 Pazar günü Selçukspor ile İdmanyurdu karşılaşmıştır. Maçın hakemi Nuri Yenal, yan hakemleri ise Kemal ve Haldun' dur. Maçı, 5 – 3 Selçukspor kazanarak finale kalmıştır¹⁷⁶. Final maçında Selçukspor ile Gençlerbirliği karşılaşmıştır. Ancak maç 3 – 1 iken Selçuklular son golün ofsayt olduğunu ileri sürmüş ve hakeme itiraz etmişlerdir. Hakem kararından dönmediği için Selçuklular sahayı terk etmiş ve maç yarım kalmıştır¹⁷⁷.

Konya' da futbol hayatına 1945 yılında yeni bir futbol takımı katılmıştır. Yusuf Yörelî'nin çalıştırdığı Demirspor isimli bu kulüp 29 Ekim 1945'te hazırlık mahiyetindeki ilk maçını Gençlerbirliği ile yapmıştır. İlk maçında Demirspor, güçlü Gençlerbirliği'ne 5 – 0 yenilmiştir¹⁷⁸.

Sonuç

Dünya üzerinde insan eliyle gerçekleştirilmiş en büyük felaketlerden birisi olan İkinci Dünya Savaşı, her ne kadar sıcak çatışmaya girmemişse de, Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Uyguladığı denge politikasını yürütmek için sarf ettiği çaba sonucunda ekonomik, politik ve sosyal olarak yorgun düşen dönemin Türkiye'si, savaşın sancılarını yurdun her tarafında hissetmiştir.

Dönemin önemli kentlerinden birisi olan Konya'da, oluşan etkilerden kendine düşen payı almış, pek çok askerî savunma uygulamasına ev sahipliği yapmıştır. Bir yandan olası savaşın ayak sesleri işitilir ve hazırlığı yapılırken, diğer yandan da Türk insanı için hayat devam etmiştir. İşte akıp giden yaşam çizgisinde, o yıllarda pek çok yerde olduğu gibi Konya'da da futbol önemli bir yer teşkil etmiştir.

Dönemin yetkilileri, kimi zaman halkın savaş stresiyle oluşan mental yorgunluğunu azaltmak, kimi zaman da olası savaş için zinde bireyler oluşturmak için tüm ülke çapında çeşitli spor aktivitelerinin arttırılmasını desteklemişlerdir. Bunun futbola dönük uygulamalarına bakacak olur isek, Konya'da şimdilerde uygulanan lig usulü karşılaşmalara yakın bölgesel bir müsabaka sistemi uygulamaya konduğunu ve savaşa rağmen futbolda sürekliliğin arzulandığını görmekteyiz. Ortaya konan bu kısmî

¹⁷² Ekekon, 20 Nisan 1944, Y.10, S. 2194, s.2-3.

¹⁷³ Ekekon, 19 Mayıs 1945, Y. 11, S. 2359, s.2.

¹⁷⁴ Ekekon, 22 Mayıs 1945, Y. 11, S. 2360, s.2.

¹⁷⁵ Ekekon, 23 Haziran 1945, Y. 11, S. 2374, s.2-4.

¹⁷⁶ Ekekon, 19 Eylül 1945, Y. 11, S. 2410, s.2.

¹⁷⁷ Ekekon, 24 Eylül 1945, Y. 11, S. 2412, s.1-4.

¹⁷⁸ Ekekon, 5 Kasım 1945, Y.11, S. 2430, s.2.

ligin yanı sıra Konya'da sık sık çeşitli turnuvalar düzenlenmiş ve kent takımlarının katılımının teşviki ile ilde farklı bir hava estirilmiştir.

Devrin yönetimi sadece kısmî futbol ligi ve turnuva organizasyonları gerçekleştirilmemiş; maçların nerelerde oynanacağını organize etmiş, zaman zaman hakem hatalarından dolayı yarım kalan maçlara duyarsız kalmayarak, hakem komiteleri ve hakem yetiştirme kursları açmıştır. Bunları da yeterli görmeyerek, gerektiğinde çeşitli idari tedbir kararları almıştır.

Konya'da savaş süresince sadece hakem hatalarına kızan tarafların yarım bıraktığı müsabakalar değil, zaman zaman da hava ve altyapı şartlarından kaynaklanan aksamalar görülmüş, bu tip durumlarda da yetkililer çeşitli önlemler alarak sorunları çözmeye gayret etmişlerdir.

Gerçekleştirilen tüm faaliyetler sadece Konya il merkezi ile sınırlandırılmamış, kentin ilçeleri de aktif olarak futbolun içerisine çekilmiştir. İlçelerde kurulan takımlar, zaman zaman il merkezine davet edilmiş ve çeşitli müsabakalara katılmaları teşvik edilmiştir. Merkez takımlarının da zaman zaman ilçelere çeşitli sebeplerle gitmesi ve orada çeşitli faaliyetlerde boy göstermesi desteklenmiştir.

Kent merkezi ile ilçeler arasında kurulan spor ağı, aynı şekilde önce yakın illerden başlamak üzere yurt çapına yayılmış, Konya'da gerçekleştirilen çeşitli turnuva ve özel maçlara davet edilen farklı kent takımları, il sosyal yaşamına renkli bir boyut katmıştır. Aynı şekilde Konya futbol takımlarının da çeşitli illere giderek turnuvalara katılması desteklenmiştir.

Konya futbolu sadece futbol kulüpleri üzerinden götürülmemiş, okul takımları da sürekli desteklenmiştir. Kentte gerçekleştirilen pek çok turnuvaya çeşitli okul takımlarının katıldığı ve aralarında tatlı rekabetlerin yaşandığı görülmüştür. Devrin kötü ekonomik şartlarına rağmen okul takımlarının da zaman zaman kent dışına müsabakalar için çıktığı, bazen de Konya'nın kent dışından gelen okul takımlarına ev sahipliği yaptığı görülmüştür.

Ekonomik zorluklar, askerî uygulamalar, zorlu hayat şartları ve takım sporlarına yeterince alışkın olunmamasına rağmen, Konya halkının gerek okul maçları ve gerekse kulüp maçlarına gösterdiği ilgi daima üst düzeyde olmuş, kent basını da konuya ilgi göstermiştir. Avrupa'da pek çok ligin iptal edildiği, sporun savaşın karanlığında kaybolduğu yıllarda, Anadolu'nun ortasında futbol gün be gün filizlenmiş ve Konya insanını her geçen gün kendisine daha fazla bağlamıştır. Futbolla günlük yaşamına sporu katmayı adet edinen kent insanı ise, hem daha keyifli zaman geçirmiş, hem de daha sağlıklı olma yolunda adımlar atmıştır.

KAYNAKÇA

A- Arşiv Belgeleri:

- T.C.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

B- Gazeteler:

- Ekekon Gazetesi (1938-1945).

C- Kitap ve Makaleler:

- ARMAOĞLU, Fahir, **20.Yüzyıl Siyasî Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul 2005.
- ATABEYOĞLU, Cem, **Atatürk ve Spor**, Hisarbank Kültür Yay., İstanbul 1981.
- İNAL, Ali Niyazi, **Futbol Temel Teknikleri ve Taktik Eğitimi**, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1992.
- KARPUZ, Haşim – Osman ERAVŞAR, **Konya Kitabı XI**, Konya Ticaret Odası Yay., Konya 2008.
- UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

D-İnternet Adresleri:

- <http://en.wikipedia.org>
- <http://www.konya-gsim.gov.tr>
- <http://www.konyaspor.org.tr>

KİTAP TANITIMLARI ve REKLAMLAR

1. "TÜRK BİRLİĞİ PROJESİ"

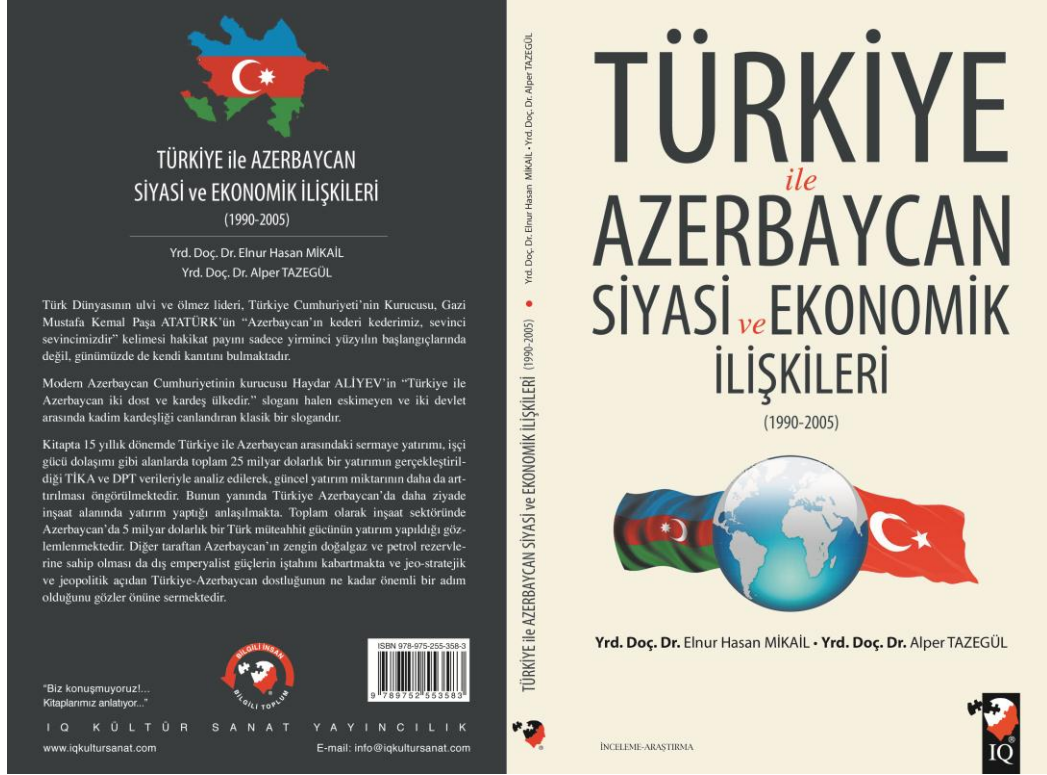
Türk demek, dil demektir. Milliyetin çok bariz vasıflarından birisi dildir. Türk milliyetindenim diyen insanlar, her şeyden önce mutlaka Türkçe konuşmalıdırlar. Türkçe konuşmayan bir insan Türk harsına, camiasına mensubiyetini iddia ederse buna inanmak doğru olmaz. M.Kemal Atatürk Mustafa Kemal Atatürk Diyor ki: “ Bugün Sovyetler birliği dostumuzdur, müttefikimizdir. Bu dostluğa ihtiyacımız vardır. Fakat yarın ne olacağına kimse bugünden kestiremez. Tıpkı Osmanlı gibi, tıpkı Avusturya – Macaristan parçalanabilir, ufalanabilir. Bugün elinde sımsıkı tuttuğu milletler avuçlarından kaçabilirler. Dünya yeni bir dengeye ulaşabilir. İşte o zaman Türkiye ne yapacağını bilmelidir. Bizim dostumuz idaresinde dili bir, inancı bir, özü bir, kardeşlerimiz vardır. Onlara sahip çıkmaya hazır olmalıyız. Hazır olmak yalnız o günü susup beklemek değildir. Hazırlanmak lazımdır. Milletler buna nasıl hazırlanır? Manevi köprüleri sağlam tutarak Dil bir köprüdür... inanç bir köprüdür... Tarih bir köprüdür... Köklerimize inmeli ve olayların böldüğü tarihimiz içinde bütünleşmeliyiz. Onların (soydaş Türk kardeşlerimizin) bize yaklaşmasını beklememeliyiz. Bizim onlara yaklaşmamız gerekli.”

“ Türk birliği'nin bir gün hakikat olacağına inancım vardır. Ben görmesem bile gözlerime dünyaya onun rüyaları içinde kapayacağım. TÜRK Birliği'ne inanıyorum. Onu görüyorum. Yarının tarihi yeni fasıllarına TÜRK birliği ile açacak. Dünya sükununu bu fasıllar içinde bulacaktır. Türklüğün varlığı bu köhne aleme yeni ufuklar açacak. Güneş ne demek, ufuk ne demek o zaman görülecek. Hayatta yegane varlığım ve servetim Türk olarak doğmamdır.

Kitap isteme: Yrd. Doç. Dr. Elnur Hasan MİKAİL, e-posta: emikail@turansam.org

2. “TÜRKİYE ile AZERBAYCAN SİYASİ ve EKONOMİK İLİŞKİLERİ”

Türk Dünyasının ulvi ve ölmez lideri, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu, Gazi Mustafa Kemal Paşa ATATÜRK'ün “Azerbaycan'ın kederi kederimiz, sevinci sevincimizdir” kelimesi hakikat payını sadece yirminci yüzyılın başlangıçlarında değil, günümüzde de kendi kanıtını bulmaktadır. Modern Azerbaycan Cumhuriyetinin kurucusu Haydar ALİYEV'in “Türkiye ile Azerbaycan iki dost ve kardeş ülkedir.” sloganı halen eskimeyen ve iki devlet arasında kadim kardeşliği canlandıran klasik bir slogandır. Bu kitapta, zaman-zaman tarihin Türkiye-Azerbaycan kardeşliğine nasıl ayna tuttuğuna canlı şahit olacaksınız. Bazen kederlenecek, bazen sevineceksiniz...

Kitapta 15 yıllık dönemde Türkiye ile Azerbaycan arasındaki sermaye yatırımı, işçi gücü dolaşımı gibi alanlarda toplam 25 milyar dolarlık bir yatırımın gerçekleştirildiği TİKA ve DPT verileriyle analiz edilerek, güncel yatırım miktarının daha da artırılması öngörülmektedir. Bunun yanında Türkiye Azerbaycan'da daha ziyade inşaat alanında yatırım yaptığı anlaşılmakta. Toplam olarak inşaat sektöründe Azerbaycan'da 5 milyar dolarlık bir Türk müteahhit gücünün yatırım yapıldığı gözlemlenmektedir. Diğer taraftan Azerbaycan'ın zengin doğalgaz ve petrol rezervlerine sahip olması da dış emperyalist güçlerin iştahını kabartmakta ve jeo-stratejik ve jeopolitik açıdan Türkiye-Azerbaycan dostluğunun ne kadar önemli bir adım olduğunu gözler önüne sermektedir.